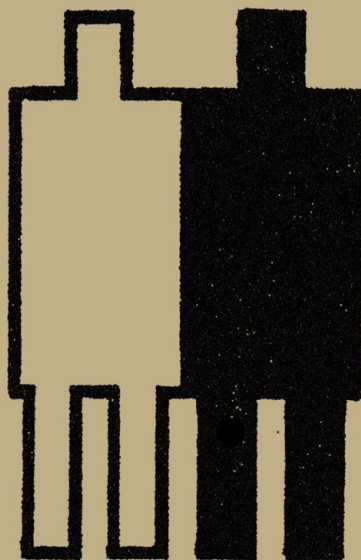

Městská knihovna v Praze

Anti-Gide

Stanislav Kostka Neumann

Praha

2018

e-kniha

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

41 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Anti-Gide
neboli
optimismus
bez pověr a iluzí

Stanislav Kostka Neumann

Znění tohoto textu vychází z díla [Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a ilusí](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Svoboda v roce 1946. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Stanislav Kostka Neumann: Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a ilusí), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyžijte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 21. 5. 2018.

OBSAH

Dedikace	6
O lidském štěstí	9
Náboženství	23
Intelektuálština.....	34
Svoboda	47
Demokracie	68
Vzpouora inteligentů.....	82
A teď ještě něco o literatuře a umění	100

Dedikace

Tobě, mladý kamaráde, tento výsledek jednoho života dosti dlouhého a nikterak neobyčejného. Tobě, kterého si dnes představuji poněkud smutného a zmateného, poněvadž doba, ve které běží o všechno, se ti jistě zdá špinavější a pomatenější, než pokládáš za slušné pro dobu velikou. Ale buď klidný: doba, ve které plápolaly mozky maloměšťáků a blýskaly nože gilotiny Francouzské revoluce, neměla ani více hrdinů, ani méně zrádců a bláznů než doba naše, ve které také počíná výměna tříd. A zdá se, že ono dílo, které v naší době vzniklo jako první příklad nástupu k novému lidstvu, Sovětský svaz, potrvá, aniž bude potřísněn svinstvem termidorským¹ nebo krvavým dobrodružstvím ješitného Korsičana.

Pro klid tvého mozku a pokoj tvého srdce chci ti vypravovati o optimismu bez pověr a iluzí o optimismu spíše trpkém než sladkém, ale šťavnatém jako vzácné jablko, dozrávajícím na suché polici u zkušeného sadaře. Nelze ho dosíci na klikatých cestách, na oněch temných cestách, po nichž se potácejí včerejší lidé, kteří někdy z otrokářské zvilosti, ale většinou z nevědomosti a neschopnosti domýšlivých přežvýkavců předhistorického idealismu se nedovedou oddati s celým duchem i srdcem jediné metodě poznání, která je důstojná dnešního člověka.

Nechci však s tebou hovořit ani učeně, ani pedantsky. Tobě i sobě chci usnadnit dorozumění tím, že budu volně polemizovati o nejpodstatnějších věcech s několika protivníky, které spíše náhoda než výběr přivedla mi do cesty.

Nač vybírat? Denně najdeš v projevech učených i žurnalistických nekonečný řetěz mnohotvárných stop po tichém spiknutí proti pracujícímu lidu. Žije si bohatě vedle toho spiknutí hlučného, které nazýváme fašismem. Denně lze najíti pro ně nové doklady, sta dokladů, a je to

¹ Termidor – spiknutí, které 27. 7. 1794 svrhlo revoluční vládu Maximiliena Robespiera a nastolilo vládu velké finanční a průmyslové buržoazie. *Pozn. red.*

jedno, sáhneš-li po včerejším, nebo dnešním, do učených knih, nebo do žurnalistických pomýjí. Všude a denně je to stejné: proti socialismu.

Pravda, toto široké slovo zvětšelo v našich letech jako růžové kombiné chudé holky, po které se válelo mnoho povalečů. Jeho pravý smysl byl zkorumpován, jako studnice vody živé byl zanesen všemožným neřádem mimojdoucích pomatenců a taškářů, ideologickou kolikou nejrůznějších maloměšťáků. A sotva byl učiněn skutečný socialistický krok, všichni „socialisté“ počali zuřiti rozhořčením, poněvadž jim vynechal puntík na „i“ a hlavně ohrožoval jejich zprostředkovací kanceláře. A začali předělávat teorii tak, aby žádný socialistický krok nemohl být učiněn. Ale rudá barva socialismu se už vrací. Zůstaneme poctiví, nebudeme se styděti ani za slovo, ani za jeho barvu. Nezahodíme je, třebaže nám znamenají toliko etapu.

Tak tedy s protivníky socialismu si tu podebatujeme jako lidé, kteří na procházce lesem, naslouchající sousedovi se rozohnili, poněvadž všichni ptáci přelíbezně zpívali. S měšťáckým intelektuálem, který mluví o svobodě a myslí tím děravý, strašně děravý liberalismus. S barokním poetou, jehož tajné sny páchnou dominikánskou a jezuitskou zlobou. S formálním demokratem, jemuž pro neschopnost v hospodářství zbyl z demokracie jen bezmocný strach před fašistickým rabiáctvím. S fanatikem teorie, jenž vidí jen přímku nauky, ale nechápaje dialektiku života, zvrhá se v nepříteli lidu. A s mnoha, kteří myslí jen na to, kolik dneska shrábnou: socialismus myslil vždycky na zítřek, na budoucnost všech.

A zvláště tedy – aby titul nelhal – André Gidem, naivním a domýšlivým sobcem, který se domnívá, že našel pro člověka štěstí v krupičné kašičce jakéhosi křesťanského hédonismu a s ústy plnými této starodávné sladkosti a s hlavou plnou idealistických pověr chce mluvit i do věcí, kterým vůbec nerozumí.

Taková polemika činí člověku někdy radost jako svlékání na slunci, ale jindy se ti třeba hnusí, vidíš-li např. zákeřnou převahu pragmatismu, který nechce nic než sám vyváznouti se zdravou kůží pro další tlachy a zisky. Nevidí, že právě jeho zbabělé sobectví pomáhá nejvíce politickým gangsterům, aniž ho může zachránit.

Mladý kamaráde, pozoruj pilně, mnoho-li se u nás pomalu opakuje z tragikomedie německé a rakouské. Vypadá to opravdu tak, jako by se jen jednotlivci mohli dáti poučit i historií zcela živou. Větší sociální celky nejsou toho v některých dobách, jak se zdá, vůbec schopny. Celé lidstvo se musí patrně protrpěti všemi důsledky svých žalostných bludů a vášní, z nichž individuální sobectví je tou nejhorší. Ale zůstaň kliděn a vytrvej ve víře, že nakonec to vyhraje lidstvo, a nikoli vyžirači lidu, mír, a nikoli válka, světová solidarita, nikoli imperialistické bandy. To není víra slepá, to není iluze. Je tu jen vývoj zdánlivě pomalý pro krátkost lidského života. Ale každý čestný člověk musí mu zasvětit a obětovati svůj život. Aby věděl, proč žije, nechce-li ovšem žíti jako krmník ve chlívku: aby věděl, proč eventuálně trpí, nikoli bez vzpoury, bez odpírání zlému, nebo proč se raduje tím nejkrásnějším způsobem, to jest nikoliv sám. Aby byl šťasten a hrd i v nejtrapnějších hodinách.

Pro tebe tedy, mladý kamaráde obého pohlaví, kterému mohu býti snad ještě užitečný, počínám:

O lidském štěstí

Opravdu, každý tvor touží po štěstí a tato touha dává možná i klíčiti rostlině, naplňuje květ medem a – někdy aspoň – také lidské srdce dobrotou. Ano, každý tvor touží po radostném a svobodném ukájení svých fyzických i psychických potřeb, jejichž míra i u lidí je tak nestejná, kvalita nepodobná, rozmanitost zabíhající až do zlé zrůdnosti. Zrůdní necht' jsou tedy včas léčení. Je jich dnes ovšem mnoho, poněvadž kapitalistická společnost působí jako jejich vydatné pařeníště. Zmocnili se také umění a skrze umění porušují náchylné. Ale nám běží o zdravé a silné, jejichž štěstí by mělo býti chráněno. Mělo by mu býti také napomáháno.

Čím ti tedy lze pomoci, kamaráde, toužíš-li jako zdravý tvor po štěstí? André Gide ti odkázal² příklad své radosti i rozkoše, radosti člověka, který nepoznal bídy, leda u druhého, a skutečná neštěstí toliko na plátně onoho života, jehož byl divákem. Co si s ním počneš? Jeho chvalozpěv radosti a rozkoše je často krásný, někdy spravedlivý, ale vždy pramení jen z individuální situace, kterou nebudeš moci, nebudeš snad ani chtít napodobit, když poznáš její výjimečnost a její – sobectví.

Ano, život je velmi krásný, podivuhodný, obšťastňující, dovolují-li nám naše hmotná situace a mravní konstituce soustřeďovati zrak, sluch, všechny smysly toliko na tyto jeho stránky. Opravdu, proč bychom se z něho neradovali, když pohoda a *mnoho jiných* věcí nám dovolují, abychom v šťastném stavu sexuálního přátelství pobíhali nazí po mořské pláži, ponořující se do vody celí udýchaní, a s hlučným smíchem recitovali Mallarméovy verše! Každý z nás, kteří nejsme osudem zcela zavrženi, mívá tu a tam takové radostné chvíle, subjektivní okamžiky šťastné – ale odtud je ještě strašně daleko k tomu, abychom si mohli

² André Gide: *Les nouvelles nourriures* (Édition de la Nouvelle revue française). – V prvních třech kapitolách navazuje Anti-Gide svou polemiku, pokud o Gida běží, hlavně na psychologické nápady této Gidovy knížky z doby jeho sympatií ke komunismu.

z takových okamžiků vytvořiti systém šťastného života: tisícere překážky se staví při tom v dnešní společnosti do cesty všem, kteří nenáleží k privilegované menšině, překážky citlivého srdce a revoltujícího mozku. Může ti, kamaráde, opravdu někdo napravit zklamané srdce tím, že ti jen deklamuje o kráse života a o své radosti?

Ano, bylo by dobře, kdyby člověk velmi žasl nad tím, že žije, kdyby opravdu obdivoval ohromující zázrak svého života. Ale jak tomu naučiti lidi, kteří třeba už týden neměli nic řádného v ústech a do jejichž životního zázraku, seznámeného možná důvěrně s většími básníky, nežli je Mallarmé, kope denně každý mimojdoucí pad'our?

Ano, ze svazků přírodních zákonů vzniká okouzující složitost věcí: roční doby, příliv a odliv, vypařování a srážky, pokojné střídání dnů a nocí, zánik a zrod a nový vznik a zrod všeho živého, rytmus, který nedá ničemu zevšedněti – ale kde vzít smysl pro okouzující stránku těchto věcí, zrcadlí-li tvoje panenky jen bídu, neštěstí a ošklivost, spodní periferii života? Či opravdu se dějí tato kouzla složitosti jen pro ty, kdož na to mají, kdož si mohou např. dáti posílat klavír za sebou po alžírských hnízdech?

Ano, kdo miluje přírodu – a milovati přírodu je nezbytné pro zdravé a silné štěstí – nikdy nepřestane žasnouti nad osvěžující zelení trávy a listů, nad barevnou harmonií a vůní květin, nad tajemstvím plodu a sladkou šťavnatostí ovoce, nad půvabnými formami a písňemi ptáků, nad podivnými tvary hub, rostlin i živočichů, nad rozmanitostí zvířat a jejich pudového života, nemluvic ani o utajené stránce života, kterou nám odhaluje mikroskop. Ano, stokrát ano. Ale existují děcka, která nevědí, co je les. Existují statisíce, jimž příroda přestala býti srozumitelnou, jimž nemůže nic říci, a jsou mezi nimi dokonce básníci a malíři, inspirovaní toliko kavárnami, ateliéry, knihami, novinami a svou psychou přivratanou k prkenným stěnám intelektuálistiny. Existuje také ohromné spiknutí ziskuchtivých proti všem přírodním krásám, aby na každém kroku uráželo tvou čistou mysl. Aby mohly býti lépe exploátovány, jsou „civilizovány“ pro horní, zlatou periferii lidstva a chudým jsou stále nepřístupnější a vzdálenější.

Není žel pravda, že každý živočich je balík radosti. Všecko je rádo na světě, ale nikoli všecko se tu raduje, a mnoha je nakonec milejší smrt nežli život. Není pravda, že člověk se rodí pro štěstí a že příroda ho tomu učí. Člověk si *musí své štěstí těžce vybojovati v zápasu s přírodou i lidmi o štěstí obecné.*

A Veliký Pan je opravdu mrtev. Ani tam na východě, na samé hranici republiky, třeba tam, kde mezi Pietrošem a Hoverlou je překrásné horské sedlo, kde se točí ještě vánky z pralesů a kde vyvěrá studánka rajské vody, ani tam mezi divokými vlnami karpatských lesů nevládne už Veliký Pan, nýbrž jen správa státních statků a lesů, cynický protiklad.

A což, kamaráde, ten svůj boj o štěstí, můžeš *ty* jej bojovati „zbraněmi ducha“? Můžeš *ty* si namlouvatí jakýmkoli způsobem, žeš šťasten, že žiješ pro radost a rozkoš, je-li tvůj život ustavičný zápas s bídou a starostí, s jejich původci, s jejich následky? I kdyby ti nebyla zcela cizí naivní duchaplnost intelektuální skepse, která pokládá vybroušenou větu za čin a vrcholnou potravu; co by sis počal s krásnými slovy, potřebuješ-li oddechu po vysilující dřině, potřebuješ-li práce po dlouhé nezaměstnanosti, potřebuješ-li se dosyta najíst, pokojně se vyspati, potřebuješ-li knihy, která by tě poučila, kde tvé vědomosti právě selhaly, potřebuješ-li ženy nebo muže pro tu malou rozkoš, která tak uklidňuje, potřebuješ-li tolika věcí nezbytných k fyzickému a psychickému stavu, po jehož dobytí teprve myslíváme na věci, které činí život radostnějším!

Jen sytému a ukojenému stačí přesvědčiti sama sebe, že mu štěstí netřeba, aby štěstí v něm hned počalo; že nepotřebuje nic, aby byl šťasten; že potlačí-li „egoismus“, vytryskne v jeho srdci tolik radosti, aby mohl všecky jí napojiti. Jen člověk z privilegované menšiny, který opravdu neměl nikdy velkého kontaktu se svou dobou – jaká chloubá! – může se nakláněti přes přítomnost a tušiti dobu, kdy lidé budou prý sotva chápat to, co se nám zdá dnes nezbytné k životu. Sny a představy těch, kteří byli vždy dosti syti a nepotřebovali se plahočiti tou nejskutečnější skutečností, měly vždy – pokud o snílky běželo a dodavatele ideologií – povahu věcí mimo čas a prostor. Ideálů. A těmi ideály bez-

děčně nebo záměrně ubíjeli pak skutečný život. Pamatuj si to, kamaráde, setkáme se s tím, až uvidíme André Gida v Sovětském svazu.

Přesto lidé rázu Gidova nejsou neupřímní. Stavše se z vůle slepé přírody mistry ve hře se slovy, jsou dosti naivní a domýšliví, aby se dali okouzlovati vlastní hrou, aby v ní uvěřili a vystoupili s ní na chůdy vznešených proroků. A přece jsou to jen zhýčkaní jedináčci třídy, která jim nerozumí, ale dovede jich používat.

Přečti si autobiografii jeho mládí.³ Z věcí podstatných není tu nic, co by neprožívala v těch letech většina měšťáckých a maloměšťáckých synků, poněkud citlivých a probudilých, jak se říká. Přemnozí prožívají to mnohem nepohodlněji, mnozí s těžkými ztrátami na duchu i na těle. Ve dvaceti letech utekl od maminky, setřásl předsudky dobré rodiny a – potřebuje k tomu bible a obrazného rčení o semenu, které padnouc k zemi, samo zůstane, a pakliž umře, mnohý užitek přinese – padne do země alžírské, dostatečně zásobován penězi, jako právě klíček potravou v jádru, a užívá svobody a rozkoše s arabskými prodavači homosexuální lásky. Jsou to nejlíbeznější kapitoly z celé knihy. (Jsou v ní také zajímavé charakteristické anekdoty, klípky o symbolistech a jiných spisovatelích té doby; druhého dne to vyprchá z hlavy jako včerejší posezení v literární kavárně.)

Hmotně a fyzicky nezávislý na rozmarech vládnoucí třídy může být spisovatel upřímný, ale to neznamená ještě, že je svobodný – svobodný v jediné pravém, marxistickém smyslu slova – a že nejupřímnější vzlyky jeho estetického ducha, jeho literární hry nejsou bezděčně a hluboce licoměrné, že hrubý rozpor mezi ideály a skutečností, charakterizující tak ostře celé dějiny měšťanské třídy, není ve formě velmi zjemnělé přítomen i v produktech jeho myšlení a citění. Vždyť spisovatel, který se nemůže nikterak vzdáti příjemných stránek, svého měšťanského ducha, z nichž tak zvaná svoboda je proň nejdůležitější a nejpříjemnější, cíle nemůže také pro zjemnělost svého charakteru přijímati bez protestu imperialistický zevnějšek měšťanského pořádku, strašná fak-

³ *André Gide: Si le grain ne meurt.* (Týmž nakladem. Česky vyšlo v nakladatelství Sfinx /Zemři a živ budeš. Sfinx 1933. Pozn. red./)

ta třídního boje a zločiny plynoucí ze žravosti silnějšího, ať už tím silnějším je obyčejný fabrikant, nebo velkostatkář, či imperialistický stát, nemůže vyjít z tohoto rozporu bez úhony: hledá vždy východisko k balanční produkci na provaze nataženém nad objektivní skutečností a konkrétními fakty.

Moha ve své výsadní situaci pociťovati svou existenci s radostí tak živou, že mnohdy si není jist, zda neměl chuť žítí už tehdy, kdy ještě nebyl – pěkný výkon, není-liž pravda –, může se jindy také zamyslet nad tím, mnoho-li je ve světě nesmírné bídy, smutku, utrpení, hrůzy, na něž člověk šťastný nemůže pomyslet, aniž se zastydí za své štěstí. Pak tedy prohlásí – obrniv se předem opovržením těžkým okovům logiky, které, mimochodem řečeno, jsou dnes tak nenáviděny veškerou inteligentickou reakcí, zvláště v literatuře – že štěstí, jež se vzpíná nad bídou, nechce; že bohatství, které ochuzuje druhého, nechce; že, kdyby jeho oblek znamenal nahotu bližního, šel by nahý – nemáš chuť přímo všetečnou seznámiti se s jeho garderobou? – a zabočiv rychle z věcí světských do nesvětských, že se to až podobá mazanosti kostelního jezuita, blouzní o stolu Krista Pána, který je připraven, a o hostině v jeho království, jejíž krásou je, že všichni jsou k ní pozváni. Bylo by to patrně příliš prosté, všední, suché pro evangelistu radosti, kdyby rovnou a bez oklik připustil, že také k hostině světského života jsou všichni pozváni, ne-li iluzí boha, tedy skutečností přírody, a že jen nestoudná žravost menšiny je vinna bídou, utrpením a starostmi ostatních. Z tohoto tvrdého fakta nelze ovšem kouzlití půvabné duchaplnosti: tady je vůbec každá duchaplnost sprostotou, tady chceme slyšeti jen stručné ano nebo nikoli, a pak viděti, hmatati skutky.

Je snad pravda, že pro štěstí bližního nemůže nic učiniti ten, kdo nedovede býti sám šťasten. Ale nemůže pro ně učiniti nic ani ten, kdo – třebaže cítí v sobě velitelskou povinnost býti šťasten a pokládá za hodno nenávisť každé štěstí, kterého dosáhne člověk jen na útraty druhého a skrze statky, které mu vzal – nedovede po boku bližních bojovati těžce s přírodou a lidmi, zvláště s lidmi, za štěstí obecné.

* * *

Ze socialismu nepochopil André Gide nic kromě toho, jaká je to chiméra, očekáváme-li od toho, kdo má, že se dobrovolně zřekne statků, na nichž lpí jeho srdce. To je ovšem poznatek důležitý, ale každý poznatek nabývá ceny teprve svou proměnou v aktivitu. Opravdu, ještě krok a jsme u tragické otázky sociální. Gide tohoto kroku neučinil a z jeho iluze, že žádný rozumný důvod ho nezadrží na komunistickém svahu, jako z jiné iluze, že má nechuť jen k těm komunistům, kteří jsou pouhými teoretiky nebo kteří naopak činí z komunismu jen otázku citovou, zůstalo pravdivým jen to, že to nebyly rozumové důvody, které ho zadržely před socialismem a komunismem, nýbrž jeho citové jádro měšťanské, jeho neschopnost „nezůstati nad vřavou“, chápati skutečnost bez konfrontace s ideály mimo čas a prostor. Ne spravedlnost, *dar* ho činí šťastným, tedy charita, která příjemně lichoť těm, kdož mají, ale nemá zhola nic společného se socialismem.

Rádi mu konečně uvěříme, že má raději oběd v hostinci než hostinu, veřejný sad než nejkrásnější park obezděný, že má raději prostou knihu než honosné vydání a že, kdyby měl sám pozorovati umělecké dílo, byl by tím smutnější, čím by bylo krásnější. Je to naivní a jistě upřímné, když nám to tak pěkně říká, aniž tím však čeho dokazuje, aniž takovými osobními zálibami může vyvrátiti nepochybnou exkluzivnost jak svého charakteru, tak své literatury. Nás musí zajímati spíše, jak se konečně vypořádal s problémem štěstí a co doporučuje mladým lidem kteří přijdou po něm. Teď už nutno citovati doslova:

„Dávno už se mi zdálo, že radost je vzácnější, obtížnější a krásnější než smutek. A když jsem učinil tento objev, jistě nejdůležitější, jaký se může učiniti v tomto životě, stala se pro mne radost netoliko (tím, čím byla) přirozenou potřebou, nýbrž ještě k tomu mravní povinností. Zdálo se mi, že nejlepší a nejbezpečnější prostředek k tomu, abys šířil kolem sebe štěstí, je ten, abys dával sám jeho příklad, a rozhodl jsem se býti šťasten.“

Tedy, kamaráde, žádné lašky⁴, vezmi si příklad z velkého básníka a evangelisty radosti, rozhodni se býti šťasten, dej ty pak zase příklad aspoň dvěma svým kamarádům, budete-li v stejné míře pochopeni a následováni, obejmě brzy řetěz štěstí celý svět; najdeš na to matematickou formulku, chceš-li vědět přesněji, kdy to bude.

* * *

Konečně, proč by ses o to nepokusil?

Poněvadž jsi jistě přesvědčen, že máš na štěstí, radost a rozkoš stejné právo jako lidé z „dobré rodiny“, jako kterýkoli člověk, jež příroda obdařila talentem a třídní výsady možností jej rozvinouti;

poněvadž tvoje vlastní třída, tolik let už bojující a se učící, zformovala tvou mysl tak, že bys bezpochyby dovedl dobře užívati svého štěstí, možná dokonce lépe než rafinovaný, měšťanský intelektuál,

a poněvadž, ne-li právě ty sám, jistě veliké procento mezi tobě podobnými chodí s talenty jako s oříšky ve skořápce, které nebylo dopřáno padnout do země a zaniknout, aby stromek mohl vyrůst a vydati plody – rozhodni se tedy býti šťasten.

Rozhodni se však býti šťasten, jak ani snad jinak nemůžeš, nikoli po způsobu měšťáckém, po způsobu sytých idealistů, nýbrž po našem, proletářském, trpkém a silném způsobu.

Rozhodni se býti šťasten přesto, že nesepisuješ v komfortním příbytku krásné knihy, nýbrž dřeš se na běžícím pásu. Rozhodni se býti šťasten přesto, že už po několik měsíců jsi bez práce a nevíš pomalu, jak žíti bez konfliktu se zákony. Nebo přesto, že tvé ženě zapadají bídou prsa a tvé dítě chodí v hadrech. Nebo přesto, že existence, kterou ti vnutil strach před hladem, nebo láska k nejbližším je v krvavém rozporu s tvými zálibami a umrtvenými talenty. Nebo přesto, že ti bylo mládí otráveno pověrami hloupých rodičů, a ty vždy znova při každém volném vydechnutí narážíš bolestně na jejich neviditelné ostny. Nebo... nebo... vyplň si sám tyto tečky, vyplňte si je, statisíceří, kteří prahnete

⁴ Laškování, žertovné pletky. Pozn. red.

po troše štěstí, ale nemůžete je uchopiti, poněvadž vám vždy unikne některou tou nenasytnou děrou ve vašem životě. Rozhodni se býti šťasten konečně i ty, který ses právě hladem svalil do příkopu a jen mimodjoudcím náhodou jsi byl zachráněn: *Bojuj*.

Bojujte všichni chudí, všichni nakažení minulostí. Všichni spoutaní idealistickými pověrami, lámejte své okovy. Každý na svém místě a všichni společně; každý za sebe a za všechny ostatní. Tudy vede cesta k radosti ze života pro každého, k rozkoším možná větším, než jaké si může dopřáti sytý bohatec.

* * *

Poněvadž naše třída, naše veliká většina lidí bez výsad nemůže si namlouvat, že nic nepotřebuje, aby byla šťastna, nemůže se vzdáti svého „egoismu“, aby pocítovala radost ze života, nemůže nevidět běd a nedostatků, které kradou radost každému a všem, je pro nás individualistický a hedonistický recept Gidův jen provokací měšťanského krasořečníka; toto plémě naplnilo již nesčetné svazky tlusté i tenké, básnické i filozofické, výsměchem všemu, co hledá a nalezne pracující lid, aby uskutečnil na světě konkrétní štěstí a konkrétní spravedlnost. Obrácíme tedy naruby jejich lživou moudrost, třeba prolhanou často velmi bezděčně a poctivě. Nemůžeme se přesvědčovati o svém štěstí, musíme za ně bojovati. Nemůžeme hledati záminku pro vlastní štěstí uprostřed obecného neštěstí, nemůžeme si vypomáhati iluzemi, že je v dnešní společnosti možné štěstí pro všechny bez boje, nemůžeme zvláště z pověry, že člověk a svět jsou nezměnitelní, zavrhovati konkrétní pomoc a utěšovati člověka jen krásnými slovy, povětrnými zámky, hrou ducha a fantasie. Kdo tohle činí, nedává příklad štěstí nešťastným, nýbrž pomáhá šťastným nedbati nešťastných.

Říkáme tedy zcela konkrétně: Překážkou obecného štěstí jsou dnes toliko vyžírači lidu. Kapitalistické vykořisťování člověka člověkem, počínajíc imperialismem, ohrožujícím celé národy a s ním spojenou válkou, ohrožující celé lidstvo, a končíc třeba podvodným dodavatelem

nebo pánem kuliů⁵, je dnes jedinou příčinou všeho zla na světě, zla vyplývajícího ze společenské organizace, a tedy odstranitelného, i dokonce značné části zla přirozeného. Technokracie má pravdu, říká-li, že by byla dnes už schopna opatřit blahobyť celému lidstvu. Nemůže být o tom nejmenší pochybnosti. A spolu s ostatními vědami přírodními by byla také schopna na nejmenší míru omezit následky krutosti živlů i riziko práce, nehygieničnost poměrů a nepřirozenou úmrtnost, pochybnou výchovu i sviňáctví politiků, zkrátka vše to, co vrhá člověka do neštěstí „nezaviněného“. V cestě tomu stojí jen třídní politika vyžíračů. Říkáme tedy zase zcela konkrétně: Třídní boj musí být dobojován a skončit naprostou porážkou vykořisťovatelů. Dějiny dnešního dramatu španělského a události kolem něho potvrzují znovu stoprocentně, jakou máme pravdu.

Tento nejpodstatnější fakt určuje povahu našeho zápasu o štěstí soukromé i obecné. Neodkládáme je do doby po vítězství. Chceme je uskutečňovati hned, je nám *souhrnem radostí a vznětů člověka bojujícího za zcela konkrétní věci spravedlivé, za porážku vyžíračů v zájmu všech.*

* * *

Neznáme věci mimo čas a prostor, nikdy jich nebylo a nebude. Hra s abstrakty, tak oblíbená u měšťanských intelektuálů, může nás zajímati jen jako taneční číslo na exkluzivním jevišti. Odmítající iluze měšťanského idealismu stejně jako předčasné sny sociální utopie, držíme se pevně jen svého přesvědčení vědou potvrzeného a nezdolné vůle proletariátu, že společnost musí být pro dobro všech a bude zase jednou změněna (byla vlastně už změněna na šestině pevniny) a že to, co se k tomu cíli již stalo na šestině pevniny, není ani náhoda, ani přechodný důsledek zvláštních poměrů, nýbrž počátek světového dění. Uvidíme ještě, jak konkrétní je to věc. Proto také pokládáme každého spisovatele a člověka veřejně pracujícího, který se honosí tím, že nechce nic reformovat, že nechce člověka ani svět měnit, nejen za svého protivníka, ný-

⁵ Nádeníků. *Pozn. red.*

brž za pomocníka vyžíračů. Je to vždy také člověk, který těží z výsad. Stejně jako ten, kdo odmítá bojovat uměním z předsudků zdánlivě jen uměleckých. A stejně jako Gide, který bojuje jen za ideály a přes soudobou skutečnost se dívá do smyšleného života – života prý krásnějšího možná, než k jakému mohou lidé svolit! –, ještě méně podobného skutečnosti než utopie.

Jen dvě cesty vedou dnešním životem: cesta větších nebo menších pad'ourů a cesta větších nebo menších bojovníků za novou lidskou společnost, na jejímž prahu už stojíme. Pad'ourem může být stejně spisovatel, který si obratností ve hře se slovy získává světové jméno a honoráře ve všech valutách, jako chudák, který si donášením mistrovi zachraňuje „existenci“ a nedělní porci piva. Posud', mladý kamaráde sám, zda by ti stačily ke štěstí radosti, které poskytuje oficiální kariéra, vykoupená zahrádkářstvím v rovině mírného pokroku, nebo pochybná zabezpečení, vykoupená patolízalstvím v panských službách.

Také Gidovo štěstí náleží koneckonců do této kategorie: je to přese vše jen nejvznešenější, nekomformistický druh pad'ouřiny.

Poněvadž příroda nedala mi schopnost chápat štěstí jako řetěz radostí pad'ourských a poněvadž jsem poznal, že by se bylo aspoň západní lidstvo již dávno vypořádalo s velikými vyžírači, nebýti převahy malých pad'ourů v tzv. demokracii, chci předpokládati, žeš vzal tyto listy do ruky, věda, co činíš, jako jeden z oněch mladých lidí, jimž doba nesmírně poučná vnukla chuť i povinnost jít cestou těch druhých, cestou bojovníků za nový, vyšší řád. Jako je jisto, že bychom se nemohli dorozumět, kdyby tvým životním cílem byla živočišná spokojenost maloměšťácká, dnes ostatně nejvíc ohrožená, jejíž učená odrůda, patlající se v ideologiích, má právě na mládež vliv nejzhoubnější, může ti v opačném případě prospěti snad moje svědectví o tom, mnoho-li štěstí může najít člověk v boji za socialismus, v jeho nezkorumpované nauce, v jeho snaze o pravdivý názor na svět.

Od raného mládí krmeni nechutnou huspeninou idealistických lží, podvodů a dotěrných rad i příkazů, znešvařujících v zájmu vládnoucí třídy lidskou bytost na pytel blbosti a egoismu, jež lze později tak ne-

snadno roztrhnout, mnoho-li rozkoší a úlevy jsme pocítili z čirého materialismu, obrozeného dialektikou a subjektivní odpovědností v zápasu o lepší svět. Život zamlžený a rozbitý ideologiemi starých bláznů a podvodníků jsme spatřili náhle zjasněný a sjednocený vybízející k radostnému poznávání a bojování. Jak nové, jasné a ve své zákonné složitosti úchvatné je zase všecko a jak je to mnohem důležitější pro náš zápas o štěstí než zbytečné otázky o počátku a konci. A nejsme-li pod sluncem v podstatě nic jiného ani věčnějšího než kterýkoli druhý živočich nebo rostlina, jaký popud, abychom odmítli zlo, abychom se rozhodli založiti si šťastnou společnost lidskou a počali tím, že z ní odstraníme vyžírání, první a hlavní příčinu všeho zla, plynoucího ze společenské organizace.

* * *

Mnoho bídy a hoře dovedl člověk překonati radostmi, které poskytuje věda. Ale naše poznávání pravé skutečnosti se liší ode všech jiných jeho způsobů tím, že chce viděti věci bez pověr a v celé jejich souvislosti, že chce vniknouti hluboko do stálé hry rozporů nikoli z egoistické a domýšlivé záliby, nýbrž aby z ní vyneslo obraz života, užitečný pro všechny a spojeným úsilím všech zdokonalitelný pro obecné blaho. Radosti, plynoucí z takového poznání, jsou ovšem stupňovány vědomím jeho obecné užitečnosti: tu nepřekonáváš svou bídu, své starosti rozkoší, kterou ti poskytuje sterilní koníček sobecký, nýbrž tvé malé naříkající já se mění v částičku velké tvořící třídy.

A radost je i z toho, můžeš-li, jak sluší právě socialistovi, a pokud je to už možné, se seznámiti s celým vývojem stádného lidského rodu od jeho hordních počátků, pochopiti, jak nepatrné jsou jeho historické časy vedle jeho minulosti předhistorické, a nalézati v nich významné stopy lepších organizací a spravedlivějších řádů. Uvidíš šťastné organizace kmenové pospolitosti, rodící silné, zdravé a hrdinné lidi, uvidíš krásné kultury prastaré, pronikající národem až ke dnu, uvidíš dokonalou vzájemnost svobodného, rovného a bratrského lidu a užasneš, jak málo mohlo veškeré novodobé vědění přispěti k pospolitosti, ke štěstí, ke kultuře lidstva. Ale jako socialista budeš věděti, že první hřích, hřích

proti duchu pospolitosti, nebyl spáchán Evou a Adamem v rajských dobách země, nýbrž mnohem, mnohem později prvním sobcem, který si přisvojil uloupenou ženu, prvním pěstitelem dobytka, kterému bylo dovoleno osobně zbohatnouti, prvním slabochem, který se dal cizinci přemluvit, aby prodal svůj díl společné půdy. Epocha hrabivosti otrávil celé lidstvo, vznik vyžíračů a násilníků dal vzniknouti dějinám, nad něž není nic silnějšího a odpornějšího. Člověk se stal otrokem slepých sil a pudů hospodářských. Ale toto jeho otroctví není tak staré, aby mohlo býti pokládáno za „věčné“. Všecko čestné v lidstvu se proti němu už bouří a, jako je hanbou pronásledovati tuto čestnost, je radostí bojovat pod jejími prapory.

A radost je i z toho, že jako bojovník za lepší společnost a lepší život musíš býti v těsném kontaktu se soudobou skutečností a, pomáhaje, pokud můžeš a dovedeš, smíš se tudíž s menším smutkem a s menšími výčitkami oddávati osobním rozkoším a zálibám jako odpočinku a výdělků koneckonců zaslouženému.

Mluvili jsme o přírodě. Je to ohromný zdroj nesčetných radostí a nekonečných poznatků; naučíš-li se přírodu znát a milovat, staneš se shovívavější k lidským slabostem a pochopíš lépe strašlivé drama dnešního zápasu lidského se sociálním zlem, které si shovívavosti nezaslouží. Hluboká a vzdělaná láska k přírodě tě činí lepším, spravedlivějším a aktivnějším, a proto si můžeš bez výčitek dopřát lahodných a nevinných rozkoší, které poskytuje. A budeš-li na svých poutích za přírodou tisíckrát zraněn lidskou tupostí a ziskuchtivostí, která nešetří ani jejich darů nejčistších, tvoje jistota, že se všechno stále mění a že i člověk potřebuje jen rozumnějších řádů, aby se v nových generacích zbavil své brutální neomalenosti, bude tě nejen utěšovat, nýbrž i ponoukat k dalšímu radostnému boji. Snad dáme jednou nejkrásnějším pralesům bujetí na místech, kde se dnes rozvalují nejhorší sodomy.

A radost je i z toho, co ti může dáti umění, které kvete na zdravém vzduchu pro všechny a není jen skleníkovou iluzí mrzáků a překultivovaných dekadentů. Učí nás vidět skutečnost vždy znova novým způsobem a dodává nám nejjemnější zbraně pro náš boj. Věky rozesely ho tolik po

celém světě, že ho všude najdeš dosti i pro ducha nenasytného, ač – nezapomeň – právě v umění třeba míry a opatrnosti, abychom nezabředli z jednostrannosti nebo snobismu do těžkých močálů chorobného subjektivismu a naduté exkluzivnosti. O tom však později.

Ale největší radost není-liž v tom, že neexistuješ nadarmo, že necizopasíš, že jako dělník a bojovník za lepší život si odděláváš svou existenci podle svých schopností, že za své šťastné chvíle platíš námahou i riziky práce a boje, a za svou bídu dostáváš jejich radosti. Jak je také krásné, nejsi-li nikdy přesycen jako bohatec, který si může kdykoli všeho dopřát, ani jako „znalec“, kterého už nic nedojme ani nepřekvapí, ale můžeš-li s lačnou a svěží myslí se těšiti na všecko a všeho získaného okoušeti jako čerstvého doušku po parném dni. Citlivému člověku, dobře seznámenému s dnešní bídou lidstva a s jejími hanebnými příčinami může konec konců věru postačiti dosti řídký řetěz radostí, na jejichž kvalitě záleží, nikoli na kvantu. A všimni si, kamaráde, také, jak velké povzbuzení k rozumnému optimismu vězí i v tom, že příčiny lidské bídy můžeme dnes – a jakým právem! – nazývati už hanebnými, poněvadž většina lidí, nezaprodaných metodám vyžíračů, poznavši jejich pravý a velmi světský zdroj, přestala věřit v jejich posvátnost, a stavši se tedy také citlivější k sociálním bédám a vůči jejich původcům, zošklivila si příčiny i následky a uvěřila v možnost lepšího pořádku společenského. Kdo dnes ještě věří v dobro soukromokapitalistické soustavy a její nezbytnost? Jen její vykořisťovatelé. A to je zatracená menšina. Jest ještě na světě jen proto, že její oběti se nedovedou sjednotiti přes hlavy malých kořistníků. Ale zločiny vykořisťovatelů se i o to konečně postarají.

Jaká hanba, náležeti k jejich pomahačům. Jaká radostná hrdost, býti mezi jejich protivníky, bojovati za lepší svět. Hlavu vzhůru, kamaráde, přijde. Přichází už. Jeho odpůrci jsou zmatek nad zmatek, požírají se navzájem, kořist nepřeklenutelných rozporů, lžou jako jejich rotačky, blábolí nesmysly fašistické i „demokratické“, opilí mocí a – strachem.

* * *

Ze zdrojů svého sobectví a individualismu nemůže člověk uhasiti opravdovou žízeň po štěstí. Může se zahaliti do štěstí papírového a jíti s ním hlučně na trh jako André Gide. Může se uvelebiti v mlžných dlaních boha vlastní výroby a opájeti se ochotnou iluzí štěstí velmi vznešeného. Může mnoha způsoby intelektuálské fabrikace balamutiti vlastní pýchu a ješitnost, aby se nezhroutily pomýšlením na stejnou smrtelnost všech, bohatců i chudáků, intelektuálů i prost'áčků, ba i děl – dnes třeba velmi domýšlivých, uctívaných a honorovaných. Nakonec však leda jen zatvrzelá pýcha mu nedovolí, aby hlasitě křičel, že to všecko bylo bluf.

Bohatství, kultura, civilizace, stejně jako chůdy proroka, vznešenost tvorby, ovace kasty neposkytnou člověku ani trochu skutečného štěstí, není-li účasten oné informované svobody, která se smyslem pro subjektivní odpovědnost vnuká mu v každé chvíli myšlenky, city a skutky, jež jsou právě nutny v zájmu integrální emancipace lidstva, třeba jen jako kapky jsou nutné pro veletok.

Aby ti bylo docela jasné, oč běží: *Dimitrov před svými lipskými soudci byl muž dokonale svobodný a dokonale – šťastný.*

Náboženství

Jako představy a choutky soukromovlastnické se rodily v primitivních lidských společnostech dosti pozdě a porůznu, tak ani představy a úkony náboženské nebyly v lidstvu od počátku. Obě tyto metly dnešního lidstva vznikaly velmi pomalu a ruku v ruce jako plody těžkého mezidobí, z valné části dosud trvajících, mezi prostou nevědomostí člověka přírodního a dobou osvobozeného lidského vědomí. Jen s ctnostmi hordního živočicha se člověk narodil a s vnitřními orgány, schopnými úžasného vývoje. S ničím jiným. O ty ctnosti přišel, když se společnost začala dělit na bohaté a chudé. Jeho schopnost intelektuálního a mravního vývoje ho přivedla k pospolitosti socialistické.

Z hordy k veliké pospolitosti kmenové, to byla jistě slavná cesta. Neméně slavná je ovšem i cesta z trosek kmenové pospolitosti k uvědomělé pospolitosti socialistické, neméně slavná, ale přitom nad pomyslení hrozná a krvavá, neboť je to všude doba vzniku a panství vyžíračů a otrokářů i – bohů jako jejich obrazů.

Nikoli z úžasu ani z nějakých „vyšších“ citů, kterých přírodní člověk nemohl znáti, nýbrž z kultu předků vzniklo náboženství, z kultu mrtvých, kteří se zjevovali „divochu“ ve snách, a tak se mu zdáli žítí dál tajemným životem „ducha“. První bůh byl jen starý náčelník, který se stal legendou. Spojitost kultu předků s kmenovou pospolitostí je dosud zřejmá u nejstarších národů kulturních. A že organizované soustavy pověr, které nazýváme náboženstvím, v čele s nejvyšší bytostí, jsou jen odleskem násilnické a vykořisťovatelské soustavy patriarchální, je očividné. V tak zvaném Starém zákoně biblickém můžeme pozorovati, ovšem v nesmyslných deformacích, vývoj Jahva, přírodního ducha větru a bouře u kočovných kmenů hebrejských, v kulturního boha na způsob „pohanských“ Baalů, obrazů hmotné autority pozemské. A v tak zvaném Novém zákoně vidíme dobře, jak bylo tak zvané učení Ježíšovo měněno z naivní ideologie židovských a římských proletářů v mocenská náboženství Pavla

z Tarzu. Jako veškeré dílo lidské vyvíjelo se i náboženství s vývojem výrobních poměrů od jednoduchého a konkrétního k složitému a abstraktivnímu, z prostých odpovědí na otázky zcela konkrétní a pak ze šamanické magie v složité ideologie náboženské, jimiž si kněžská kasta zabezpečovala svou moc ve stínu moci panské jako její posvěcovač a někdy i nad ní, byla-li dosti silná k teokracii. Vynalézaví lidé si vymýšleli a formovali bohy podle obrazu svého a podle potřeb své kasty nebo třídy.

Monoteistická náboženství jsou všechna poměrně mladá a křesťanství není mezi nimi nejstarší. Příroda se dlouho bránila všemohoucímu pomyslu autokratickému. Křesťanství za těch svých necelých dva tisíce let jako jedna zbraň bělošské uzurpace zestárlo úžasně rychle a stalo se pouhým ornamentem na nivelizující civilizaci mezinárodní. Kristova lodička se kymácí na zběsilých vlnách kapitalistického šílenství nahoru dolů podle toho, jak jí kde ještě potřebuje vládnoucí třída. U nás na příklad jí teď pomáhají nahoru maloměšťáctí básníci, žurnalisté, politikové, filozofové, okresní hejtmani i diplomati, aby je zase ona pomohla zachránit před „bolševictvím“. Ale stará síla křesťanství je zlomena, už je to jen formální kolos, uvnitř rozložený silou vědy a skepsí vyvolanou jeho spojenectvím se zločiny vládnoucích, příliš očividným. Už se ho nebojí ani velicí demagogové naší doby, gangsteři fašističtí. A první socialistická země na světě, jejíž autokratická minulost byla tak prolezlá kněžomilnou hlupotou, dokázala, že národové odvyknou opiu náboženskému poměrně brzy a snadno, je-li mu s potlačením vykořisťovatelů vzata podpora a ochrana vládnoucí třídy.

* * *

„Aby byla zajištěna svoboda svědomí státních občanů, je provedena rozluka církve od státu a školy od církve. Uznává se svoboda vykonávání náboženských úkonů a svoboda protináboženské propagandy pro všechny občany.“

To je článek nové ústavy Sovětského svazu. To je také smrt boha, i když tu a tam bude v kostelích ještě dlouho trocha včerejších lidí. Vlastními silami a za svobody svých protivníků se nemůže už udržeti

na nohou. Tak vypadá přirozená a klidná smrt „starého pána“, o kterém psal kdysi v *Přítomnosti* Ferdinand Peroutka. Ale právě jen za předpokladů, které stanoví ústavní článek Sovětů a které byly také nám aspoň do jisté míry slibovány Washingtonskou deklarací, dokud existovala iluze, že obrana buržoazie před sociální spravedlností může setrvati v mezích pokrokové a liberální ideologie.

Ferdinand Peroutka a úpadkoví liberálové jeho druhu se dívají z povrchu svého pragmatismu velmi pohodlně na důsledky pomoci, kterou nikoli tak „starému pánovi“ jako spíše „duchovním otcům“, kteří jsou na jeho místě, poskytují ty rozmanité politické a zvláště hospodářské koncese a čachry, které se jmenují konkordát nebo modus vivendi nebo také jen vládní koalice. Spokojují se tím, že zánik iluze boha je už jen otázkou času, chápou, že se tím nezmění na světě nic podstatného a jen se uleví mnoha lidem na jejich životní pouti, ale nechtějí vidět škody a úhony, jimž jsou vydány na pospas mladé generace, jakost kultury i demokracie a její schopnost odporu, je-li udržovacími injekcemi stále znova podporován vliv kněží a klerikálů vůbec na školu, literaturu, divadlo atd. Anebo – a to je pravděpodobnější – to vidí, ale dávají přednost časovým politickým úspěchům před nejbližší budoucností mládeže, kultury, demokracie.

Co jim vlastně záleží na tom, jak vypadají a co budou jednou prožívat děti z církevních škol a z rukou náboženské výchovy vůbec, co jim záleží na tom, že vyhánějí čerta ďáblem, poněvadž jen slabý klerikalismus se tváří demokraticky, ale silný se vždy vrací k dominikánské zuřivosti inkvizitorské – která u nás ovšem teď neprobleskuje z tváří Šrámků a Hlinků, nýbrž jen z tváří fanatických poetů katolických, jako je Durych nebo Čep – co jim záleží na tom, že jejich strašpytlovství a bezpáteřnost otravují statisíce politickou skepsí a poraženectvím (proti němuž ústy a úvodníky ovšem bojují, zapomínajíce, že na tohle lidé už dávno kašlou a chtějí býti vedeni a povzbuzováni nikoli diplomatickými řečmi, nýbrž energickými skutky) a vrhají je do náruče všem pověrám (ty nejslabší dokonce sebevraždám) – prostě zachraňují s kýmkoli a za jakoukoli cenu svou formální demokracii před demokra-

cíí pravou, své výsady před spravedlností a lidem. Formální demokracie se stává stále více věcí maloměšťácké inteligence „ohrožené“ zprava fašismem a zleva skutečným socialismem; maloměšťácká inteligence brání své výsady jako levé křídlo buržoazie, a proto zůstane většinou vždy bližší buržoazii než lidu, proto bojuje s fašismem mnohem milosrdněji než s komunismem, proto eventuálně zaprodává nepřimo i svou inteligenci, spolkne mlčky nejčernějšího spojence nebo se vrátí rovnou do náruče tradiční ideologie náboženské. „Idealista“ je toho koneckonců vždy schopen a pragmatický „materialista“ zachraňuje si svou pozici, jak se to právě dá.

* * *

Socialistický odpor proti náboženství jako proti každé jiné formě otroctví, jež je dnes už udržována jen v zájmu vyžíračné menšiny proti právním zájmům lidstva, neznamena ovšem popření rozmanitosti jeho historické úlohy. Naopak, v dnešní rozkolísané době, kdy náboženství ideologové vylézají po reakčních lijácích na všechny kulturní pěšinky jako skokani a ropušky, potřebujeme jako soli důkladných dějin náboženství, úžasné zajímavého a poučného proudu od primitivních představ a „divošské“ magie až k intelektuálním iluzím filozofů a básníků, aby byl ukázán každému jasně jejich vznik z výrobních a sociálních poměrů, jejich mocný zpětný vliv na ně a na vývoj společnosti a jinde zase jejich úloha brzdící a ničící. Odsuzujeme-li dnes náboženství jako zbytečný a zhoubný přežitek, nemůžeme a nechceme tím škrtnout z dějin ani jeho bývalou slávu, moc a ukrutnost, ani kulturní statky, jejichž nepřímým původcem bylo.

I tuto samozřejmost nutno, kamaráde, u nás teď zdůraznit, poněvadž řádí kolem nás bez oddechu a únavy spousta novinářů s dr. nebo bez dr., kteří jsou anebo se stavějí velmi hloupými, běží-li o skutečný socialismus nebo jiné nepohodlné věci a lidi.

Nedávná moskevská aféra s *Bohatýry* Demjana Bědného byla jim popudem k oněm výkonům, jimiž usilují podle oficiálního návodu, dokázat, že se teď v Sovětském svazu všecko pomalu vrací k starým „osvědče-

ným“ řádům. Tímhle se totiž naši demokratičtí hrdinové domnívají zabíjeti napravo i nalevo mnoho much jedinou ranou. Předpokládají přitom ovšem u svého publika obecnou negramotnost aspoň tak velkou, jaká vládne v jejich mozku, pokud běží o marxismus. „*Bolševici obhajují křesťanství*“, začali tedy vykřikovat do čs. světa. A ještě jiné věci. Např.: „*Rusko se nacionalizuje*“ a hned vedle toho: „*Vzniká sovětský patriotismus*“. Tyto dva objevy se ovšem nerýmují. O té nacionalizaci „*Ruska*“ s jeho mnoha desítkami národů nebude člověk, který si váží sama sebe, vůbec s nikým vážně hovořit, a o tom sovětském patriotismu můžeme říci hned, že sovětským patriotem je každý dobrý socialista na celém světě.

Prozatím nám běží jen o tu „*bolševickou obhajobu křesťanství*“. Co se stalo? Demjan Bědný napsal inteligentské libreto k nějaké opeře a skreslil v něm kus historie ruské po způsobu oněch referentů, kritiků, spisovatelů, i u nás známých, kteří stejně snadno vyrábějí revolucionáře z obyčejných loupežníků jako z dekadentních básníků. A přitom vylíčil přijetí křesťanství v Rusku nikoli jako historickou etapu vývojovou, jako sblížení Slovanů s dokonalejší kulturou západní, nýbrž zcela nehistoricky jako něco bezvýznamného, o nic lepšího, než bylo to minulé. Kdo ví, jak právě marxistům záleží na historickém hodnocení všech jevů, pochopí, že by byl Bědného libreto odsoudil stejně i Marx i Lenin tak, ne-li ještě rozhodněji, jako to udělaly Izvěstija a pak i ústřední výbor pro umění v SSSR (ovšem i pro jiné důležité chyby).

Kdyby člověk věděl, že bude míti čest diskutovati s lidmi, kteří se mýlí v dobré víře, a nikoli s lidmi, kteří se hloupými staví v zájmu svých nejvyšších chlebohárců, mohl by se jich zeptati: Je vám známo, že Marx hodnotil pozitivně význam otroctví pro antickou kulturu, a myslíte tedy, že „*obhajoval*“ otroctví a že chtěl tím koketovati s otrokáři své doby? Stačí to?

* * *

Nebudeme pochybovati o tom, že mezi lidmi náboženskými, tj. těmi, kteří upřímně věří některému náboženství církevnímu nebo nějaké

deistické ideologii rázu filozofického, je dosud mnoho lidí dobrých a obětavých. Jejich sociabilita však vyvěrá spíše z jejich přírody než z jejich kultury, kladné pudy pospolitosti jsou u nich silnější než dravé pudy egoismu, náboženství není jim prostředkem k moci, nýbrž přizpůsobují si je potřebám svého dobrého srdce, odolávajíce zároveň silným korupčním vlivům svého okolí.

Nejlepší lidé náboženští jsou tudíž spíše lidmi dobrých skutků než věrozvěsty. To je může sblížit se socialisty, nic jiného. Ovšem v primitivnějších poměrech, tam, kde se stýká silná ještě víra lidová, nebo dokonce národní se silnou potřebou odboje v jádru sociálního, mohou jít náboženství a socialismus tu a tam po nějakou dobu společně, u nás např. na Slovensku nebo v Karpatech. Nebo v arabské revoluci Alláh s Leninem. Nebo právě nyní za obrany Španělska. Byla by to nerozvážnost, kdybychom je chtěli v takové situaci příkře rozdvojit. Ale dnešní spekulativní ideologie „náboženského socialismu“ mohla by být pokládána jen za jakýsi přežitek z doby utopistické, kdyby tak nehověla dnešní reakci.

Je to škoda; že lidé často velmi vážní, v některých užitečných bojích politických horliví a prospěšní, maří čas a kazí maloměšťáky umírněným trváním na dobrodružných ideologiích odvozených z křesťanství a chtějících v sebe pojmouti dokonce i Marxe, ač by mohli věru pochopiti, že nikdy nepřestoupí meze nepatrné sekty a musí zůstat zcela lhostejnými proletářským davům. Jsou to opravdu hlasy na poušti, „jejich doba“ nikdy nepřijde, poněvadž ve skutečnosti jejich dobou je všude jen zmatek vyvolaný reakcí; je třeba notné porce individualismu k jejich kazatelské horlivosti před hluchými, individualismu a ješitnosti někdy až – básnické.

Nic proti tzv. bibli. Jen ji čti, kamaráde. Je to ve své starší polovině neobyčejně zajímavá a poučná sbírka etnologických a kulturně-historických dokumentů a ve své polovině novější pěkný obraz dávné ideologie proletářské a jejích osudů v kněžských rukou. Je v ní tu a tam také mnoho staré poezie. Pravý požitek ovšem by z ní mohl mít člověk jen tehdy, kdyby měl při ruce řádný kritický komentář, bezohledný k její

posvátnosti a marxisticky přísný k jejím sestavovatelům. Už jen přehlídka – může být prozatím toliko velmi přibližná – všech jejích chronologických podfuků byla by vážným požitkem. Běží někdy o tisíciletí. I většina tzv. apokryfů je stejně cenná. Také někteří raní „církevní otcové“ jsou velice zajímaví. I srovnávat je s pozdějšími a s papeži.

Je toho velmi mnoho. Ovšem, že to dohromady vůbec neštимуje. Také si z toho každý vždycky vybíral jen to, co se mu hodilo. Jednotlivé křesťanské církve, zbožní jednotlivci, jednotliví křesťanští učenci a filozofové i nekřesťanští básníci, literáti, ba i žurnalisté. I skeptikům to dělá dobře, mohou-li citovati zdobné průpovídky tak staré. Na východě našli by ovšem stejně krásné a snad i krásnější a moudřejší, starší třeba o několik tisíciletí. Někdy snad i originály toho, co v bibli je toliko plagiát. Ale žijeme přece v „křesťanském světě“, a takový citát je někdy jako pikantní muška na tvářičce, která chce okouzlovat. Pravý intelektuál se bez ní věru neobejde.

* * *

Ani skeptik André Gide. To bys mu konečně odpustil, tradice je silná. Ani se nenaděješ, a už ti nějaký ten biblický citát, nebo aspoň slohový obrat vyklouzne z pera nebo z úst. U nás je archaická řeč kralického překladu zvláště svůdná. A člověk je slabý tvor, podlehne snadno kýčářským nápadům. Ale Gidova hra s náboženstvím je intelektuálština velmi nechutná.

Novodobí milovníci a autoři křesťanské filozofie nebo katolické estetiky jsou většinou lidé trochu patologičtí, často oběti rozmanitých chorob, bujejících na periferii upadajícího liberalismu: morální hypochondrie, židovského proselytství⁶, profesorského mesianismu, útěku do metafyziky a podobných inteligentských neduhů. Třebaže tito lidé bývají zneužíváni politickou reakcí, aniž se tomu brání, ba pokud běží o estéty katolické, stojí velkou většinou na straně reakce – nezapomeň, že naši katoličtí spisovatelé melantrišší odmítli podepsat projev spiso-

⁶ Přestoupení na jinou víru. *Pozn. red.*

vatelské obce proti fašismu – těžko bychom se rozhořčili, chápajíce podle četných symptomů jejich fyzickou i psychickou konstituci, všemi kořeny vězící v minulosti a v úpadkové oblasti jedné epochy. Viděl jsem nedávno podobiznu Alberta Vyskočila, barokního estetika českého; ihned jsem pochopil, že musí psát o „pohledu z temného žaláře pozemského, touhou neseném ke hvězdám, k pravé vlasti svobody a světla“, a o podobných věcech. Zdravé a frenetické pozemšťanství lidské většiny absorbuje bez vážnějších následků dnešní barokní epidemii z povšechné slabosti, která se u nás objevila trochu opožděně, ale v souhlase s celkovým stavem maloměšťácké inteligence. Zbudou po ní ovšem neočekávaně silné stopy v naší literatuře, dokument nehrdinského zápasu s nebezpečími doby, ale konečně literatura, ta zrcadlí všecko a snese všecko, a ti, na nichž dnes nejvíce záleží, nejsou právě ochotnými konzumenty inteligentských kejklů.

Ale vrátím se ke Gidovi. Je to překultivovaný estétský hédonik a úplný skeptik, který si s bohy a d'ábly, s Ježíšem stejně jako s Velikým Panem nebo Phoibem jen pohrává jako s tradičně kulturními značkami nebo střepinami, z nichž se dají sestavovati pěkné duchaplnosti. A to je to protivné. Ta opatrnost před každým ano nebo ne, to zálibné klouzání po vážných věcech včerejška i dneška, které se domnívá býti hlubokým, ale je toliko labužnickou hrou, ješitným potěšením z krásných a duchaplných vět. Se stejnou rozkoší klouzá po náboženství jako po komunismu, připraven zradit to i ono v nejbližším okamžiku. Bylo to opravdu veliké nedorozumění z obou stran, které přivedlo Gida do Sovětského svazu.

* * *

Svět a život existovaly před vznikem člověka a budou existovat i po zániku lidstva. Otázky po jejich začátku, konci a smyslu jsou sice ke cti lidské zvědavosti, ale nelze popřít, že jsme s nimi dnes stejně daleko, jako jsme byli před vznikem idealistické filozofie, která je spojila s představami tvůrce, nesmrtelné duše, nekonečnosti a věčnosti. Šimpanz je pokládán za tvora nejpodobnějšího člověku v říši živočišné. Člověk neandertálský nebo kromaňonský byl však jistě už mnohem,

mnohem dále. Přesto si nejsem zcela jist, zda filozof, který pokládal svět za pouhou představu lidskou, nebyl v jistém smyslu hloupější než šimpanz. André Gide má hodně pravdy, říká-li, že tyto „problémy“, které „nás znepokojují“, jsou nikoli ovšem zcela bezvýznamné, ale zcela neřešitelné, a že je tedy šílenstvím spojovati naše rozhodující skutky s jejich řešením. Na námitku: „Ale než mohu jednati, musím věděti, proč jsem na zemi, je-li bůh a vidí-li nás, a vidí-li nás, je pro mne nezbytné, aby mě chápal, musím věděti, zda...“ odpovídá správně: „Zkoumejte tedy, zkoumejte. Ale nebudete vůbec jednati. Uložme rychle toto překážející zavazadlo do šatny a ztraťme ihned stvrzenku.“

Gide by nebyl však intelektuál, kdyby si s tímto překážejícím zavazadlem napřed pěkně nepohráł a svou stvrzenku neztratil tak opatrně, aby jiný jeho rozmar jí mohl rychle použít. Chápe asi, že začátkem a koncem toho překážejícího zavazadla je pojem boha. Nicméně jej obrací a převrací jako usmívající se kramář podezřelou minci.

„Nevím příliš jasně, kdo mne přivedl na svět. Říkali mi, že bůh, a nebyl-li to bůh, kdo by to byl?“ (Domnívám se po některých zkušenostech u nás, že Gide tu bezděčně odhaluje kořen všeho intelektuálního deismu: ješitnost, „vznešených duchů“, jimž nestačí živočišný původ z občanských rodičů. Z boha chtějí být i v boha se navrátiti. Tato iluze by jim mohla být ovšem s úsměvem ponechána, kdyby pojem boha nebyl stále ještě jedním faktorem útisku: profesorské traktáty nešíří jej tak nebezpečně jako literatura slovesných umělců, přenášejících je půvabnou formou mezi ty, kteří nic netuší.) „Zkoumám-li a vážím-li to slovo bůh, kterého užívám, jsem nucen konstatovati, že je téměř bez podstaty, a to právě mi dovoluje užívati ho tak pohodlně.“ To je cenné přiznání: objasňuje nepodstatnost hry, kterou Gide provozuje. Takže říká-li nakonec: Bůh = příroda a doporučuje-li přírodní vědy, zůstáváme k tomu stejně skeptičtí jako k jeho apostrofám Krista.

A máme pravdu, neboť zanedlouho se dovídáme, že „to, co kdysi nazýval bohem, ta zmatená hromada pojmů, citů, a odpovědí na to volání, která, jak nyní ví, existovala skrze něho a v něm, to vše se mu zdá dnes, když

na to myslí, mnohem více hodno zájmu než ostatní svět, než on a než celé lidstvo“.

Je to ovšem jen čistě gidovská nadsázka, ale kdo má zálibu v takových literátských přemrštěnostech, nemůže býti pokládán za vážného svědka ve velkých přích naší doby, a věnuje-li své knížky mladým generacím, zasvěcuje je do cest, které vedou jen do sobecké věžičky ze slonoviny nebo – do blázince. Rozhodně nemluví k mládeži socialistické. A nemluví-li k ní, ke komu jinému? K snobskému potěru buržoaznímu.

* * *

Jako nepřeceňujeme demoralizační význam traktátů, jimiž zásobují naši dobu náboženští „socialisté“ a estetické, nepřeceňujeme vůbec nic z toho, čím se v těchto časech debilnost upíná znovu k náboženství nebo čím se klerikalismus snaží vydělávat na politické a sociální reakci. Tábor boží je v zemích „křesťanské civilizace“ mělký a vratký. Ty pomyslné hloubky jsou jen u jeho filozofů a básníků. Kdo osvobodí národy od vyžíračů, uvězní boha. Kdo jim dá řádně najísti, vyhladoví ho. A z kněží, mezi nimiž jsou také dobří lidé, udělá horlivé dělníky. Za několik desítekletí zapomenou všichni na ošklivý sen.

Ale nových, dalších obětí je líto. O ty běží. Nemusím je vypočítávat. Jsou mezi nimi hlavně děti každého věku. Školáci i básníci. Obětí nejméně hodnou politování je asi literatura. Jakým kýčem se stal bůh u spisovatelů, rychle se všemu přizpůsobujících!

Je tu ovšem také pomoc, kterou tábor boží poskytuje reakci. Spojenectví klerikalismu s táborem soukromého vlastnictví. Jenže klerikalismus je opatrný tam, kde se nemůže sám státi kyjem reakce, jako se jím stal v Rakousku. Také drobné kněžstvo není vždy ochotno padnout eventuálně s vysokou hierarchií. Už jsme to často viděli.

Ale ať jsou dnešní sociální, kulturní a mravní škody z vlivů náboženských a klerikálních menší nebo větší, běží posud o činitele, s nímž mohou nastati závažné obtíže, a proto žádný vzdělanec, jehož skepsi je cizí skutečný svět náboženský, nemá jej ani nepřímou podporovat, nejméně

koketním gidovským flirtem s věcmi, pro něž může stále ještě téci mnoho krve.

* * *

Liberální individualismus, který je podstatou každého intelektuála, ať je to fanatik, nebo jen hédonik jako Gide, necítí subjektivní odpovědnosti. Neber si z něho, kamaráde, nikdy příklad. Raději z toho učeného medvěda Marxe, jednoho z největších osvoboditelů lidstva, který dovedl vyprsknouti i bodrou nadávku, když se někdo uchýloval k náboženským argumentům. Tu pro nás přestává prostě každá diskuse.

Intelektuálština

Intelektuál je velmi zvláštní odrůda vzdělaného člověka měšťanské epochy. Není to jen vzdělanec; pravého vzdělance si představujeme obyčejně a právem jako člověka správně informovaného, spolehlivě pracujícího, rozlišujícího dobře dobré od špatného, podstatné od nicotného, potřebné od balastu. Není to také jen učenec, u něhož vídáme často odbornou specializaci zcela vzdálenou veřejnosti a otázek hýbajících světem. A není to ani pouhý básník nebo umělec; velkým umělcem může být i pologramotné dítě. Intelektuál je obyčejně tohle všecko dohromady, něco v primitivním stavu a něco na druhou, a vzdělavcovy ctnosti bývají u něho převráceny v osamocenost stroze individualistickou a nejčastěji také v exkluzivnost krajně idealistickou. Je to krajní důsledek dělby práce na tělesnou a duševní, která vědomí „myslitelovo“ oddaluje od skutečného světa a přivádí je na „čisté“ myšlenky teoretické, filozofické, poetické atd.

Buržoa bývá kreslen jako pán v kožichu. Ten kožich znamená jeho lidskou důstojnost. Navrchu je drahé sukno, svědčící o jeho majetku a sociálním stupni; vespod je kožišina. Ta by mohla znamenati třeba jeho kulturu. Obyčejný buržoa má tedy asi pravdu, že ji nosí vespod, že ji neukazuje. Intelektuál je však měšťák, který nosí – obrazně řečeno – kožich obráceně, s kožišinou navrch: je to člověk, který se svou kulturou honosí, je to měšťák, který se kulturou *může* honosit, ale u něho je tohle také smysl života, jeho specializace, jež vede k onomu pokroucení lidské bytosti, kterou nazýváme překultivovaností. Intelektuál je buržoa překultivovaný.

To je, kamaráde, ve skutečnosti veškeren rozdíl mezi buržoou, kterého možná proklínáš a jemuž se jistě vyhýbáš, a mezi buržoou, na kterého se díváš uctivě, poněvadž píše třeba slavné romány.

* * *

Ani pravého měšťáka, ani intelektuála si nelze představit bez individualismu velmi strohého. To je jediná voda pro tyto vzácné ryby. Ať měšťák jako vlastník výrobních prostředků a zaměstnavatel si osobuje právo na každou míru a každý způsob vykořisťování a hromadění kapitálu – od svých počátků, třeba jako anglický gentleman se nestyděl vykořisťovat i nedospělé děti –, nebo intelektuál jako vlastník talentu a spisovatel se zmocňuje celého kulturního dědictví, aby bezohlednou hrou s jeho starými i novými statky stavěl na odív svou neobvyklou a osamocenou osobnost a očkoval mladé generaci protisociální jedy – je to stejný individualismus a stejně buržoazní představa o svobodě.

Měšťáci i intelektuálové, tyto výjimečné bytosti, domácí páni světa nebo jeho proroci, jedni, poněvadž mají přece takové těžké prachy, za něž děkují ovšem jen své výtečnosti, a druhí, protože mají tak vybraný talent a vkus, možná dokonce zásluhou boží, jen s nevolí si představují, že by také něco *nesměli*: smějí přece i vraždit z letadel nevinné děti, smějí i beze smyslu pro sociální a hospodářské otázky nebo „bez kontaktu se svou dobou“ pomlouvat Sovětský svaz. Ovšem, dialektika života je velmi nemilosrdná k individualistickým, měšťáckým představám o svobodě. Měšťák a intelektuál z jeho lože, tyto dvě strany jedné medaile, se dostávají do konfliktu právě v poměru k této tzv. svobodě. Člověk jest jen produkt přírody a svého bytí. Otrlý vykořisťovatel v dnešní době trouchnivějšího kapitalismu připouští už jen svobody, které podporují jeho žravé zájmy, nebo aspoň jim nepřekážejí; každou jinou svobodu ničí. V Habeši a ve Španělsku vidíme věci, které nám připomínají nejstrašlivější dny lidských dějin, znásobené moderními prostředky ničivými. Buržoa je starý dravec, a dnes, kdy běží o jeho bytí, se už ani nepřetvařuje, ani nestydí. Kdežto zjemnělý intelektuál, jak už jsem řekl v první kapitole těchto listů, nesnáší dobře těchto metod, které buržoazie dává provádět padouchům z lidu. Vedle toho bere vážně stará měšťanská hesla o svobodě, potřebuje jich pro sebe, pro své rozmary, nálady a nápady, a pak i pro projevy své izolované osobnosti nekonformní s brutálností náčelníků své třídy i se znepokojující divokostí doby. V této situaci vypadá jako činitel protiburžoazní, mluví

dokonce proti měšťákům. A ještě více: věří, že není měšťák. Vždyť se přece povznesl nad všechny třídy, vždyť jeho panstvím je oblast ducha, nad kterou se vznáší taková krásná, čirá, vznešená SVOBODA!

Víme ovšem už hezky dlouho, co si máme mysliti o tomto idealismu, o této „svobodě“ a zvláště o této nadtřídnosti. Je-li nacionalistická nadtřídnost měšťácký podfuk, je intelektuálská nadtřídnost měšťácká iluze.

* * *

Jsou velcí bohatci co do statků hmotných a jsou velcí boháči co do vědomostí a znalostí kulturních. Jako existují přežraní lidé, kteří mohou už jen mlsati, jako na východních plážích Floridy, v Palm Beach a Miami vyhledávají velcí příživníci obého pohlaví z přesycenosti nejpitvornější zábavy, jsou intelektuálové něco podobného v oblasti „ducha“. Jejich skeptická přesycenost, jejich izolovanost vyplývající z roztříštěnosti měšťáckého světa bez řádu a velkého pokročilého cíle, jejich lhostejnost k příčinám a následkům lidských skutků je vedou k plané hravosti, k formalistní dobrodružnosti a virtuozitě i k neartikulovanému blábolení, jež nám je představováno jako „hloubka“.

Přezírá-li buržoazie průmyslová, obchodní, finanční, velkostatkářská až na nepatrné výjimky velmi zvyšoka kulturní schopnosti a statky, pokud jí nepomáhají hromadit nadhodnotu, opovrhují intelektuálové politikou, hospodářstvím, technikou a nikdy nám to neopominou říci. Pak mohou i z výše své vznešené nevědomosti např. prohlašovati válku za vzpouru hmoty proti duchu. Jako by „tlustá Berta“, bitevní letadlo, yperit nebo jiný vražedný plyn nebyly plodem téhož lidského „ducha“, který tvoří filozofické konstrukce, románové skladby nebo jiné knihy a může jimi také zabíjeti a otravovati nevinné lidi. Tu i tam běží tedy o sobecký postoj k životu, o papírovou destrukci jeho dialektické jednoty.

* * *

A také svým opovržením k chudému pracujícím lidu dokazují buržoazie a intelektuál svou příslušnost k téže třídě. Je-li měšťák ekonomicky přesvědčen, že lid existuje toliko pro něho, že lid je dobytek hodící se

jen k tomu, aby byl zapřažen do *jeho* běžících pásů, pluhů a traktorů, aby byl jím vykořisťován i při své spotřebě, aby se dával pro něho zabíjet, dobýváje mu nové půdy a nových trhů, – nepřestává měšťák intelektuální tvrditi proti veškeré dosavadní zkušenosti a skutečné sociální vědě, že společnost lze napravit jen „duchem“, tj. pokládá lid za cosi velmi nízkého a svou kastu za vrchol lidství, který má vládnouti. Obléká to ovšem do frází velmi idealistických.

V nejpokročilejší formě, u André Gida, zní to takhle: „Že se člověk mohl až dosud povznést k blahobytu, který dovoluje štěstí jen na útraty druhých jen tím, že se zařídil nad nimi, toho nesmíme už schvalovati...“ Ale: „Neběží jen o to, aby změněn byl svět, nýbrž člověk. Odkud přijde i tento člověk nový? Nikoli zvenčí. Kamaráde, snaž se ho najít v sobě... Dostaň ho ze sebe... Obdivuhodné možnosti jsou v každém tvoru. Přesvědč se o své síle a o svém mládí. Snaž se stále si opakovati: ‚Závisí to jen na mně.‘“ Zní to náramně hezky, vid', kamaráde. A přece je to jen hluboká a vražedná pověra. Zvenčí, zásahem vyžíračů byly zničeny blahobyty a štěstí velikých kmenů, zvenčí, zásahem imperialistické civilizace, která je civilizací nenasytých dravců, byly zničeny celé kultury; zvenčí, potlačením vyžíračů, jejich metod a mocenských aparátů musíme zjednatí lidstvu podmínky pro obdivuhodné možnosti, které jsou v potlačeném lidu. Přesvědčiti se o své síle a svém mládí tak, aby to prospělo lidstvu a změně světa, se můžeš, nikoli pronásledováním intelektuálů jako je Gide, nýbrž jen ve spolku se svou třídou, bojem proti vyžíračům. Na tom závisí všechno, na ničem jiném. Jen bojem s feudalismem a potlačením feudalismu posunulo mladé měšťáctvo společnost k vyššímu stupni spravedlnosti; jen bojem s buržoazií a potlačením buržoazie posunul zase mladý proletariát v Sovětském svazu společnost na spravedlivější stupeň ekonomiky a na vyšší stupeň etický... Intelektuály naší doby lze ovšem zařaditi do několika kategorií. André Gide náleží k těm, kteří pokládají za slušné a moderní, aby vyřkli tu a tam také několik krásných slov k sociální etice, věty vhodné do antologií slavných výroků, jež mohou býti a jsou často citovány literátskou

velkovýrobou nebo žurnalistikou, ale nenabudou nikdy praktické hodnoty. Konkrétní proletariát je mu cizí a neznámý zcela podle pravidla.

* * *

Kategorií pro sebe je intelektuál katolický. V reakční a úpadkové době je ovšem hojný; izolovaný intelektuál, který se odcizil své třídě a – nehledíc k výjimkám velmi vzácným – nedovede přejíti na druhou stranu velké světové barikády, nedovede se pro tisíc pověr sblížit s všeobšáhlym řádem dialektického materialismu, aby pracoval pro společnost socialistickou, ten pociťuje trpce svou osamělost, je-li dosti slabý nebo pohodlný k tomu, aby si hrál na většího nebo menšího titána, obrací se tedy nazad, vrací se k starému, hotovému a esteticky nebo ideologicky velmi vyšňořenému katolictví.

Nebudeme, jak jsem už dříve řekl, přeceňovati tento fakt. Ideologie Tomáše Akvinského neboli tzv. tomistická filozofie je jistě ideologická budova velmi úctyhodná, je to asi to nejlepší, nač se zmohl katolický rozum. Je to silná berla pro kulhavé poutníky, kteří stanuli na rozcestí mezi dvěma světy. Vydrží i protikapitalistický postoj. Bude-li upřímným, sneseme jej beze škody. Neupřímnost pak se v rozhodné chvíli prozradí. Naše domácí zkušenost však ukazuje, že lid získá pro svůj třídní boj spíše drobného kněze než katolického intelektuála.

Katoličtí intelektuálové jsou jistě schopni velkých zázraků, běží-li o hru s pěknými slovy, dovedou se kasati na boháče i šťavnatě sepsouti katolickou politiku. Ale jednoho nedovedou: opřít se své hierarchické vrchnosti, když se ex cathedra staví např. za každý imperialistický kousek. Nebo s pyšnou vyzývavostí schvaluje válku, i útočnou, jako to učinil pražský arcibiskup za rozpačitého mlčení nicotvorných politiků a institucí, přijavších po převratu tak rychle „aklerikalismus“ dr. Kramáře, aby si neodpudivili spojence k zachování protilidového pořádku. Církevní hierarchie je však spjata s vládnoucí třídou měšťáckou a kapitalistickou nejpevnějšími pouty hospodářskými, proto se pravý intelektuál katolický nikdy neodpoutá upřímně od této třídy, která ostatně chrání také všechny jeho zájmy. Jen tu a tam nějaký chudý farář venkov-

ský cítí opravdu s lidem a byl by schopen pro zájmy lidu zapomenout na všechny encykliky. Ale to není právě intelektuál.

* * *

Četl jsem nedávno přednášku katolického intelektuála francouzského, duchaplného a mazaného spisovatele, jehož jméno však si netřeba vůbec pamatovat.⁷ Je to znamenitý důkaz pro moje tvrzení, že intelektuál a měšťák jedno jsou.

Navnadí si posluchače útokem na noviny, šéfredaktory, žurnalisty, jimž prý naše postavení, náš život, život těch, kteří jsou nám nejdražší, jsou vydány na pospas. Hlavně drobný lid, v němž je plno těch, kdož si zaslouží, aby byli ctěni a milováni, něžně milováni. A pak už mluví ze srdce, z bodrého srdce katolického a měšťáckého.

Veškeren život veřejný je podle něho nicotnost sama a „brání duši poznati boha“; člověk se má proti němu obrnit „lhostejnou inteligencí“, aby se mohl úplně věnovati – náboženské kontemplaci. Nenamítej mu, kamaráde, že nesmírné a spleťtité kolo věcí veřejných je tu také k tomu například, aby měl v městě dobrou pitnou vodu a večer elektrické světlo nad svým katechismem. Pokrčí rameny. K tomu, aby vládl v těchto a všech ostatních věcech pořádek, je přece na světě pro pravého katolíka jen vrchnost z milosti boží. Tys tu však, abys konal toliko dobro a pečoval o spásu své duše.

„Už to je mnoho, když se sami staneme lepšími; už to je mnoho, když budeme činiti dobro těm, které milujeme; už to je mnoho, budeme-li s každým spravedlivě jednati. To je dost starostí na celý život.“ „Lépe je k smrti se ustarati, jak bys učinil svou ženu šťastnou a své děti početnými než se dáti zabít pro nesmyslný mýtus, který od začátku až do konce sestavila zlomyslnost nějakého ctižádostivce nebo blouznění nějakého přemrštěnce.“ „Slyšel jsem, že Lenin rád říkával: Děti se baví. Nevím, za jakých okolností to říkal, ale upozorňuji, že Lenin, který pro-

⁷ *Henry de Montherlant: O vládě nad sebou. (Listy pro umění a literaturu. Sešit 18–20, 1936)*

padl dětinství, že chtěl změnit způsob vlády, sám byl sražen šlehem své ironie.“

Slyšíš ho, intelektuála! „Propadl dětinství, že chtěl změnit způsob vlády.“ Jak drzý byl ten Lenin. Vláda je přece věcí vrchnosti, ale běda, v dnešní společnosti se stávají všude pány „propuštění otroci“! Chceš-li se už starati o něco jiného než o pravdu boží, starej se o svou rodinu, o tu „svou archu, založenou na výběru inteligence a srdce“, neboť řádná rodina je základ měšťáckého státu, základ poddanství. (Na toto téma napsal asi před třemi lety také Jaroslav Durych, jiný intelektuál katolický, úvahu podobně mravokárnou do Lidových novin.)

Jak jsme tu daleko od toho jejich Ježíše, Ježíše evangelií ovšem, který vyhnal svou matku z chrámu a kázal všecko opustiti pro jeho věc, která byla tehdy věcí proletariátu. Také tento Ježíš, nebo aspoň původce jeho nejlepších výroků chtěl změnit svět – jaký je to tedy zlomyslný ctižádostivec nebo blouznivý přemrštěnec před napapanou tváří moderních katolických intelektuálů. Ovšem, udělali si z něho z opatrnosti syna božího a dítě neposkvrněné panny – ti ostatní bojovníci za lepší svět jsou toliko tupá a bezbožná luza z porušeného lůna žen světských.

* * *

Možno ovšem také namítnout, že máme opravdu konati dobro, jednat s každým spravedlivě a starati se o to, aby, máme-li už tu svou „archu“, vládl v ní soulad inteligencí a srdcí, v tom ani veřejná činnost nám nemá býti na závadu. Jenže toto dobro, nikoli snadné a všední, se bez účinné lásky k životu veřejnému zvrhá stejně snadno v domýšlivé sobectví, jako činnost veřejná bez účinné dobroty se obrací často v nebezpečnou ctižádost. *Slova* lze si po katolicku náramně usnadnit odkazem k bohu a katechismu i „inteligentní lhostejnosti“, je to simulovaná naivnost, za níž vězí notná porce drzosti; *skutky* však jsou mnohem nesnadnější, i když běží jen o konkrétní problémy soukromého života.

Vedle toho – a to nesmíš zapomenout – je třeba míti se velmi na pozoru, mluví-li o dobru tento druh bojovných katolíků. Tady je na místě jen nejhlubší nedůvěra. Podivujeme-li se doposud mnoha věcem dob-

rým a krásným, které vykonal v minulosti věřící lid spolu s vynikajícími svými jednotlivci, puzen ovšem silami netoliko náboženskými, „dobro“, které konala, hlásala a doporučovala katolická strana panská, světská i církevní, ukázalo se v praxi vždy jen neštěstím národů, i když se jen omezíme na její činnost principiální a pomineme všechny její zločiny obyčejné nevázanosti.

Nehledíc ani k tomu, co máme proti čistě náboženské stránce katolické morálky, musíme jako socialisté příkře odmítat její zásady pro život sociální: poddanství lidu vrchnosti, podřízenost ženy (mulier taceat...!)⁸ a její zotročení v domácnosti, charitu jako náhražku spravedlnosti, zhoubnou licoměrnost pohlavní, zvláště ve výchově dětí atd. Na ty je nutno myslet, mluví-li k nám bojovný katolík o dobrou slovy sebe sladšími a úlisnějšími. Dějiny jsou příliš výmluvné. Vari, satanaši té pravé sociální a mravní korupce!

* * *

Na odiv stavěná nechut' k světskému vědění a snažení lidskému je čirá zrada na našem životě. Bylo by směšné, nazývat ji skepsí, to by bylo slovo pro ni příliš vážné. Je to záměrný postoj příživníků, kteří chtějí vypadati duchaplně a vznešeně. A s drzostí sobě vrozenou napřed čelí odsouzení, jemuž nemohou uniknout mezi čestnými pozemšťany, nikoli za to, co skutečně jsou, nýbrž za to, že mají odvahu pyšně hlásati tuto bídnost své intelektuálistiny. Neboť není to nic jiného. Vůbec nic opravdového. Jen stylizovaná póza cizopasného života.

„Kdo řekne nevím, užívá zároveň svého rozumu, jímž poznal, že neví (což se nazývá *vědění*), svého svědomí, jímž rozhodl, že si nebude hrát na osobu, která ví (což by bylo šarlatánství v pravém slova smyslu), a konečně odvahy – vydává se v nebezpečí, že pro takovou zdrženlivost bude nazýván od sektářů zbabělcem, od udavačů hlupákem a od prázdných hlav idiotem.“ „Proto také když vidím ty davy, které jdou za někým, poněvadž jsou bez inteligence a poněvadž chtějí uniknout samy

⁸ Žena nechť je zticha! Pozn. red.

sobě, a ty muže, kteří vedou, neboť dosud jsou lidé..., kteří si myslí, že moc je dobro, když to vidím, respektuji je, neboť množství se respektovat musí, ale nevážím si jich. Mohu z nich mít dokonce strach, neboť nadšenci jsou strašní, ale nevážíme si jich.“ „Chci-li se poučiti o člověku a působiti naň, mám k tomu bytosti, které mi žijí na dosah ruky. K tomu, abych byl spojen s lidstvem, mi stačí můj soukromý život. Ostatní se mne netýká. Nezájmovost, nezištnost je pokládána za ctnost. Podle slovníku nezájmovost znamená: skutečnost, že nemáme vlastního zájmu na tom či onom. Podle mne to však také znamená: skutečnost, že se nezajímáme o to či ono. A to je ctnost sama.“

Hle, spisovatel neovládnutý „malichernými fakty času a místa“ (jako by vůbec něco existovalo mimo ně), pro kterého jedinou aktualitou je „věčnost“, pro kterého „otázky sociální a politické nejsou na téže úrovni jako otázky duchovní, pročez se na ně díváme z vysoka, jako se v životě i soukromém díváme (prý) na otázky výživy a bydlení“ – hle, měšťák!

Jen měšťák a sobec se může dívat na otázky výživy a bydlení tak z vysoka, neboť jen měšťák se může cítiti spokojen se svým palácem na zemi nebo palácem na nebi. Jak žalostně však vypadá, nikoli před čirým nesmyslem své „věčnosti“, ale před skutečností zápolících dnešků a zítřků takový čmel, který se napájí z muzeální moudrosti voskových květů, aniž může cokoliv oplodnit, a honosí se mrtvým pylem pro zábavu „dam a pánů“, vedle prostého chudáka z ulice, který nikdy nepromarnil ani vteřiny koketním hloubáním o věčnosti, nýbrž pracoval těžce, aby uživil sebe a svoje děti, a teď vyhozen na dlažbu, poněvadž vyžirači tomu chtěli, chodí a uvažuje, má-li, nebo nemá, má-li, nebo nemá z bídy a hladu spáchat ten či onen přestupek, přečin, zločin.

Řekni, kamaráde, kdy by se našel mezi spravedlivými člověk, který by neviděl v takovém zneužitém dělníku tvora tisíckrát závažnějšího a vznešenějšího, než je spisovatel, který svých výsad zneužívá stejně pitvorně jako milionářská holčice na palmbeachské pláži.

* * *

Nic na věci nemění, je-li to bohatec, nebo chudák. Jako jsou mezi chudými lidmi stvůry s ledvím vyžíračů, které opovrhují svými druhy třídně uvědomělými a hledí se zavděčiti pánům, aby se přece snad jednou dostali mezi ně a k jejich stolu – což se takový „muž z kloaky“ nestal zdánlivým pánem velké říše – tak existují také chudí inteligenti, nebo aspoň provozovači některého inteligentského řemesla, kteří pro boha měšťáků zrazují věc pracujícího lidstva, štítí se úlohy světlonoše, jediné čestné pro vzdělance, a nazývají světlem starý kahan nevědomosti, převzatý z dávných věků, přizpůsobený bělošské licoměrnosti a zfilozofovaný pro potřebu dekadentních intelektuálů: snadno a rychle vejdou tak mezi mistry měšťanské kultury.

Jak nenávidí osvícenost! A přece přes to vše, čím osvícenost měšťanská z pohodlně a zradila svou minulost, je to jediná cesta k pravému osvobození člověka a lidstva, která nabyvši z osvícenosti socialistické nové průbojně síly, je schopna vrátiti všem štěstí a radost a vylouditi z nich nové hrdinství i zázraky čistého pozemšťanství.

* * *

Ze statického a dnes už nutně sterilního obsahu katolictví nelze již opravdu nic vydobývat kromě žvanců metafyzického přežvýkavectví, které je licoměrnou hrou se slovy. Tak se může stát i ta stará kněžovská dělba života na „tento svět“ a „onen svět“ předmětem estetického výkonu katolického intelektuála:

„Necítíte, jak je ve vás něco úžasně nezávislého na vnějším světě? A jestli toho necítíte, je mnohem naléhavější, abyste si to uvědomili, než abyste něco vytvořili nebo změnili ve světě vnějším.“ „Bud'te si tedy z tohoto světa, když vás to silně pudí, ale bud'te tím s výhradou a nevěnujte lomu mnoho starostí; krátce řečeno, bud'te přitom jakoby věčně roztržití.“ „Světský zmatek, od kterého jsme se odtrhli a který padá zpět, bude pouhá mlhovina lží, kolotající v hloubi minulosti. Tu duše, spouštějíc ze sebe všecku náhodnost, jako se spustí šat, omezena na jediné potřebné a mocná a nedávajíc se zviklati tím vším, co opustila, bude připravena zaujmouti v nadpřirozeném řádu místo, kterého mož-

ná dosáhla, aniž po něm toužila. A jestli je tento řád jen pomyslný, na tom nezáleží. Sama před sebou bude podivuhodně nahá a čistá a to-tožná s tím, co skutečně je.“

Může někdo rozumný v třicátých letech 20. století pochybovati o tom, že i za takovými směšnými hříčkami, za takovou „čistou poezií“ vězí koneckonců jen zájem třídy a kasty, že propaganda „věčnosti“ a „nadpřirozeného světa“ má od počátku až dodnes jen jeden smysl, aby pracující třídy byly odvráceny od zápasu za lepší „tento svět“, poněvadž každý boj lidu za větší kus chleba ohrožuje nutně klid a blahobyt vrchnosti světské i církevní? Je také třeba, aby lid věřil „jasnovidcům“, že „ráj je všechno, co existuje na světě“, „že všechno je dobré“ a hlavně, že „prováděti ctnost je možno *za každé vlády*“. Pak nebude ani pobuřujících řečí, ani vzpoury proti vyžíračům.

* * *

Ale tento katolík by nebyl pravým intelektuálem naší doby, zvláště francouzským, kdyby nepřimísil do svého „učení“ trochu liberálního koření a neradil svým posluchačům, aby se nedali přesvědčiti příliš. Je možno, ba dobře, míti několikery názor, několikery filozofii, několikery moudrost; padne-li pod námi jeden Pegas, snadno a rychle přeseďme pak na jiného. Nejlépe prý je býti zároveň, tj. ve skutečnosti střídavě Vincencem z Pauly, který byl zakladatelem katolického „milosrdenství“, Kantem, který byl strohým filozofem formalistického idealismu, a Casanovou, který byl dobrodruh a erotoman. Neboli spisovatel provozuje před svými „dámami a pány“ stejnou koketní hru, která je nám už tak dobře známa, byť ve formě poněkud méně triviální a odvozené, u André Gida.

* * *

Jak jsem ti řekl, kamaráde, netřeba si vůbec pamatovati jméno katolického intelektuála, kterého jsem právě citoval a jehož přednášku jsem poznal pouhou náhodou, když jsem listoval v časopise a zavadil jsem pohledem o jeho jeden výrok. Ale je velmi typický pro katolický odstín

intelektuálštiny, jako André Gide je velmi typický pro její odstín liberální. Jsou ovšem i jiné odstíny. Také doma jich máme několik. Myslím však, že nejsou to typy tak čisté: jsou pokaženy maloměšťáctvím.

Jen o jednom bych se ještě rád zmínil, aby tento obrázek intelektuálštiny byl poněkud úplnější. Běží o člověka chudého a talentovaného. Studoval sekvoje, studoval marxismus, studoval surrealismus. Už tyto tři záliby vedle sebe nebo jedna za druhou jsou jaksi příznačné: ač jsou hodně disparátní, mají cosi společného; filistr by řekl, že všechny tři jsou výstřední. Já myslím, že tato trojice sama o sobě dává tušiti intelektuála. Běží o intelektuála „marxistického“.

Nevybuchni, kamaráde, že podle toho, jak vidím intelektuála a mám bezpochyby pravdu, znamená marxistický intelektuál *contradictio in adjecto* neboli rozpor vzniklý spojením odporujících si pojmů. Vím to. Ale jak nazvat člověka, který o sobě tvrdí, že marxista je a který „marxisticky“ teoretizuje, a přece je intelektuální měšťák. Hlásí se totiž ke vzpouře inteligentů, kterou sumárně nazýváme „trockismem“ a o které si pohovoříme později. Je snad jediný intelektuál mezi příslušníky tohoto „směru u nás“, k němuž náleží mnoho maloměšťáckých inteligentů, kteří se pokládají za odstrčené nebo zneuznané, i leckterý pobuda nikam jinam se nehodící, jak to tak bývá, když se něco dělá ze vzteku a osobní nenávisti.

Studoval marxismus beze skutečné souvislosti s pohybem proletariátu jako radikální teorii, a proto jej nutně prošel inteligentským řešením, v němž mu zbyla radikální hesla, z něhož mu však úplně unikla dialektika, porozumění pro dialektickou povahu třídních bojů a světových situací, ta nádherná pružnost Leninova. Bezprostřední příčinou jeho odchodu z komunistické strany byly tuším články, v nichž doporučoval, poněkud zahaleně, generální stávkou pro případ války, věc v dnešní situaci mezinárodní jistě tak nesmyslnou a eventuálně i nebezpečnou, jako bylo před časem tvrzení jeho učitele Trockého, že španělské sověty by vyvolaly ihned komunistickou revoluci dělnickou ve všech okolních zemích. Radikalismus je nejen dětská nemoc komunistů, jak o tom psal Lenin, nýbrž také permanentní nemoc inteligentská,

neobyčejně hojná a tvrdošíjná. Radikalismus a nedialektický poměr k umění jistě podporovaly také jeho zálibu v surrealismu, která ho už charakterizuje jako intelektuála nikoli „marxistického“, nýbrž dekadentního. Je-li možno často litovat zaviněných odchodů z komunistické strany, poněvadž to obyčejně znamená, že do propadliště života mizí lidé talentovaní, nelze nevidět, že příčinou toho bývá také inteligentská nebo intelektuálská pýcha individualistická a lhostejnost k dělnické třídě, nikoli teoretická, jako k revolučnímu materiálu, nýbrž lidská. Možno ledaco namítati proti praktikování hesla: K lidu níž, s lidem výš, ale ze socialistického hlediska je to heslo v podstatě zcela správné, a kdo se mu posmívá z výše svých surrealistických zálib, tomu je lid ve skutečnosti zcela cizí, nikoli živá skutečnost, pro kterou se všechno děje, nýbrž pasivní materiál pro experimenty teoretikovy. A to je také intelektuálština.

Zanechati studií, které mohou býti užitečné, a jíti do ulic bojovat nevráživě proti Třetí internacionále a proti Sovětskému svazu je intelektuálština mstivá a „plebejská“. Bezpartijní muž z lidu mi vypravoval o kolínské schůzi, kde k velké radosti přítomných fašistů klesl takový „marxista“ už tak hluboko, že běží o případ opravdu beznadějný. Ten muž se divil, že takového řečníka pokládáme ještě za inteligentního a vzdělaného.

Může se státi, že chudý intelektuál nedosáhne včas žádoucího místa na veřejném výsluní a prohraje v kartách, na které vsadil. Intelektuálština jako všecky kulturní stavy bývá často jen šatem na lidském živočichu. Mohou nastati situace – viděli jsme to ve válce –, kdy živočich se nám ukáže nahý. Ale není to živočich zdravý a přirozený, dlouhá domestikace udělala z něho něco strašně odporného...

Obrátme tento list.

Svoboda

Svoboda je abstraktní pojem a s mnoha abstraktními pojmy byla odedávna prováděna rozmanitá kouzla básnická i politická. Obmezme se tu toliko na epochu měšťanskou, jejíž světla a stíny padají ještě na dobrou polovinu našeho společenského života.

Jako vnadná bohyně s frygickou čapkou pomáhala svoboda měšťanské třídě rozehnat feudalismus. Ale ve spárech třídy, jejím hlavním a nejpodstatnějším úsilím je uzurpace nadhodnoty, stala se z ní brzy povážlivá poběhlice, která jde s každým, někdy z citových důvodů zdarma s chud'asem, častěji však za těžké prachy s vyžírači. To je tzv. svoboda liberální. To je ta hromada přerozmanitých svobod, které v divokém reji si vrážejí navzájem lokty do žeber nebo si uštedřují kopance na život a na smrt. To je ta slavná svoboda, za které shnilý Rockefeller rozhoduje o miliardách a mladý, zdravý, silný dělník s rukama v kapsách hledá po ulicích špačky nebo se ohlíží po housce, kterou by z hladu ukradl. To je ta svoboda, která nereguluje život společnosti podle rozumného a spravedlivého plánu, nýbrž vrhá jej na pospas divokým hospodářským pudům a všem rozmarům a náladám lidských houfů, uměle a záměrně matených. To je ta neorganická hromada svobod, které jsou na papíře pro všecky, ve skutečnosti platí však jen pro toho, kdo na ně má. To je ta svoboda, která je opravdu jen měšťácký předsudek nebo spíše podfuk.

Z hlediska historického byla liberální svoboda měšťanská ovšem nesmírný pokrok proti feudalismu. Zlomila pouta fyzických i psychických sil lidského rodu. Byl to počátek velikého osvobozovacího díla, které musí obsáhnout jednou celý svět. Dala ohromný impuls. Jen člověk, který nemá představy o vývoji lidstva, nebo jen potměšilý modlár, který předstírá, že vývoj člověka skončil katechismem, může tvrditi, že lidstvo nepokračuje k jasnému cíli pospolitosti v skutečném řádu a že jednou nejdůležitější událostí na této těžké a spletité cestě nebyl mocný vichr, který z USA, Anglie a Francie, tedy z tzv. velkých demokracií západních, rozho-

dil po celém bělošském světě semena skutečné svobody budoucí, svobody pro celé lidstvo.

Ale krásná bohyně s frygickou čapkou, zdánlivě před ničím se nezastavující a směle ztékající nejvyšší oblaka pověr a iluzí, couvla před vyžírači. Víme ovšem, že to byl ústup historicky nutný: aby mohlo být osvobozeno celé lidstvo, musila být napřed mocensky povznesena poslední třída, ta, kterou vítězné měšťáctvo zase po svém zdeптalo, a k tomu, jak známo, nejpodstatněji přispěla dialektika výrobních poměrů pokročilého kapitalismu. Ale historický význam liberalismu a jeho kladné hodnocení nemohou a nesmějí nám nasypat do očí tolik pís-ku, abychom neviděli jeho ukrutný rub: kapitalistické vykořisťování, imperialistické zločiny, volnost vyžíračů a zotročení pracujícího lidu se vším, co s tím souvisí a co v dnešní době tlejícího kapitalismu převrací liberalismus v jeho zoufalý opak: fašismus.

Nenasytná ziskuchtivost vyžíračů byla *spirochaeta pallida*² v těle krásné bohyně, které prožrala a proměnila v hromadu shnilých cárů, z nichž roste a kvete fašistické nadělení. Nezadržitelné potud, dokud sjednocená pracující třída, veliký revizor svobody a svobod, neřekne dost.

* * *

Krátký věk liberalismu, v Evropě sotva půl druhého století, tedy krůpěj i v dějinách lidského rodu, stačil nicméně k tomu, aby se lidský duch emancipoval velmi důkladně jako zjev sociální, ba i jako zjev protisociální. Emancipoval se nejen z pověr, bludů a iluzí, „osvobozuje se“ čí- perně i od každé subjektivní odpovědnosti. Nezná dnes už jiných mezí pro své cesty a pro svá bloudění kromě těch, které mu prozatím uklá- dají a které mu mohou zítra znovu rozšířiti vědecké poznatky, další proniknutí pravé skutečnosti. V teorii neexistuje už nic, co by se člověk bál nebo nesměl veřejně vyslovit, když to vyslovit dovede. V teorii nemusí žádný Galileo Galilei už nic odvolávat před nějakou inkvizicí, žád-

² Míněna *Treponema pallidum pallidum*, bakterie kmene *Spirochaetes*, původce syfilidy. Pozn. red.

nou pravdu ani žádnou zvrácenost ani žádnou blasfemii. Dnešek přijímá bez reptání každý objev nebo vynález učencův (ledaže by byl jako nebezpečný ziskům některého koncernu tiše zakoupen a zavřen do trezoru), dnešek se zachová diplomaticky i k teoretickým nesmyslům politického gangstera. Věda svobodně stírá pomalu rozdíl mezi živým a neživým, básníci mohou svobodně předkládat snobům svízelné a nekontrolovatelné šarády, ctižádostiví dobrodruzi se mohou volně a neostyšně přiznávat k svým žraločím plánům.

Tragikomická fakta našich dnů nemohou na tom nic změnit ani nás myšlit. Ať máme sebevětší úctu k obětem fašistického teroru, sebevětší žal a úžas nad tím, čeho je schopna lidská chamrad' hluboko pod hovadem, ta rozkazující i ta provádějící, ti „kapitáni průmyslu“, ti vyžírači velkostatků, ti sadističtí vrahové a paliči knih, obrátíme-li pohled právě na tyto vzteklé strůjce světové paniky, neubráníme se opovržlivému úsměvu. Cože, tyto cynicky pusté tváře, tito vzteklí psi velkokapitálu, tyto čelisti orangutana, tato mastná patka gangstera, ti že by mohli změnit cestu života a člověka pouhým krvavým šílenstvím a ještě krvežíznivějšími vyhrůžkami, ti že by ji mohli obrátit nazpět, do prázdna vyžité minulosti, nebo na otročině všeho, co pracuje a tvoří, vykouzlit z bahna a špíny nějaký nový řád? K smíchu! Jaká komika vězí v tragických vteřinách, které připustily, aby strach z blížící se spravedlnosti použil proti jasnému pokroku nejodpornější kloaky! Jaká směšná a marná epizoda chce nás přesvědčiti, že život se jen nesmyslně a bezúčelně vaří v krvavém kotli na jednom místě!“

Kamaráde, jaký opak je pravda! Jakým důkazem, že svět se změnil a že tato změna bude kodifikována v nových lidských řádech, je právě fašismus.

Ten fašismus, který je jen posledním křečovitým úsilím vyžíračů, zachránit, nebo aspoň prodloužit vykořisťovací systém před naléhavým tlakem nové spravedlnosti a nové svobody, které se tak nutně zrodily z liberalismu, z jeho rozporů a na jeho troskách.

* * *

V teorii je tedy lidský duch, ovšem jen ve svých nejlepších a nejkročilejších představitelích, úplně emancipován, pokud to dovoluje dnešní stav lidského poznání pravé skutečnosti, a připraven přijmouti další jeho výboje, ale v praxi je veškeré ovoce této emancipace z pověr, bludů a iluzí ničeno jednak poslední sebeobrannou ofenzivou vyžiračů a jednak „zbabělou anarchií“, v kterou se rozložil úpadkový liberalismus. Za liberalismu byl lidský duch teoreticky emancipován, běží teď o to, aby za socialismu se stal opravdu svobodným v praxi, tj. v řádu lidských práv a povinností, vyhovujících sociální skutečnosti lidské co do spravedlnosti a účelnosti, co do skutečné pospolitosti všech a jejich blaha. Tedy dnes neběží už vůbec o „svobodu“, jakou si malovali nebo malují měšťáci, svobodu ve skutečnosti nemožnou, hromadu svobod navzájem si odporujících a se rušících, dnes běží o *řád*, nový řád sociální, dnes běží o socialismus. A socialismus není liberalismus, liberální socialismus (dnes mu říkají zcela falešně demokratický socialismus, o čemž později) je nesmysl, mletí naprázdno, je to planá zábava dělnické aristokracie, maloměšťáků, kteří se smlouvají s měšťáky o svůj chlebiček, ale socialisticky nejednají a jednati nemohou.

Socialismus nemůže trpěti vyžiračů, proti nimž vznikl a povstal. Vědecký socialismus se zrodil právě tehdy, když úloha vyžiračů, „žraloků nadhodnoty“, byla náležitě prozkoumána a rozpoznána jako hlavní překážka pospolitosti lidské, jako nejzbytečnější a nejškodlivější luxus lidské společnosti. Socialismus je rovnost nejen v zákonech, ale především rovnost ve věcech. Socialismus nemůže trpěti travičů studní. Socialismus nemůže dovolovati, aby kdokoli hlásal, co mu napadne, aby kdokoli psal a tiskl, co mu napadne, aby kdokoli z čehokoli a na čemkoli slepoval strany a organizace. Socialismus je plán a řád, které musí býti všemi dodržovány. Socialismus není volná soutěž, socialismus je soutěž v práci podle pevného plánu.

Socialismus nemůže podporovati individualismus ve výrobě ani v odvětvích nadstavby. Socialismus zná jen osobnost, která chápe smysl a nutnost toho, aby plán a řád byly všemi dodržovány, a která je také

dobrovolně dodržuje. Socialismus odmítá individualistickou zvrůli, potřebuje ukázněných individuí a ukázněných individualit.

Socialismus není tedy měšťácká svoboda, socialismus není liberalismus, socialismus je kázeň.

* * *

Volná konkurence, starý fetiš liberalismu, špatný plagiát přírody, zvrhá se ve výrobě tlejícího kapitalismu ve všemohoucnost kartelů, trustů a podobných organizací velkých vyžíráčů proti malým spotřebitelům a všude jinde znamená dnes jen útisk a korupci.

Jdi, kamaráde, a řekni, že tráva je zelená. Hned se vyskytne deset, dvacet, padesát žurnalistů, politiků, básníků, ba i učenců, kteří budou tvrdit, že tráva je modrá nebo hnědá. Jedni, poněvadž jsou praví, a tys levý, jiní, poněvadž zelená tráva jim překáží na paletě nebo v živnosti, jiní, poněvadž jim někdo zaplatil, aby tě zesměšňovali, a konečně i ti, kteří se domnívají, že z nezelené trávy vytlukou nějaké zisky. Možná, že bude budováno veliké hnutí proti zelené trávě nebo bude založena politická strana s heslem: Nic než modrá nebo Nic než hnědá. A najde se opravdu mnoho set nebo tisíc inteligentních pitomců a hloupých opičáků a zištných nádeníků, kteří půjdou do takového houfu „z přesvědčení“ nebo proto, že větrí kšeftíček, budou vydávat deník, demonstrovat na ulici, vytlukou ti okna, napadnou tě obušky. Vznikne diplomatický střed, vládní exponenti prohlásí, že tráva není ani zelená ani modrá, ani hnědá, že tráva je tráva. A ta tvá krásná, utěšující, nezničitelná a vždy znova z každého kouta tryskající zeleň se stane podezřelou všem loajálním občanům: ne ta modrá tráva, ne ta hnědá tráva, nesmysl a fantazie a poťouchlý výmysl, nýbrž skutečná zelená tráva bude vydána ve psí, prohlášena za nepřítel republiky a demokracie, a nevím čeho všeho ještě. Neboť „pravda vítězí“, „demokracie je diskuse“ a z volné soutěže názorů vyjde najevo vždy jen to pravé. Stačí, zaměníš-li skutečnost zelené trávy za jinou skutečnost, třeba za skutečnost třídního boje, a z karikatury se stane věcný snímek fotografický. Není jediné pravdy, která by nebyla nebo nesměla býti hromadně popírána, napa-

dána, zkrucována, nikoli v zájmu nové, vyšší pravdy, která se snad právě rodí, nýbrž z hlouposti, ješitnosti, zištnosti a nejčastěji v zájmu vyžíračů a jejich reakce. Není jediné pravdy, která by se podávala širokým vrstvám pracujícího lidu čistá a obecně: sta časopisů a knih a hlavně ty stotisícové náklady z rotaček vycházejí jen proto, aby nalévaly lid prohanými odvary. Kolik obyčejných a prodejných uličníků se živí dnes dobře tím, že si vědomě a systematicky tropí šašky z důvěřivosti otráveného lidu. Bezectné a nesvědomitě běhny se honosí okázale „probuzeným svědomím“.

Kdo dnes v soutěži všech se všemi konkuruje ještě vyšší pravdou a poctivější kvalitou, jest blázen nebo podezřelý člověk. Jak se dovedlo všecko, co třeba jen trochu přičichlo k všeobecné korupci buržoazní, spiknout v zájmu vyžíračů proti Marxovi! Jak po vzniku Sovětů, tj. po první velkorysé socialistické akci, dovedli měšťáci s maloměšťáky dělnické aristokracie šikovně a prohnaně skrze tu svou „svobodu“ odstranit z dovoleného „socialismu“ všechny podstatné pravdy a snahy socialistické a vymalovat je pod jménem komunismu nebo bolševictví jako zločinné nebo utopické rejdy! A přece ještě i pro toho umírněného a polomarxistického Jaurèse byl socialismus a komunismus jedno.

* * *

Jsme-li si však živě vědomi kladných stránek historického významu liberalismu, víme také velmi dobře – a cítili bychom to jasně i bez Lenina významného upozornění –, že koneckonců jsou pro zápasy pracující většiny i poslední zbytky liberalismu „v demokratických“ zemích cenné a lepší než kterýkoli fašismus. Zkušenost nás také poučila, že *každý fašistický* experiment je nebezpečný dělnické třídě přímo i důsledky mezinárodními. Chce tomu dialektika dnešních okamžiků, abychom jednou rukou do krve bránili svobody formální demokracie měšťácké proti fašismu a zároveň druhou ukazovali neúnavně na jejich dvojí loket, na jejich nezadržitelný úpadek, na jejich licoměrnost a prolhanost, na službu, kterou prokazují vyžíračům. Jen politický fixlař

nebo hlupák nechce tohle pochopit v době velkého zápasu s fašismem, socialistickou upřímnost toho, nutnost toho i obtíže.

* * *

A jen takový veliký krasořečník, jako je André Gide, který jednak jako pravý idealista sní nadlidské a nelidské utopie a srovnává skutečnost s abstrakcemi, napěchovanými nejsoucny, jednak jako věčné dítě nerozumí vůbec nejprostším konkrétním otázkám socialistického budování, může se odvážiti posuzovat sovětské lidi a jejich svobodu, aniž se vyzná v „lese sociálních otázek“, který je proň „ohavně hustý“ a v němž bloudí, „drážděn jimi, ohrožován, trápen ze všech stran“. S hlavou plnou abstraktního člověka a abstraktní svobody nikdy nepochopí, jak sám je zotročen svou pyšnou „svobodou“, pod jakým břemenem pověr a iluzí je sehnut, jak je dalek pravé svobody, ke které sovětská lidé činí první kroky. Celý život bloudil hvozdem, z něhož nejpodstatnější věci vůbec nechápal, zachraňoval se krásnými slovy a iluzemi a bloudil dále a kromě trochy pěkných požitků a dojmů nezískal nic, nedošel nikam: zůstal problematickou osobností, která nebude dlouho zajímavá. Sovětská lidé četli nejčastěji jeho *Cestu do Konga*. Myslím, že budoucnost nesáhne po jiné jeho knize, bude-li se jednou vůbec ještě zajímat o hrůzy imperialistického kapitalismu.

Ale jako neexistuje abstraktní, ideální člověk, a každého člověka lze posuzovati jen podle jeho času a místa, neexistuje ani abstraktní, ideální svoboda, a na této cestě není vůbec nic, co by nám poskytovalo měřítko a hlediska, pokud běží o svobodu. Gidova vlastní svoboda je pouhá iluze, a svoboda v jeho ústech je nejčastěji pověra nebo předsudek. Taková svoboda prostě není, nikdy nebyla a nebude, nemůže být. Nic živého ji nemůže mít. Ani květina na nedostupném místě, ani dravec v pralese, ani osamělý člověk na úrodném ostrově, ani diktátor uprostřed nedobytné říše. Všecky boje a zápasy „za svobodu“ měly vždy za cíl jen zcela konkrétní práva a možnosti, časově a místně omezené. Křičí-li někdo, že chce svobodu, musíme znáti jeho konkrétní přání, abychom věděli, co vlastně chce. Slovo samo neříká nic.

Lépe řečeno: slovo samo o sobě neznamenal nic, dokud jsme nevěděli, co svoboda, skutečná naše *lidská* svoboda opravdu je.

Také André Gide, mluví-li o svobodě, myslí ovšem někdy i něco zcela konkrétního; např. mluví-li o „nesvobodě“ v Sovětském svazu.¹⁰ Můžeme říci, že tu si představuje jako liberální intelektuál s humanistními sklony svobodu asi takto: Předně právo na všechny individuální potřeby a radosti fyzické, pokud přímo neškodí druhému, možnost, tj. prostředky, a schopnost, tj. vzdělání, ukájet je volně a vkusně; po druhé právo mysliti si cokoliv o čemkoli a možnost volně to vyslovovat, eventuálně hlásat. K první části je v měšťácké společnosti třeba zámožnosti a kultury, druhou část nazývá měšťácká společnost svobodou svědomí a svobodou slova. Netřeba pochybovat o tom, že André Gide chce skutečně tyto svobody pro všechny; je mu možno věřit také, že je nechce pro jedny na útraty druhých. Ale zámožnost a kultura jsou v měšťácké společnosti výsadou menšiny, a na druhé straně už víme, kam to měšťácká společnost dotáhla se svou svobodou svědomí a svobodou slova. André Gide, nechce-li tuto „svobodu“ jen pro sebe a několik vyvolených, měl by nám tedy ukázat, jak si představuje konkrétně způsob, jímž má být získána pro všechny, a společenský stav, v němž by byla pro všechny možná.

A na to André Gide neodpoví, na to nám odpovědět nemůže, leda několika „psychologickými“ recepty, jaké jsme už poznali na prvních stránkách těchto listů. Jsou formálně svůdné pro ty, kdož mají rádi krásná slova bez zřetele k obsahu, jsou snad i originální tu a tam, o což mu asi nejvíce běželo, ale v praxi sociálního života nejsou vůbec upotřebitelné. Nemůže nám konkrétně odpovědět, poněvadž nemá pravého kontaktu s akutními problémy dneška a otázky hospodářské a sociální jsou proň neproniknutelnou houštinou.

Ale ani při tom svém psychologickém zájmu o člověka a lidstvo, jež pokládá za svou pravou oblast, se nepohybuje v konkrétním světě. Člo-

¹⁰ *André Gide: Retour de l'U.R.S.S.* (Édition de la nouvelle revue française. Česky v Družstevní práci /Návrat ze Sovětského svazu, 1937. Pozn. red./.)

věk, který se diví, že v širé zemi, po staletí dehtané poloorientálním samoděržavím a špinavým popstváním, náhle rozbité vnitřně válkou, revolucí, hladem a nedostatkem všeho, nucené počítí znova a chtějící počítí jinak a lépe, nevznikl za dvě nebo tři pětiletky obecný ráj s ideálními lidmi – takový znalec věcí a možností lidských a psychologie širokých vrstev nemůže věru říci nic závažného a imponujícího lidem, kteří nechtějí slyšet o největším historickém dění od dob Francouzské revoluce, svou hloubkou a svým dosahem nesmírně přesahujícím nejen ji, ale vše, co se dalo v epochách soukromovlastnického nepořádku, nechtějí slyšet jen bohumilou skepsi a svobodářské frázičky, tak milé třeba středostavovskému géniu Emila Vachka. Gidovo liberální ledví intelektuála, jehož pýchou jsou estetická dobrodružství v iluzích, může vidět v Sovětském svazu opravdu jen nesvobodu; socialista, který o socialismu ví všechno podstatné a jemuž socialismus je věcí celé jeho bytosti, a nikoli jen politickou firmou, musí vidět v Sovětském svazu počátky nové, pravé, skutečné svobody lidstva.

* * *

Musíme to, kamaráde, opakovat stále znova s nejkrvavější vážností: socialismus není liberalismus. Zde vlastně počíná „zkouška socialistického svědomí“, zejména pro všechny maloměšťáky, pro onu velikou a závažnou vrstvu, která se houpá stejně mezi buržoazií a proletariátem jako mezi liberalismem a socialismem. My se s tím přece nikterak netajíme, že její schopnou a poctivou část chceme získati pro věc emancipace pracujících a osvobození lidstva. Ale máme už také jisté zkušenosti: od vzniku Sovětského svazu se „zkouška socialistického svědomí“ stala naléhavou a velmi konkrétní a viděli jsme, že v ní neobstála nejen většina dělnické aristokracie, ale ani valná část maloměšťácké inteligence, kterou nemůžeme podezírat ze sympatií k vyžíračům a jejich metodám.

Je mnoho upřímných demokratů, kteří by rádi viděli potlačení vyžíračů i za cenu dočasných poruch normálního života, kteří ve svém srdci jsou zcela srozuměni s heslem: Kdo nepracuje, ať nejí, ale těžko se smířují s představou, že by jejich slovo mluvené nebo tištěné, kritizující

nebo tvůrčí mělo ztratiti svou dnešní libovolnost a bezuzdnost v zájmu výstavby socialistické společnosti, v zájmu sjednocení lidstva. Vedle lidí jedné knihy a jednoho večerníku, kteří se naučili pokládati za vzácný statek svoje právo na každou hloupost, pověru a předsudek, je také spousta držitelů „svobody slova“ z povolání, kteří z ní žijí a tyjí v dobré víře, že vedle těch, kteří jí domněle nebo skutečně zneužívají, jsou užiteční více nebo méně. A vedle nich ještě větší spousta lidí, jejichž výnosným řemeslem je zneužívání slova mluveného nebo tištěného k ohlupování lidu a nejrozmanitějším štvanicím.

A konečně hromada přerozmanitých intelektuálů – a který z nich by se nepokládal za vzácný výkvět lidského ducha –, kteří si nedovedou představití pěstěný les lidské společnosti bez jejich drahocenného dřeva, „svobodně“ rostoucího ve skleníkovém ovzduší všelikých krásných iluzí. Všichni tito řečníci, žurnalisté, spisovatelé a spisovatelky, kritikové, učitelé, profesori, jimž socialismus je přitom cizím světem a neznámou pevninou, nehledíc k vulgárním představám, které převzali ze svých špatných časopisů a knih, ztratili by v socialistické společnosti veškeren dnešní smysl své existence. Musili by chodit znova do školy, aby se naučili socialisticky myslet.

Představ si, kamaráde, co by například dělal v proletářském státě nebo v socialistické společnosti můj milý čtenář a měšťanský protivník Ferdinand Peroutka. Vedle svých zásluh o měšťáckou třídu a formální demokracii má i hrstku zásluh méně stranických, efemerních a reakčních. Ve své kronice *Budování státu* sebral mnoho užitečného materiálu, jehož rozsah a pragmatický ráz bude jednou zajímavým, ale pracným problémem pro socialistickou kritiku a historii. Poskytl ve své *Přítomnosti* útočiště několika zdravým kritikám a útokům (vedle hromady konformistických oficiózností a maloměšťáckých rozumů ovšem). Pronesl sám několik užitečných pravd (např. o legendě štefánikovské), třebaže „v zájmu státu“ nevytrval v jejich obhajobě. A konečně „objevil“ pro své oficiální a maloměšťácké čtenáře existenci třídního boje. Ale v socialistickém státě?

Často na to myslím, co by tento „náš Chestertonek“ a pýcha našeho „levého“ měšťáctva dělal v socialismu. A vůbec ti četní lidé jemu více nebo méně podobní. Socialismus jejich měšťanského pera a jejich pragmatistického ducha prostě nepotřebuje. Nebyli by tu k ničemu, byli by dokonce více nebo méně škodliví; socialismus nemohl by jim poskytnouti „svobody“, kterou mají za vlády své rodné třídy. Jistě to také vědí, proto jejich „demokracie“ v boji s fašismem je a bude vždy zbabělá a nespolehlivá.

Pokud proletářský stát jako výboj proletářské třídy zápasí ještě se zbytky třídy sobě nepřátelské, nemůže připustit, aby její ústa a pera šířila dál její ideologie a mátlá veřejnost, jako ji matou dnes nescíslné plody formální „svobody“. A potom? Liberální demokratický stát, zbudovaný na zásadách formální svobody, je nucen připouštět všechny ideologie, neboť má být obnovujícím se rezultátem jejich volné soutěže. Nemůže úplně potlačovat ani ideologii třídy proletářské, poněvadž proletariátu potřebuje a pokládá jej (to všecko ovšem hlavně v teorii) za svého spolučinitele. Kdežto socialismus je proto socialismem, že chce společnost zbaviti třídy historicky už nepotřebné a škodlivé, jejíž ideologie mohou v socialismu působiti jen rozvrat. Socialismus buržoazie nepotřebuje: důkaz byl podán v Sovětském svazu, důkaz zdrcující pro všechny staré protisocialistické teorie.

Proto také socialistická pospolitost nepustí ideologie měšťácké epochy přes svoje hranice ani po svém konečném vítězství, po zániku cizopasnictví. Třída už neexistující je se vším všudy překonaný zjev historický; to, co zanechala lidstvu užitečného, bude zváženo a dosazeno na své pravé místo mezi statky lidstva, ale její pověry a zločiny náležejí do muzea a historických knih, nesmějí být stínem mrtvé minulosti na živé přítomnosti, nesmějí rušiti život a stavbu nové třídy ani konečnou společnost beztrídní. Tato sebeobrana má ovšem smysl jen tak dlouho, dokud socialistická pospolitost je obklopena státy kapitalistickými nebo dokud kapitalistické státy, ojedinelé zbytky včerejška, neodumřou v socialistickém světě i se svými mateřskými třídami, výrobními řády a ideologiemi.

Sjednotiti a osvoboditi lidstvo lze jen na platformě jednotného vědeckého poznání objektivní skutečnosti a jeho praktických důsledků. Na ničem jiném. Ideové a fyzické boje proletariátu se nejeví ve svých důsledcích jako sobecký boj poslední nevolné třídy o moc, nýbrž jeho vítězství vede nutně k zániku všech tříd, povede také k zániku všech škodlivých rozdílů mezi městem a venkovem, mezi dělníkem a tzv. inteligentem a v mezinárodním měřítku pak také k zániku všech přehrad mezi plemy a národy. Bez jednotné vědecké platformy vzdělávací a výchovné, propagační a tvořící by to zůstalo pouhou chimérou, zůstala by „svoboda“, která by věčně znemožňovala sjednocení a osvobození lidstva a věčně vedla k revolucím a válkám, stále nutnějším i nesmyslnějším, k utopii skeptika, který napsal *Ostrov tučňáků*¹¹.

Nikoli, ve vývoj lidstva je dialektická zákonitost, kterou třeba poznávat a lidskou vůli s ní uvésti v soulad. Poznati nutnost a této nutnosti dobrovolně přizpůsobit sebe a své skutky, to je pravá svoboda, nic jiného.

* * *

Intelektuál tohle zřídka pochopí. Jako proň existuje věta pro větu, myšlenka pro myšlenku nebo také neřest pro neřest, lahodí mu i vzpoura pro vzpouru. Jako je otrokem slova, na němž se zavěšuje do prázdna, je také otrokem představy, že jeho povznesenost mu velí, aby protestoval, i když nic nechápe. Nekonformičnost v měšťanské epoše byla logický důsledek rozporů mezi jejími zásadami a její praxí; zásadní nekonformičnost je intelektuálština.

Jistě se vyskytují v Sovětském svazu tu a tam výstřelky konformičnosti a byrokratického nátlaku v tomto směru; i tam může být všecko jen lidské. Kdyby však André Gide žil v Československu místo ve Francii, posuzoval by asi i tyto výstřelky shovívavěji. Ale o ně vůbec neběží; budou jistě s jinými podobnými neduhy ještě dlouho na celém světě v míře tu menší, tam větší.

¹¹ Anatol France. *Pozn. red.*

To však, co Gida nejvíce pohoršilo a co vůbec nemohl pochopit, je právě ta velická „konformičnost“ celku, která je pro nás socialisty jednou velkou nadějí. Je to také jedno veliké vítězství proletariátu, jedno veliké vítězství socialismu. Dobré dílo se podařilo: sjednocení myslí k velkému dílu. Co záleží na drobných kazech, bez nichž je na světě tak málo, když sebevědomý vichr jednoty unáší zástupy vpřed.

André Gide, který, jak víme už, měl iluzi, že „ho žádný rozumný důvod nezadrží na komunistickém svahu“, neobstál ani ve zkoušce z nejprimitivnějšího socialistického vědomí. Jeho „komunismus“ byly sny o ideální pospolitosti ideálních bytostí; klopýtł o první kámen, který číhá na všechny intelektuály a na všechnu tzv. inteligenci.

Sovětský občan kritizuje prý polévku v jídelně nebo špatně zametnou klubovnu, ale nesmí kritizovati vládní linii. Ale už ironie první věty je neloajální a zlomyslná. Sovětský občan nekritizuje jen špatnou polévku nebo špatnou metařku, kritizuje i věci mnohem, mnohem závažnější, kritizuje konkrétní fakta celého sovětského života hospodářského i kulturního. Což nečteme u nás už dávno a ustavičně, počínajíc *Poledním listem* (promiň) a končíc třeba *Přítomností*, nesčetné lokálky i celé články s větší nebo menší protisovětskou tendencí, založené právě na citátech a faktech ze sovětské sebekritiky časopisecké? Každý náš čtenář novin může tedy usvědčiti Gida ze zlomyslnosti.

Ale pravý kámen úrazu pro každého tzv. inteligenta a intelektuála vězí v tom, že se v Sovětském svazu nekritizuje vládní linie, že zde nelze nikomu překročiti jisté meze. To je opravdu neslýchané pro „demokratické“ občany, kteří by asi nemohli už žít bez opozičních řečí u džbánek, bez invektiv bulvárního tisku, bez hlučných schůzí, kde se nadává na všecko, bez politikaření nebo bez povznesených úsudků. Jenže zapomínají na několik důležitých věcí:

V kapitalistických zemích, které se nazývají demokratickými, je vládní linie, lépe řečeno klikatina nebo kyvadlo více nebo méně důsledkem kompromisů mezi politickými stranami, představitelkami různých a nejčastěji velmi protivných zájmů třídních a stavovských, eventuálně i „národních“, stojících příkře jedny proti druhým, ne-li

všecky proti všem; vedle toho má na ni vliv i tzv. veřejné mínění. Tito interesenti nemohou býti nikdy uspokojeni úplně; vědí také, že dostanou tím více, čím hlučněji budou křičet, ať už jsou vládní, nebo opoziční. To je nutné, nezbytné a často i potřebné, aby vyžírači nenabyli úplného vrchu, ale je to také groteskní, obludné a směšné, je v tom nesmírně mnoho nicotnosti, falše a nestoudnosti, takže tzv. politika se stala nejen postrachem intelektuálů, ale odstrašuje od tzv. veřejného života i mnoho dobrých vzdělanců. Přesto v kapitalistických státech s formální demokracií zabraňuje jistá volnost politické kritiky spolu s davovými akcemi aspoň do jisté míry tomu, aby si kapitalistická složka státu nedělala, co chce, aby suchou cestou nezaváděla diktaturu vyžíračů. Tím hlavně se liší formální demokracie od „pořádku“ fašistického, kde diktát vyžíračů je úplný.

Fašistický stát potlačí v zájmu svých velkokapitalistů vedle jiného i volnost politické kritiky a dusí všemi prostředky projevy veřejného mínění a davové akce. Poněvadž však třídy a kasty se svými protivnými zájmy v něm trvají, trvá v něm pod povrchem i třídní boj, na nějakou dobu snad latentní, ale nezničitelný a čekající na nejbližší příležitost, která jistě přijde. Kritika vládní politiky trvá tu pod pokličkou, neboť trvají třídní rozpory.

Fašistický stát stejně jako kapitalistický stát s formální demokracií nemůže uvést třídní zájmy v soulad, to je zde jen utopie řečníků, a stejně ovšem nemůže odstraniti třídy, nemůže ani kastovní zájmy uvést v soulad, proto politikaření je v nich nejen hluboce zakořeněno, nýbrž má tu i svou značnou oprávněnost. Každý občan, který se zajímá o veřejné věci, pokládá tu za svůj nezcizitelný statek právo kritizovat veřejně nebo tajně vládu i všechno, co s ní souvisí. Tam, kde zuří třídní boj veřejně nebo pod povrchem, je tato „svoboda“ součástí vzduchu, jež občané dýchají.

Sovětský svaz však likvidoval třídní rozdíly (nepatrné zbytky kulaků a podobných žvlů nepadají už v tomto směru na váhu) a třídní boj tu nemá smysl. Strany jako představitelky třídních zájmů tu nemohou existovat. Stranický boj politický odpadá. Uvnitř státu zůstává jen boj

se záškodníky proletářského státu a agenty zahraničních kapitalistů a fašistů; to však není věc politická, nýbrž *kriminální*. Tak mizí nejvydatnější zdroj politikaření.

V Sovětském svazu je však také vláda něco zcela jiného než vláda v kapitalistických státech kteréhokoliv typu. Ani ve státě s nejhonosnější diktaturou neprovozuje vláda nic jiného než „permanentní čtveřylku“, jakýsi tanec mezi vejci, nebo dělá lodivoda mezi nejnebezpečnějšími úskalími. Není přitom ovšem nikdy nad stranami, třebaže se často tak tváří, ale i to, co dělá v zájmu vládnoucích tříd kapitalistických, je spojeno v třídní společnosti s riziky, která mohou způsobiti ztroskotání. Je to vždy hra podle známého přísloví o vlku a koze, je to vždy jakési provizorium závislé na vnitřních i zahraničních náladách a obrazech, je to – zvláště dnes – zápas s hrozícím osudem nebo ustrašené čekání na jeho rány nebo konečně dobrodružná sázka; je to v podstatě stále týž velmi nevděčný úkol: zachránit nezachranitelné, nebo aspoň hodně oddálit konečnou katastrofu. Jedněm běží o světové imperialistické panství, druhým běží o průmyslové a agrární magnáty, jiným jen o blahobyt vyžíračů nebo o panství buržoazie největšího domácího národa nad národy menšinovými. A vždy je to svízelná starost o záchranu kapitalistického vykořisťování. Jaképak budování! Jen stálý fret¹² s povykem nebo bez povyku, jen stálé z dneška na zítřek bez jakéhokoli plánu na skutečnou lidskou pospolitost. S diktaturou jako se „svobodou“ jen otročení zvlčilým pudům.

Sovětská vláda však je vůdce a strážce jednotného plánu socialistického budování na jednotné platformě vědeckého poznání. To není náhoda, to je jeden základní princip skutečného socialismu, bez něhož nevznikne žádná socialistická pospolitost. To je také smysl diktatury proletariátu (kterou André Gide vůbec nepochopil, aniž nám řekl, co si sám pod tím jménem představuje) po konečném vítězství dělné třídy a po zániku buržoazie a jiných vnitřních nepřátel proletářského státu. Socialistické budování je také veliký zápas, veliká válka s minulostí v lidských

¹² Nouze, tíseň. Pozn. red.

myslích a srdcích, která jako každý závažný boj potřebuje prostě jednotného vedení a kázně. Pochopiti tuto nutnost a dobrovolně se podle ní řídit, to je sice proti srsti intelektuálštině a tvrdá zkouška i pro tzv. inteligenty, ale je to základ pravé svobody.

* * *

Socialistický ostrov uprostřed zběsilého moře kapitalistických vášní – i když představuje šestinu pevniny – je nutně izolován, ba musí se sám velmi pečlivě chránit před nežádoucími vlivy z kapitalistické ciziny, která mu zůstává nepřátelská, i když má s ním závažné smlouvy. Vidíme denně, jak je Sovětský svaz pomlouván i umlčován i v republice, *pro kterou jeho síla je životní nutností*, což teprve jinde! Jaké ničemnosti musí spolykat jeho oprávněná hrdost v zájmu mezinárodního proletariátu! Je dnes ovšem pevností, jejíž nedobytnost roste každou hodinu, ale pro jeho existenci a vývoj nutno hledati měřítko jen v něm samém a v jeho historii a mnohem rozhodněji, než jsme to povinni činit u zjevných, tradičnějších a vzájemně souvislejších.

Říše „ze slámy a hlíny“, jejíž inertní mužictví jsme poznali tak dobře z klasiků ruského realismu, o jejichž přečetných národech vymírajících se dovídáme vlastně teprve dnes, kdy jsou obrozovány a povznášeny k zdravému životu, tato říše byla za dvacet let proměněna v proletářský stát, který je na ustavičném vzestupu, jako žádná jiná země na světě, na vzestupu materiálním i co do vývoje k pravé svobodě a prosperitě.

Kdo chápe, jaké mocné víry v možnost lepšího lidstva bylo třeba, jakého tvrdého přesvědčení o správnosti osvobozující nauky, jakého úsilí a jaké trpělivosti, aby bylo dosaženo toho, čehož dosaženo už bylo, aby byly nad veškeru pochybnost zaplašeny nejhorší stíny samoděržaví, popství, války, revoluce, hladu a nezkušenosti a vybudován byl první vzkvétající stát bez vyžíračů a bez pověr popsých a liberalistických, ten se pokloní pokračující velikosti díla a nebude se pozastavovat nad kvalitou toho nebo onoho tovaru, té neb oné potraviny, toho neb onoho příbytku, té neb oné naivnosti, které všechny mohou býti v mezích tohoto frenetického vývoje již za měsíc, za půl roku, za rok zcela jiné, doko-

nalejší nebo přesvědčivější. Ovšem „volná soutěž“ v kapitalistických zemích kouzlí mnoho krásných věcí všeho druhu, o nichž v Sovětském svazu dosud mnoho nevědí. Proč však je tedy podle svědectví Gideho ruský dělník mnohem, mnohem šťastnější než dělník francouzský? Poněvadž ty krásné věci ve Francii a v kapitalistických státech jsou jen pro boháče, a statisíce lidí užitečně pracujících a tvořících, často právě na těchto krásných věcech, jsou nuceny chodit kolem nich, aniž si mohou dopřát z nich něčeho opravdu cenného. Štěstí ruských dělníků je prý z jejich naděje, důvěry a nevědomosti, povídá však Gide. To je zase jedna jeho duchaplná ironie, až urážlivě panská a hloupá.

Ano, ruský dělník nemá dnes už mnoho příležitosti srovnávat panský komfort se svou prostou existencí. (Že by o něm nic nevěděl, je ovšem nesmysl.) Zato srovnává svůj předčerejšek a svůj včerejšek se svým dneškem a má nikoli jen naději a důvěru, nýbrž jistotu, že každý jeho zítřek bude zase mnohem lepší než jeho dnešek. Strašná léta občanské války, hladu a nedostatku blednou v minulost stále neskutečnější, a dílo nové pospolitosti a pravé svobody se daří: jak by nebyli šťastnější než dělníci francouzští, kteří mají možná životní standard *prozatím* ještě trochu vyšší, ale kteří se dřou pro cizího na cizím, nemajíce ještě svou vlast osvobozenou od vyžíračů, a jejich naděje se blíží nebo vzdaluje s hodinou bojů, které jim jednoho dne teprve nastanou. A přitom se dívají denně na krásné věci svých boháčů a na výstřelky jejich blahobytu. Blahobytu stvůr, které jsou ustavičně připraveny předejít dělnickou třídu a marně ničit životy i statky v krvavém šílenství, které se domnívá, že rozvrátí zákonitost sociálního dění. Štěstí a radost podle svědectví všech slušných pozorovatelů z ciziny, vyzářující z tváří sovětských lidí, pokud mají mladou mysl a dovedou pracovat, je viditelné znamení jejich pravé svobody a také jedinečná věc na světě. „Svoboda“, která šťve všecky proti všem, je pouhá pověra v zájmu vyžíračů a intelektuálštiny; pravá svoboda buduje velikou pospolitost všech pracujících a tvořících v zájmu lepšího života na zemi. André Gide se s despektem dívá, že v Sovětském svazu i lidé velmi vzdělaní věří, že

byli osvobozeni a že jsou svobodni. Barvoslepec si mate šanzán¹³ liberalismu s nejčistší barvou pravé svobody.

Kdo se cítí v Sovětském svazu nesvobodným? Žalostné trosky vyžíračů. Čert je vem! Byl podán důkaz, že to bez nich jde na světě tisíckrát lépe. Teoretičtí hnidopiši, revoluční romantikové, ješitní a nenávistní zneuznanci. Čert je vem! Všude rozsévají toliko rozklad. Dekadentní básníci a umělci. Čert je vem! Socialismus potřebuje zdravých, silných, statečných lidí, ne uříznutých zbabělců, ne ješitných tatrmanů formalistních, ne sexuálních psychopatů. To všechno jsou zbytky minulosti. Mladé generace se přes ně přelíjí jako jarní vody.

Sovětský svaz je veliké jaro spravedlnosti a pravé svobody, nového řádu a lidské pospolitosti. Jaro, které nemá dosud soupeře. Jaro, které potřebuje míru a pohody, aby nám mohlo darovati jednou zralé plody socialistického klimatu. To je důležité. O to běží. I kdyby to mělo nakonec pod tlakem událostí, kterých nemůže nikdo předvídat, dopadnouti zcela jinak, než se domníváme, než si přejeme, jen to je důležité i se všemi drobnými omyly. Jen to je důležité pro poučení nás i budoucích, pro poučení všech socialistů. Pravá svoboda nastoupila na svět, krvácející pro nemohoucnost senilního liberalismu: nechť podává v klidu důkazy své převahy až k hranicím soudobých lidských možností. Jen zločinci se mohou pokoušet rušiti v Sovětském svazu toto ohromné dění.

* * *

Vzpomeňme stavitelů gotických dómů. Byli to veselí a hrdí lidé. Měli jednu víru, přijímali dobrovolně jeden řád a jednu kázeň a kolektivně usilovali o veliké dílo, které mělo oslavovati Boha, ale především sloužilo potřebám jejich občanské pospolitosti. Jejich život a úsilí se opíraly ovšem o platformu náboženskou, ale tehdy nebylo nic lepšího. Tito „řemeslníci“ a velicí mistři, kteří zůstali často provždy anonymní, byli velmi blízcí pravé svobodě: v jejich kolektivním díle mizela jejich jména, ve velkém slohu doby se roztavil individualismus jednotlivců, byl-li

¹³ Tkanina s měňavým barevným vzhledem. *Pozn. red.*

tehdy vůbec, ale osobnost nezanikla ani jedna: gotické dómy jsou díla kolektivů opravdu mistrovských.

Pravá svoboda ukázní osobnost, ale nemůže ji potlačit. Gidovy obavy jsou dětinské. Jenže ohromný Sovětský svaz lační stále ještě po silách aspoň poněkud kvalifikovaných. Není zde ještě oné klidné rovnováhy sil, stejnoměrné kulturní půdy a jistoty, z které vzniká jednotný sloh života. Zde se všechno ještě vaří, zde nesmí ještě nic ustrnout, tento úžasný život bude moci nabýti pevnějších tvarů teprve tehdy, *až bude všeho dost*. O to teď usiluje, k tomu spěje rozhodnými kroky, o to běželo Stalinovi, když promluvil *pro člověka*. To bude z hospodářského hlediska dovršení socialistického budování a pravé svobody v mezích proletářského státu: volná cesta pro „odumírání“ státu, „zvláštní moci represivní“, i pro vývoj ke komunistické společnosti bude otevřena. To bude také zkyprené a zavlažené pole pro zralou socialistickou kulturu, která dá vale posledním ozvěnám měšťanské dekadence.

Socialisticky cenné osobnosti mohou vycházet obecně jen z bezpečné kulturní úrovně všeho lidu; nejsou pak už výjimkou, často zvrácenou, nýbrž pravidelným květem vyztužené pospolitosti. Jako tomu bylo ve všech slohových dobách, ve všech jednotlivých kulturách. Tvůrčí svoboda nebude už hledána ve tvůrčí zvlí tradicionalistů nebo „avantgardních“ individualistů. Vězí v osobnosti, která si podle svých schopností vybrala své místo v kolektivním díle a zde koná dobrovolně a podle svých sil svou povinnost.

* * *

Pravá svoboda nechodí po horách nebo v oblacích, nýbrž po lidech. A tito lidé, žijící ve společnostech, jsou části přírody, jejich pospolitost je podrobena dialektické zákonitosti jako celá příroda. Žádnou vysněnou nezávislostí na ní nelze se jí zbavit; lze se jen bez jejího poznání a bez dobrovolné kázně, k níž vyzývá, státí zvrhlým nepřitelem skutečnosti a lidstva, bludařem, modlářem, bláznem, nevolníkem pověr a iluzí. Poznávat pravou skutečnost a její dialektickou zákonitost lze všude

jen v ustavičném kontaktu se soudobým životem, nikoli toliko v učebnách nebo kavárnách.

Před lety mě, kamaráde, velmi zarazil názor Leninův v článku o studiu marxismu, na jehož přesný titul si už nevzpomínám. Důrazně upozorňoval, že marxistická studia nelze konat správně bez ustavičného kontaktu s dělnickou třídou a jejími zápasy. Jakže, myslil jsem si tehdy, vědecké studium nelze konat bez styků s všední skutečností a jejími boji?

Ale když jsem později poznal ve svém oboru, jak se proti vši jasné skutečnosti zvrhá materialistická dialektika v ruku izolovaných rozumářů nebo kavárenských teoretiků v pustou sofistiku, která pro potřebu rozmanitých klik dělá z bílého černé a z černého bílé, tu jsem pochopil správnost Leninovy myšlenky, jako vždy jasnovidné. (Běží ostatně o důsledek dělby práce na tělesnou a duševní, a Lenin užil tu jen správně Marxova rozboru této dělby a jejích důsledků.) Z několika vět, které byly samy o sobě třeba správné a rozumné, dovedli lidé učení s pomocí logiky vydedukovati u psacího stolku a u své lampy celé filozofické systémy, jejichž „krása“ lahodí blouznivcům, které jsou však nicméně zřejmě nesmyslné. A dialektika je mnohem nebezpečnější než logika, s kterou ovšem nevystačíme. Dialektický materialismus není dosud ve všech oborech tak detailně propracován, aby nemohl být často zneužíván z nevědomosti nebo nedobré vůle. A proto je tu třeba stále toho velikého korektivu, vězícího ve skutečném životě a jeho nejvšednějších bojích. To byla jedna zbraň Leninova, to je malta na zednické lžíci velkého budovatele Stalina.

Novou společnost spravedlivou a svobodnou nelze si vysnit ani ji nelze vyvodit akademickou nebo byrokratickou cestou z teorie. Nová společnost vzniká ze zápasu, v němž lidské poznání je někdy přemoženo nejvšednější skutečností a jindy skutečnost zdánlivě „věčná“ podlehne důsledkům lidského poznání. Proto člověk dobré vůle je tím pravdivěji svobodný, čím lépe proniká skutečnost stále se měnící, se rozkládající a obnovující, a čím lépe chápe její dialektickou zákonitost. Je tím pravdivěji svobodný ve svých myšlenkách, a je-li dosti silný pro

pravou svobodu, i ve svých skutcích. Pak používá svých vědomostí o této zákonitosti k tomu, aby ve spolku s ní usiloval o to nejdůležitější: o obnovu světa, o společnost bez vyžíračů, o velkou pospolitost všech lidí v pravdě, spravedlnosti a pravé svobodě.

Demokracie

Když jsem, kamaráde, jezdil po Československu a přednášel, končila každá moje přednáška tímto vyznáním:

„Jsem republikán, neboť od dětství jsem opovrhoval vladaři z boží milosti, kteří již dávno nenáleží k elitě lidstva, nýbrž jen k jeho nicotným a cizopasným figurkám, jsem také demokrat, který z celého srdce a ze vší mysli nenávidí velké i malé pad'ourstvo, jsem demokratický člověk, ale také moje demokratství je marxistické: lid bude moci vládnouti sám sobě a všemu ostatnímu teprve tehdy, až budou zničeny všechny majetkové a třídní výsady. Pak bude na světě teprve spravedlnost a svoboda, pak teprve na jejich základě vyrostou znovu zdravé umění a zdravá věda, zdravá kultura pro všechny.“

Po tom, co jsme si právě pověděli o pravé svobodě, jsou vlastně zbytečné nějaké dlouhé výklady k tomuto mému demokratickému vyznání, které šlo se mnou v zárodku už od dětství a pak všemi fázemi mého soukromého i veřejného života, ať jsem ve své lyrice jakkoliv bloudil. Pravá svoboda zahrnuje v sobě pravou demokracii.

Ale někteří lidé jsou strašně nedoslýchaví. A v politickém životě mají některá slova podivné osudy.

Jsme obviňováni, že jsme se náhle stali horlivými demokraty, ač jsme prý dříve byli vždy proti demokracii. V této domnělé nelogičnosti je usilovně hledána také politická neupřímnost. Nehledíc však k tomu, že věc sama není vůbec takhle prostá a pravdivá, a je nutno demokracii definovat, než začne o ní diskuse nebo polemika, můžeme dát svým protivníkům skromnou otázku: od kdy je v politickém životě důkazem nelogičnosti a neupřímnosti taktika, která spojuje dvě nebo více protivníků proti velkému nebezpečí obecnému? Byly nelogické a neupřímné ty protivné strany, které se spojily, aby uhájily Madrid a španělskou lidovou republiku před fašistickými hordami? Nebo třeba snad s takovým sjednocením protivníků proti společnému nepříteli čekat, až se

ten nepřítel ozbrojí, naváže styky se stejnou bandou v cizině a napadne nás, jako to udělal canalla¹⁴ Franco?

Mě přímo obvinil z této „neupřímnosti“ před nějakou dobou Ferdinand Peroutka. Mluvím prý teď pro demokracii, ač ve svém spise *Krise národa*¹⁵ jsem ji sepsul docela nenávistně. Tak nějak to řekl, nevím už, zda v *Lidových novinách*, či v *Přítomnosti*. Přečetl jsem si ji tedy znova. Nehledíc k několika místům, která bych po sedmi letech napsal přesněji, podepsal bych svou brožuru dnes ochotně znova, hlavně všecko, co je tu řečeno o demokracii.

Zmínil jsem se nahoře o lidech strašně nedoslýchavých. Ferdinand Peroutka, politik pragmatický, tj. člověk, jemuž v politice běží spíše o vteřinové úspěchy než o zásadní boje, náleží, žel, k těmto nedoslýchavcům. Co jsem ve své brožuře skutečně sepsul, byla především neschopnost *formální demokracie* vůči vyžírácům a její ochota k reakci; mluvil jsem tedy v těchto případech o určité *formě demokracie*, nikoli o demokracii vůbec, kterou jsem dokonce v témž spisku hájil proti ostré kritice F. X. Šaldy. Myslím, že máme spíše my značné právo mluvit o neupřímnosti našich oficiálních demokratů, o neupřímnosti té nedoslýchavosti, běží-li o demokracii: *nechtějí* prostě slyšet, že není jen jedna demokracie, že jejich demokracie není a nikdy nebyla demokracií lidu pro lid a že hlavně není v demokracii tak důležitá její *forma*, jako její *obsah*. Oni brání měšťanskou formu, nám běží o lidový obsah.

Kdyby byli upřímní, kdyby byla s nimi možná diskuse o zásadách bez demagogie, kdyby neupírali člověku nos mezi očima, kdyby zásadně nekomolili marxismus a chtěli znáti z Marxe, Engelse, Lenina aspoň abecedu – bylo by možno jim dáti dobrou radu: Podívejte se, pánové, proti hitlerovštině máte znamenitou zbraň v knize *Mein Kampf*. Všem taktickým postojům Hitlerovým, Goebbelsovým, Henleinovým můžete právem čelit poukazem k tomu, jaké jsou skutečné sny, tužby a tzv. cíle těchto pánů, jejich protektorů a pomocníků. Doporučuji vám, abyste

¹⁴ Kurva (španěl.). Pozn. red.

¹⁵ Stanislav K. Neumann: *Krise národa* (O. Girgal, Praha 1930. Konfiskováno a imunisováno.).

podobné metody používali i vůči marxistům a komunistům. Vhodný materiál najdete třeba v malé knížce Leninově *Stát a revoluce*¹⁶. Přečtěte si ji důkladně, je to, opakuji, malá knížka, nezabere vám mnoho drahocenného času, kterého potřebujete tolik proti protivníkům měšťáctva, a řekněte pak čtenářům bez vytáček: Tohle jsou marxistické a komunistické cíle a prostředky, takhle se dívají na demokracii, tohle je podle nich pravá demokracie a cesty k ní. A takhle jednají ve své politické praxi.

Jenže pánové to neudělají, hlavně to neudělají poctivě. Nemohou to udělat, ledaže by zkrucovali marxistické citáty jako surrealisté. Nesmějí prozradit svým čtenářům a posluchačům, oč opravdu běží v našem boji o demokracii skutečnou. Nesmějí prozradit, že „demokracie (jejich ovšem, moje poznámka) je bez srdce jako bez soucitu; ve službě moci peněžních je nemilosrdná a nelidská“, což není sice citát ani z Marxe, ani z Lenina, nýbrž z Anatola France a z Šaldova *Zápisníku*, a že – abych mluvil dál slovy měšťanského intelektuála – „jest možno, ano správně, ve jménu demokracie vystupovat na ochranu komunismu. Komunismus je totiž také demokracie, byť jinak pojímaná, než jak ji pojímá liberalismus. A poněvadž i komunisté jsou demokraté a chtějí býti demokraty, byť jiné ražby, než je dnešní demokracie liberalistická, není moderní stát oprávněn vylučovat je z demokracie a stavět je mimo právo“. (F. X. Šalda, *Zápisník I.*, 109.)

Svědectví spisovatele, který neměl zájmu na osudu vyžírů a se zřetelem ke svému významu mohl býti bez obav před socialistickým režimem a který došel k této pravdě prostou logikou bez pomoci Marxe, Engelse nebo Lenina, stačí jistě, aby papír invektiv Ferdinanda Peroutky a „demokratů“ jemu podobných se vznesl nenávratně do vzduchu.

* * *

¹⁶ *Lenin: Stát a revoluce*. Přeložil Josef Reiner. (Edice Června, sv. 9., Fr. Borový, Praha 1920.)

Nebudu tu opakovat nic z toho, co jsem napsal dost zřetelně do *Krise národa*, ani se nedomyšlím, že bych mohl něco potřebného dodat ke stránkám, jež Lenin věnoval demokracii v knížce *Stát a revoluce*, kterou si lze rovněž u nás koupiti, a které by se měl každý opravdový demokrat naučiti nazpaměť. Zde se lze dočísti i toho pro dnešní vteřiny nejdůležitějšího: proč formálně demokratická republika je významná pro zápas dělnické třídy a proč dělnická třída musí demokracie dobýti, vyměnit formální demokracii měšťáckou, tj. demokracii s vyžírači, za demokracii proletářskou, tj. demokracii bez vyžíračů.

„Za vlády kapitalismu se stavíme za požadavek demokratické republiky jako nejlepší formy pro proletariát, ale nesmíme zapomínat, že i v demokratické republice měšťácké je osudem lidu námezdné otroctví.“

„Praví-li Engels, že v demokratické republice zůstává stát právě tak jako v monarchii strojem na potlačování jedné třídy druhou, neznamená to, že způsob tohoto potlačování je proletariátu lhostejný, jak „učí“ mnozí anarchisté. Širší, svobodnější, upřímnější způsob třídního boje znamená pro proletariát ohromnou úlevu v boji za odstranění tříd vůbec.“

„Demokracie má ohromnou důležitost v bojích dělnické třídy proti kapitalistům.“ (Lenin.)

To jsou slova tak jasná a tak závažná pro každého skutečného socialistu, že toliko najatý šmok nebo úplný nevědomec může pochybovat o upřímnosti našeho boje za demokracii v dobách fašistického nebezpečí. Eventuální omyl taktický, vždycky možný v každém lidském úsilí, nemůže na tom nic změnit.

* * *

Ale zmínil jsem se také, kamaráde, o tom, že v politickém životě mají některá slova podivné osudy.

Slovo demokracie má především dvojí smysl vůbec. Předně širší, který cítíme např. v obecné mluvě, řekne-li se o někom: To je demokratický člověk. Je tím míněn člověk prostých a lidumilných mravů a způsobů, obcující družně raději s pracujícím lidem než s pány, opak aristo-

krata, nadutce, individualisty, povzneseného nad dav. V jedné své básni ke chvále jarní neděle jsem užil také těchto veršů:

S tebou, tanci a dave ...

S tebou, demokracie krotká a radující se...

Nemyslíl jsem při tom ovšem na nějakou formu vládní, nýbrž na prostý a rozmanitý lid, který se sešel do výletní restaurace a pomáhá člověku „osvobodit se od sebe samého“. V tomto smyslu je užíváno slova demokracie velmi často. Tedy ve smyslu lidovosti, lidových způsobů, lidového étosu, zájmu o dobro lidu. Tak chápal demokracii také F. X. Šalda.

V užším slova smyslu je demokracie způsob vlády, forma státu. To je historicko-politický jeho význam. V tomto smyslu mluví o demokracii marxismus, v tomto smyslu používá tohoto slova Lenin, vykládá je velmi podrobně a rozeznává je pro dnešní dobu demokracii měšťáckou, kterou můžeme také nazvat formální, a demokracii proletářskou, která je vyšší stupeň demokracie a byla uskutečněna plně v Sovětském svazu.

Ale jakýsi zmatek nastal v této věci a v mnoha zemích po válce za velkých zápasů a bojů sociálních i politických. U nás např. stály proti sobě nejen formální demokracie a socialismus, nýbrž také socialismus a komunismus. Lépe řečeno: proti formální demokracii měšťácké stál socialistický lid a proti dělnické aristokracii povstal proletářský předvoj. Boj tohoto předvoje se špičkami dělnicko-maloměšťáckých stran, zvláště sociální demokracie, i s buržoazií byl už do jisté míry boj za proletářskou demokracii neboli za diktaturu proletariátu, proletářský stát. Napravo se volalo: Demokracie! a zleva bylo odpovídáno: Diktatura proletariátu! Byly to vlastně jakési bojové zkratky za demokracii měšťáckou a demokracii proletářskou. Nemyslílo se příliš na to, že diktatura proletariátu je také demokracie, že je to ve skutečnosti proletářsko-demokratický stát. A pak: v bojích mezi komunisty a sociálními demokraty vznikla zkratka demokrat místo sociální demokrat a měla u příslušníků levice hanlivý přízvuk. Kdo nás zradil? Demokrati, říkali dělníci. V této bouřlivé době tedy znamenala demokracie jen demokra-

cii měšťáckou, měšťácký demokratický formalismus a přísluhovačskou, nepřilíš čestnou funkci, kterou převzaly maloměšťácké špičky dělnických stran. To všecko je pochopitelné, neboť jednak v žáru boje nejsou slova vybírána, jednak mnoha lidem u nás i jinde se zdála poválečná doba zralou k tomu, aby dělnická třída dobyla demokracie, tj. aby se organizovala jako třída vládnoucí. A fašismus jako organizovaný odpor vyžíračů proti dělnické třídě, socialismu i zbytkům liberalismu ještě neexistoval.

Dnes je situace poněkud jiná. Velká buržoazie, mezinárodní banda vyžíračů, podzemní vláda nad kapitalistickým světem se vzbopila k poslednímu zoufalému odporu a pro krvavou práci si najala dezertéry a desperáty z dělnické třídy a maloměšťáctva, spřež všeho schopnou. Kdežto „velké západní demokracie“ dávají soustavně najevo tvář tak obojetnou a zbabělou, že i ten trpělivý, klidně sebevědomý, realistický Sovětský svaz má toho dost. Nevíme, zda se přes noc nezmění mezinárodní mapa politických konstelací, ale víme, že za všech konstelací musíme v zájmu pracujícího lidu bránit doma i v zahraniční politice demokracii proti fašismu a usilovat ovšem i o její prohloubení, tj. o politiku proti vyžíračům a pro dělnou třídu.

Neexistuje žádná „permanentní revoluce“. Existuje jen akutní stav třídního boje ve světovém měřítku, a nemůžeme si zapírat, že dnes je ofenziva spíše na straně fašismu než na straně proletariátu. V tom je ovšem veliké nebezpečí, ale má to i některé výhody pro věc dělné třídy. Fašismus přesvědčuje o existenci a nutnosti třídního boje i nejzarytější liberály, fašismus podporuje sjednocení proletariátu, fašismus odhaluje úlohu oportunistu, obnovuje bdělost a bojovnost proletariátu, zjednává jasno. Tak tomu chce dialektika této situace. Subjektivní podmínky pro proletářský boj o moc jsou však všude jiné; jako nebude fašismus poražen naráz všude, nevznikne také naráz světová revoluce proletariátu, jako nevznikla po válce. A Trocký – jaká škoda! – nestane se jejím Napoleonem. A jako fašismus má v různých státech své odstíny dosti závažné, tak nelze ani očekávat, že nástup proletariátu k moci bude všude jen pouhou kopií ruské revoluce.

V marxismu je hluboce zakořeněn odpor proti utopii; po válce a vítězství proletariátu v Rusku polevil poněkud tento odpor v tom, že byla očekávána proletářská revoluce v celém kapitalistickém světě zároveň. Dnes zůstáváme zase marxistickými realisty: vítězství proletariátu je všude stejně neodvratné, jako je nutná jeho rozmanitost co do času, průběhu a podrobnosti formy. Tento stav by mohla změnit jen velká katastrofa, např. nová světová válka. Ale s takovým strašlivým hazardem mohou počítati nebo hroziti toliko zbabělí dobrodruzi, kteří pro svou velikášskou fikci jsou s to hnát miliony na jatky. Každý marxista (jako každý demokratický člověk) dá přednost času, kterého je třeba, aby věc proletariátu v jeho zemi dozrála, před světovou válkou, která slibuje zkázu buržoazie, ale může přinést také jiná vítězství, než je vítězství proletariátu, a zároveň znamená zkázu nesčíslných životů, mezi nimiž si nevybírá. A každý marxista (a demokratický člověk) dá také přednost času před krvavými experimenty a rozvratem proletářských sil, před tím, co nám dnes doporučují tzv. trockisté.

Dávati přednost času před dobrodružstvím válečným nebo „trockistickým“ znamená především: usilovat všemi prostředky o porážku fašismu a fašizujících stran, o sjednocení všeho pracujícího lidu a o levý kurz demokracie. Pořad by bylo snad možno i obrátit, ale v praxi splývají všechna tři úsilí v jedno a porážka fašismu, jeho vyhlazení, je hlavní cíl. Je-li fašismus to, co skutečně jest, poslední zoufalý pokus vyžíračů udržet si nadvládu, pak pád fašismu znamená konec této nadvlády a levou demokracii jako průchod k demokracii proletářské.

A po druhé: chrániti všemi prostředky Sovětský svaz jako první proletářský stát, nejen pro jeho mírovou politiku, nejen pro jeho rostoucí proletářskou sílu a její význam pro celou světovou třídu dělnickou i rolnickou, nýbrž také pro jeho nesmírnou hodnotu ohromné zkumavky socialismu a eventuálně také komunismu. Marx a Engels se učili na Pařížské komuně. Lenin se učil v ruské revoluci – jakže, pánové by chtěli vzítí socialistickému světu tuto velkolepou příležitost poznat dnešní lidské možnosti v budování socialismu a chtěli by znova rozvrátit tuto nádhernou

budovu, uvrhnout ji do nové občanské války a snad ji i rozprodat proto, aby mohli provádět experimenty pana Lva Davidoviče?

Ne, budeme bránit Sovětský svaz i všechny vrabce, které máme v hrsti. Jedním z nich je také formální demokracie, a proto se proti fašismu spojíme třeba s čertem; nebude-li tím čertem ani František Soukup, ani Josef Stivín, žádná škoda: za ně najdeme náhradu ve všech čestných socialistech, kteří ještě neztratili soudržnost s dělníky.

* * *

Ona protisocialistická, liberalistická část měšťáctva a maloměšťáctva, která má životní zájem na tom, aby fašismus nezvítězil, poněvadž by nebylo snadno ji zglajchšaltovat, a byla by tudíž potlačena zároveň se socialisty a komunisty – u nás např. ten veliký zástup lidí kolem *Lidových novin* a nakladatelství Fr. Borového nebo ještě větší zástup kolem *Melantricha*, kde ovšem je i mnoho lidí zralých pro zglajchšaltování –, je tedy demokratická, upřímně demokratická, po měšťácku nebo maloměšťácku ovšem. Ale tito inteligenti jsou nejen záměrně nedoslýchaví, nýbrž i skutečně a žalostně krátkozrací nebo i slepí. Pokud jsou poctiví, klamou bezděčně sebe i své posluchače. Jejich pragmatismus ze dne na den, jejich neschopnost vidět za špičku nosu a myslit „v kontinentech“ a aspoň „v pětiletkách“ činí je uděšenými a bezradnými; křičíce teď zase stále křečovitěji po liberalismu, zrazují jej ze strachu a z nevědomosti, znásilňují jej na každém kroku.

Právě v těchto dnech, kdy píše tyto řádky, zapěl v úvodníku *Lidových novin* veliké fanfáry na počest liberalismu Z. Smetáček, muž, který dovedl před časem jako „křesťanský filozof“ nevraživě a osobně sepsout jednoho z nejliberálnějších a svobodě nejbližších duchů měšťanských, Bertranda Russella, poněvadž nevyhovoval jeho pověrám v otázce sexuální. Vylíčil tohoto nebojácného a statečného Anglosasa jako neuropata a dekadenta. Varoval před ním mládež. Dělal-li pánové takto z pověry a nevědomosti do vlastního hnízda, nemůžeme se divit, že se ještě více vyznamenávají, běží-li o hnízdo cizí, zvláště o marxismus. Jaké folianty by bylo možno jen u nás sestavit z hloupostí a pomluv, které už napsali

a stále ještě říkají, píší a tisknou o marxismu, počínajíc oficiálním filozofem až po redakčního kuliho na některé žurnalistické plantáži. Denně. Zase právě teď jsem četl v *Lidových novinách* zprávu o řeči soc. dem. poslance Jaksche:

„Varuje před starým marxistickým omylem, že socialista se má starat jen o věci hospodářské a úpravu poměru mezi kapitálem a prací, po čemž se domněle všechno ostatní upraví samo sebou. Dějiny nejsou tak byrokratické, aby řadily problémy jeden za druhým do kartotéky. Všecky otázky se v politice navzájem proplétají, a socialista si se všemi musí vědět rady. Musí přemýšlet nejen o poměru kapitálu a práce, nýbrž také o vzájemném poměru států a národů, nesmí pečovat jen o tělo, nýbrž také o duši člověka, nesmí se utápět jen v denních otázkách, nýbrž musí otvírat také širší perspektivy. Socialismus nesmí být jen politikou pro všední den, nýbrž také pro svátek.“

Co věta, to se zřetelem k marxismu nepravda nebo nevědomost, nehledíc k tomu, že si musíme tyto fráze teprve doplnit nějakými konkrétními představami. Přesto, že i u nás máme už velikou literaturu marxistickou, přeloženou i původní. Anebo je to jen část – pak ovšem velmi nešikovná – úsilí špiček dělnické aristokracie, bezmocně už zaprodaných měšťácké třídy, odvádět zájem od třídního boje.

Taková demokracie není věru ani školácká diskuse, natož čestný a zásadový boj. Jen hubou zachraňují tuti pánové demokracii a liberalismus – o socialismu nelze s nimi vůbec mluvit –, potřeli fašismus a „vyřídili“ komunismus.

O skutečném liberalismu nemají už zdání. To, co oni nazývají liberalismem, je ohlodaná kůrka z velikého bochníku bývalého. A srovnáme-li ještě k tomu tuto kůrku ve Francii nebo i v Anglii s kůrčičkou československou, ohé! V každém naučném slovníčku lze se dovědět, že liberalismus byla ideologie raného kapitalismu; dnešní formální demokracie se jí podobá asi jako, řekněme třeba, veršující četník Viktoru Hugovi. A epochy se nevracejí: svobodu nutno zbavit vyžíračů, aby se vrátila na svět v reálné podobě, nejen jako iluze.

Pokud běží o fašismus, domnívají se, že jej potřeli, poněvadž se jim netřeba už báti Stříbrného, Gajdy, Kuta; ale že do skutečného nebezpečí fašistického, do band vyžíračů republiky a lidu strkají velké miliony na úkor dělníků a skutečných rolníků, o tom mlčí. Jen nechuť československého lidu k fašistickému dobrodružství udržuje fašistické vyžírače prozatím v šachu. Nic jiného. A nebezpečí trvá.

A konečně, pokud běží o komunismus: byla by to dlouhá kapitola, kdyby jim mělo být řádně vysvětleno, že oni jej nikdy „nevyřídili“ a „nevyřídí“. Síly, které po válce zarazily v některých zemích na západě vývoj k socialistické revoluci na nějakou dobu, to nebyli politikové ani žurnalisté, to bylo něco zcela jiného a historicky mocnějšího, a ani u nás to nebyl Bechyně nebo Klofáč, nebo dokonce Kazetka (nesměj se, kamaráde, on prý také něco „vyřizoval“). Lidé, kteří věří, že parlamentarismus v kapitalistických zemích je něco více než „žvanírna“, tj. ventil pro ovládané, posuzují sociální síly podle labilních voličských cifer, a proto jim patrně není pomoci. Ostatně, těžko uvěříš, že nevědí, jakou živou silou je komunismus v dnešním světě, a že netuší, jak proces od demokracie formální k demokracii proletářské přes veškerou svou nestejnomyšlnost v rozličných státech představuje přece jen tolik spojitých nádob, kolik je kapitalistických států, a že také jeho spojitost s prvním státem proletářským je důkladná a působí trvale. Těžko uvěříš; spíše si pomyslíš, že potřebují dělat hloupé.

Ferdinand Peroutka v teorii aspoň zatvrzelý vyznavač liberalismu, řekl kdysi před lety v *Přítomnosti*, že je v zájmu liberalismu, aby dočasně šel kus cesty se socialismem. Tím socialismem myslil ovšem „socialismus“ dělnické aristokracie, tj. špiček dělnicko-maloměšťáckých stran. To je ovšem jen pěkná, nebo spíše nepěkná hromádka iluzí. A dovede-li dnes pěti májový hymnus na jejich „reálný smysl“ a „pozitivní práci ve státě“ (Lid. nov.), je i dítěti jasno, že si to jen buržoazie pochvaluje své pomocníky, které dějiny opravdu nevezmou na milost, poněvadž přispívali toliko k prodloužení panství vyžíračů. Má zase jen zatracenou iluzi: Že jeho chvála tohoto „socialismu“ může být něčím jiným, než zdrcujícím odsouzením s hlediska socialismu skutečného.

A přece by se dalo mluvit o jakémsi dorozumění s těmi, kdož jsou liberály upřímnými, jimž neběží o blaho vyžíračů, nýbrž skutečně jen „o svobodu člověka, o práva jednotlivce a rovnost všech“. Nemyslím ovšem, že takové upřímné lidi lze najít mezi úvodníkáři měšťáckých listů nebo mezi křesťanskými utrhači.

* * *

Dobrá! Tedy svobodu člověka, práva jednotlivcov, rovnost všech! Proč se tedy liberalismus a měšťácká demokracie zvrhají ve fašismus, který potlačuje přímo a diktátorsky lidskou svobodu a lidská práva a nastoluje veřejnou diktaturu vyžíračů? Proč zbývají z velkého bochníku jen ohlodané kůrky? Poněvadž liberalismus byl ideologií a metodou raného kapitalismu, a fašismus je metodou a také čímsi podobným ideologii kapitalismu imperialistického, kapitalismu trustů, kartelů a gangsterů, kapitalismu veliké nezaměstnanosti a krizí, kapitalismu v situaci pro něho už bezvýchodné. Lidskou svobodu a lidská práva lze zaručiti toliko všeobecnou rovností; formální rovnost liberalismu se v imperialistickém kapitalismu zvrhla v opak jakékoliv rovnosti.

Už ve Francouzské revoluci přišli dobří demokraté na to, že nestačí rovnost v zákonech, formální, papírová, že je nutná rovnost „ve věcech“, tj. především rovnost hospodářská. To byl už kořen vědeckého socialismu. Ke skutečné rovnosti všech nevede cesta utopickými ideologiemi a iluzemi, nýbrž zkoumáním dialektiky sociálního vývoje a prováděním jeho důsledků. To podnikli Marx, Engels, Lenin, Stalin. Založili socialismus na vědeckém zkoumání objektivní skutečnosti.

Skutečná rovnost všech nemůže být také provedena rázem, k tomu nestačí žádná revoluce, k tomu nestačí potlačit vyžírače. K tomu je třeba dlouhé přípravy hospodářské a morální.

Kus bezděčné přípravy byl vlastně už vykonán v minulosti: byla to cesta od feudalismu ke kapitalismu; další část, uvědomělá už, vede od kapitalismu k demokracii proletářské. Je to část, kterou lze nazvat i socialistickou. Třetí, konečná fáze, povede od socialismu ke komunismu, od

proletářského státu ke společnosti beztřídní, tj. ke skutečné rovnosti všech.

Sovětský svaz je proletářský svaz, socialistická etapa vývoje k rovnosti všech, první nižší fáze komunismu: neodstraňuje ještě nerovnost úplně, odstraňuje především vykořisťování člověka člověkem, tj. nedovoluje, aby jednotlivec strhoval na sebe výrobní prostředky, provádí heslo: Kdo nepracuje, ať nejí, rozděluje prostředky spotřební na základě práce, usiluje o to, aby bylo napřed všeho dost pro všechny, usiluje také o to, aby na základě jednotné metody poznávací a jednotné výchovy k subjektivní odpovědnosti se změnila dnešní anarchická mentalita lidská, usiluje tedy také o to, čemu se u nás říká „převýchova“, která je však možná až po změně hospodářských a sociálních podmínek života, a nikoli dříve, nikoli napřed. V Sovětském svazu není ještě úplné rovnosti všech, ale je zde vyšší stupeň demokracie, nikoli ta falešná, jen pro bohaté, pro menšinu, nýbrž demokracie pro lid, pro většinu. Až tato vyšší demokracie zjedná hospodářský stav, v němž bude všeho dost pro všechny, počne mysliti na rovnost skutečnou, napíše na svůj prapor: Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb. A jen tato vyšší demokracie může také jednotnou výchovou k pospolitosti rozšířiti v lidech takový smysl pro pravou svobodu, aby mohlo nastati „odumírání“ každého nátlaku shora, každého státu, tj. potlačovacího aparátu vládnoucí třídy, tedy i státu proletářského, každé kracie vůbec, tedy i demokracie, tedy i demokracie proletářské. Tedy teprve, v obrozené společnosti budou se moci vrátit na svět ony statky – svoboda člověka, lidská práva, rovnost všech –, po nichž tak touží všichni dobří lidé, o nichž blouzní poslední liberálové, aniž vědí, jak konkrétně na to, jak uvolnit přístup k nim, jak organizovat společnost, aby jich mohla trvale užívat.

Jsou-li nám známy hlavní znaky přechodu z kapitalismu do demokracie proletářské, nevíme nic pozitivního o délce a peripetiích první, socialistické fáze komunismu neboli zápasu o rovnost všech. Marx odmítl cokoli o tom prorokovati, poněvadž nebyl utopista. V Sovětském svazu záleží všechno na tom, aby žádný vnější živel nepřátelský neporušil jeho

pevný vývoj k hospodářskému blahobytu, aby mladé generace dělnické a rolnické smetly brzy všechny škaredé zbytky minulosti, aby pominula brzy nebezpečí z ciziny a přestala být nutnou izolace prvního proletářského státu.

Tak vidí střízlivé zraky socialisty cestu ke skutečné rovnosti a svobodě všech. Jsou-li v podrobnostech rozmanité možnosti, jiné cesty není. Nikdo nám dosud jiné neukázal, nikdo také jiné nenačal. Co jsme slyšeli jiného, byly jen svobodářské nebo moralistní utopie, svobodářské nebo moralistní fráze, zhola nic konkrétního. A socialismus nevznikl také z větru, nýbrž z potřeb lidské většiny. A vědecký socialismus nepracoval do větru, nýbrž dal socialistickým snahám bázi tak silnou a pravdivou, že na ní může už být přebudována šestina pevniny, uprostřed strašlivého a vražedného zmatku světového jediná pevná věc a jistota.

To by právě mohli pochopiti poctiví liberálové, jimž běží o statky lidstva, nikoli o jejich vyžírání. Mohli by nám pomoci překonat rychleji právě onu etapu socialistickou, která je pro ně nejméně příjemná a pohodlná, ale přesto nezbytná.

Co jim vadí? Diktatura proletariátu? Ale to je přece zase jen demokracie. Jenže demokracie pro většinu, a nikoli demokracie pro menšinu, pro vyžírání; to je přece zase jen stát, jenže stát, kde se vládne pro pracující lid, nikoli pro boháče. Či jsou opravdu tak krátkozrací, že se dávají oklamati slovy a formami a nevidí jejich pravého smyslu?

Anebo jim vadí – a to asi hlavně –, že socialistická společnost musí být budována na „světovém názoru“ jednotném a vědeckém, jež tak neradi aspoň poznávají v jeho pravé podobě? Což nevolá však šíleně rozháraný stav kapitalistického lidstva po řádu, který je dnes tak žádoucí pro tolik lidí, že se jejich pohodlná část vrací k iluzím katolickým! Či náležejí i poctiví liberálové k těm dnešním inteligentům, kteří tyjí ochotně z každého bludu, z každé pověry a iluze, jen aby nemusili studovat pravou skutečnost, a přijmou raději řád náboženský, než by si svůj zatuchlý mozek provětrali pro řád socialistický? Vždyť také socialistická kázeň bude jen lázeň, bude jen dočasný prostředek očišťovací,

a myšlenky, které vyjdou z této lázně uzdraveny nebo vůbec zdravé, budou zase volné, svobodné jako *nikdy* předtím...

Ale nechme tohohle raději. Ferdinand Peroutka zase řekne, že komunista jim něco radí. Ale na mou věru, Ferdinandu Peroutkovi a jeho pragmatickým politikům a žurnalistům neradím zhola nic. Vím, že v měšťácké demokracii mají příliš mnoho výsad.

S tebou, kamaráde, hovořím. S těmi, kdož v této společnosti nemají výsad a pocítují na sobě jen *její* diktaturu, strašlivou a neúprosnou diktaturu vyžíračů. Neboť, obhajující v zájmu proletariátu měšťáckou demokracii proti fašismu, víme příliš dobře, že tisíce chudých a nevědomých by v praxi ani nepocítovaly rozdíl mezi těmito dvěma politickými formami kapitalismu.

Vzpouora inteligentů

Představ si, kamaráde, že se ti přihodí asi toto: Chodíš několik neděl po karpatských horách a lesích, setkáváš se jen s prostými a chudými horaly rusínskými a židovskými, vidíš jejich bídu, mory, ubohé děti, slyšíš a vidíš, že ani zde nedají vyžírači pokoj, vyžírači křesťanští i židovští svorně proti chudým, vidíš, jak se v této horské zemi hospodaří ze dne na den, bez plánu, bez dobré vůle pomoci opravdu jejímu lidu, jak se tu chytrácky podporují hloupé jazykové spory, někdy se ti zdá, že to nejdůležitější jsou tu panské hony, je ti až stydno, jaké kreatury z řádu vyžíračů šlapou tu pak po půdě země, kterou sis zamiloval, dokonce i četníků je ti líto, že musí tady na horách je chránit před rukou příliš spravedlivou, vidíš v obcích fronty na kukuřici a čteš i slyšíš, jak i ta trocha kukuřice, kterou sem dodá vláda, je rozkrádána a vykořisťována – a pak náhle sestoupíš do města a octneš se v kroužku domácích inteligentů. Mají tolik rozumů, kolik je tu hlav, jsou to nacionalisté, kvazisocialisté, autonomisté a všelijací jiní -isté, každý má nějakou politickou modlu, každý má nějaký recept na spásu „národa“, každý má také nějaké své želízko v ohni, ale na ten chudý horský lid nahoře nemyslí opravdu nikdo, na jeho bídu nemyslí ve skutečnosti nikdo. A zeptáš-li se venku některého chudého horala na toho nebo onoho národního spasitele, pokrčí rameny, usměje se trpce a řekne: „Inu, jsou-li peníze, dělá se politika.“ Tu pocítíš náhle jako bleskem propast mezi lidem a těmihle inteligenty, propast, na kterou jsi dříve snad ani nepomyslel. A hluboce pochopíš, proč Lenin mluvil rád o „pánech inteligentech“.

Leninův je, myslím, také výrok, že inteligent má být několikrát odkopnut, než je mu důvěřováno (přesné znění si už nepamatuji), než se mu svěřjí nějaká práce pro dělníky! Víme, že proletariát má velikou úctu ke skutečnému vzdělání, ale právě proto by nemělo býti na tuhle věc nikdy zapomínáno. Jsou mezi námi mnozí dobří lidé, kteří přes odpor

svého zdravého rozumu pokloní se tu a tam všelijakým modlám a pověrám, aby nebyli snad inteligenty pokládáni za nevzdělané.

Je třeba velmi pozorně oddělovat pozitivní dílo skutečných vzdělanců a učenců od rejdu hašteřivých inteligentů a polointeligentů. Je třeba důkladně kontrolovat každého inteligenta a na dobrých vážkách zjistit poměr toho, co dělá pro věc obecnou, k tomu, co dělá pro svůj osobní prospěch. A zvláště je třeba pilně hledět na prsty inteligentům, kteří se vydávají za socialisty a chtějí pracovat pro dělnickou třídu. Je zásluhou velikých vzdělanců, že socialismus a otázka osvobození lidstva dostaly pevný vědecký základ; je také zásluhou nezištných vzdělanců, že obhájili a ubránili pravý socialismus a jeho vědu před houfy inteligentů, kteří je falšují a zaprodávají. Právě proto musíme pozorně rozlišovat.

Inteligenti jsou podivná cháska. Příliš často není v nich organického vývoje. Jsou to metači kozelců v poctivém nebo nepoctivém vydání. Jaký by to byl tlustopis, kdybychom pěkně podle abecedy a podle svých zkušeností seřadili všechno, co inteligent může být z hlediska ideového a veš se zároveň může přes noc obrátit. Kolik jich zasvítí a zhasne, nikoli, padne do bahna. Téměř denně to vidíme. Co včera opěvovali, dnes nenávidí a zavile pronásledují. Každý větřík je obrátí a koupí si je, kdo dá víc.

Ach ano, každý člověk se mění. Roste nebo upadá. Pomalu nebo rychle. Ale není to tak těžké rozeznat, jak a proč to činí lidé zdraví a čestní a kde se v těch druhých bere to odporné inteligentské chameleonství, mor demokracie. Běží stejně o to ješitné pohrávání si s klady a zápory, s protivnými ideologiemi, s idealismem a skepsí a se všemi pověrami, jehož profesionální a rekordní akrobacii nalézáme v intelektuálštině, jako o úžasnou bezcharakternost, mstivost, prodajnost inteligentů, jimž je jistá míra vzdělání nebo nejčastěji polovzdělání toliko prostředkem k uchvácení větších nebo menších výsad nebo třeba jen „jména“, provždy poznamenaného nečistotou. To, co bývá u intelektuálů honosným a duchaplným zmatkem, produktem překultivovanosti a jednostranné vzdělanosti, důsledkem hlavy přečpané ideologiemi, neschopné a neochotné prodrati se tímto hnijícím pralesem k jas-

ným lukám objektivní skutečnosti, to bývá u inteligentů chatrnou tříští, komorou haraburdí, které je podle potřeby vytahováno proti odpůrci, proti všemu, co ohrožuje inteligentské kšeftičky, nebo je používáno k chytračení, utrhačství, korupci. Vedle mrzáků tělesných i „duševních“, vedle dekadentů, snobů a milovníků perverzí, kteří zamořují literaturu a umění, podobní obchodníkům s omamnými jedy, jejichž jsou často obětí, jsou tu ony uražené ješitnosti inteligentské a oni prodajní kramáři s duchaplností a vtipností, jimž není nic „svato“, kromě jejich drahocenného „já“, spíše domestikované živočišného než lidského. Jsou to nejnižší sloupy reakce, především v maloměšťáctvu, ale jsou to stále ještě její sloupy. A jejich uražená ješitnost se může státi nebezpečnou, poněvadž jejím pravým zřídlem je inteligentské sobectví; zvrhá se v nenávist, schopnou každé ničemnosti. To je případ také oněch „trocistů“, kteří od teoretického hnidopišství a neomylnictví přecházejí k nepřátelským akcím proti Sovětskému svazu a jeho vládě, proti socialismu a komunismu, a stávají se jedním nástrojem reakce.

* * *

Nikoli ještě komunismus – to je, jak jsme si řekli v předešlé kapitole, otázka předpokladů, které nutno teprve pomalým úsilím zbudovati –, ale pracující třídy v Sovětském svazu zvítězily *stoprocentně*, pracující třídy tu zničily kapitalistické vykořisťování, zřídily si tu svou proletářskou demokracii, svůj proletářský stát a v nové ústavy kodifikovaly své vymoženosti. Učinily tedy vše, co podle Marxe i Lenina znamená první etapu ke komunismu. Stalin, sám proletář původem, je toliko čistý představitel tohoto vítězství pracujících tříd Sovětského svazu. A „dělníci jsou lidé praktického života, ne sentimentální intelektuálové“, praví Lenin.

Marxistická nauka je celá zbudována na praxi, byla také a je ustavičně s praxí konfrontována, podle praxe doplňována a prohlubována. Marxismus byl z praxe vybudován pro dělníky a pracující rolníky, není to inteligentská ideologie pro hnidopichy. Veškerá sovětská politika hospodářská, sociální i kulturní vyplývá z tohoto těsného souručenství teorie s praxí v zájmu dělné třídy. Dělníci neznají inteligentského lámání

věcí přes teoretické koleno. Touto cestou by nikam nedošli. Také původce „nepu“ by nebyl po ní nikam došel.

Všichni ti revoluční inteligenti, kteří od počátku ruské revoluce byli zamilováni patrně do svého neomylnictví, mysliili především na svou úlohu a na svou kariéru, pro něž pracující lid byl jen materiálem pro velkolepý experiment, všichni ti inteligenti, které Lenin musil ve svých polemikách ustavičně políčkovat a držet na uzdě, všichni ti inteligenti se nakonec vzbouřili, když viděli, že zvítězil dělný lid a jeho praktická cesta k lepšímu životu pracujících, nikoli oni, jejich teoretické koníčky, jejich ješitnost a ctižádost. Veškerá ta pravá a levá opozice v Sovětském svazu, zinověvština i trockismus, jsou jen inteligentské hračky, které se staly nebezpečnými, jakmile uražená ješitnost pánů soudruhů poznala, že věc inteligentů je ztracena, že je konec inteligentským šprýmům, že teď vládne a povládne opravdu lid. *Dnešní „trockismus“ je vzpoura inteligentů proti dělnické třídě*, proti proletariátu po jeho vítězství, nic jiného. A také tato vzpoura maloměšťáků proti lidu musí být potlačena.

* * *

Nikomu by bylo u nás vůbec nenapadlo, že se v Sovětském svazu za Stalinova vedení děje něco, co Marx nechtěl a co by Lenin nedělal, něco protisocialistického nebo protikomunistického, nějaký ústup od původních zásad a původního plánu marxistické nauky a praxe, kdyby se byla na dvou stranách neobjevila potřeba falšovat sovětskou skutečnost zase jinak, než se dělo po válce.

Předně to byla naše demokratická diplomacie, stejně málo sebevědomá a hrdinská, jako její kolegyně francouzská (pravé příčiny toho nejsou ovšem morální, nýbrž kapitalistické), která potřebovala se zřetelem k Sovětům „nový kurz“ v přístupné žurnalistice.

Donucena životním zájmem Československa, aby uzavřela se Sovětským svazem obrannou smlouvu, ujistivši hlučně celý svět, že se nespolečila s mocností komunistickou, nýbrž s mocností míru a ochránkyní malých národů, viděla velmi ráda, když tisk oddaný formální demokracii začal líčiti stalinovské období sovětské jako „návrat k demokracii“ a od-

klon od mezinárodní revoluce sociální. Jaká příležitost pro řemeslné utrhače a hloupé demagogy! Jeden takový hlupec napsal dokonce, že teď ještě musí sovětská vláda povolit politické strany! Pomlouvejte, pomlouvejte, však něco z toho potrvá. A potrválo. Ovšem jen v inteligenci, kdepak jinde. Její vzpoura byla povzbuzena.

Když byli v Sovětském svazu odstřeleni první sabotéři socialistické výstavby, poznali inteligentčící, že dělnická třída se nebude mazlit ani s těmito svými protivníky. Zde možno citovati znovu Lenina v celém rozsahu: „Ozbrojení dělníci jsou lidé praktického života, a ne sentimentální intelektuálové; nedovolí, aby s nimi bylo žertováno.“

„Sentimentální intelektuálové“, kteří nikdy nedělají tolik povyků pro zvěrstva vyžíračů jako pro sebeobranu dělníků, byli pohoršeni, a „trocisté“, roztroušení po světě, pokládali chvíli za vhodnou, aby vystoupili hlučněji. Věděli, že budou veřejně nebo tajně podporováni i oněmi uraženými inteligenty, kteří zaslepeni svým jednostranným zájmem a odbornickými vrtochy, nechápou nic z dialektiky socialistického budování. Těmi snoby, kteří se rozhořčují, že v Sovětském svazu nejsou nové stavby šmahem nejmodernějšího stříhu. Těmi snoby, kteří nemohou Sovětskému svazu odpustit, že nechce míti nic společného se surrealismem. Že nepokládá dekadentní básníky za revolucionáře. Že nemá ještě velkých malířů. Že estetika není jeho první starostí. Že za patnáct nebo dvacet let nedospěl a patrně nebude míti nikdy ani vůli dospěti k oněm úpadkovým formám kulturním, kterým dává bujeti hnijící buržoazie na svém subjektivismu a individualismu.

Rozkladný živel inteligentský je při práci. Usnesli se, že Stalin je tyran, že sovětský lid je zotročen jeho byrokracií (jak by ne, je to přece byrokracie dělnická, a nikoli byrokracie inteligentská!) a že propadl maloměšťáckému vkusu. Záměrný řetěz lží a pomluv o Sovětském svazu byl uzavřen. Inteligentská intrika proti sovětskému lidu pracuje plnou parou, usilujíc o rozklad té jediné jistoty, kterou máme v dnešním světě. Ale nenávisť, kterou místo proti pánům obrátili proti lidu, ta pravá inteligentská nenávisť plná jedu je usvědčující.

Jaká škoda jen, že ani náš pracující člověk neuvěří dnes nebo zítra Závishi Kalandrovi a Karlu Teigemu, poněvadž měšťácká intelektuálština je mu dokonale cizí, a že za nimi nepůjdou ani čestní lidé, kteří jsou dosti „hloupí“, aby jim běželo o cesty pracujícího lidu, a nikoli o inteligentské pěšinky mezi kavárenskými stolky.

Leckterého talentu je ovšem škoda, že se sektářsky zvrhá nebo se pokríví v ovzduší pomlouvačů a klepařů. V kapitalistických zemích si už musíme zvyknout na zruďnost jako na nezaměstnanost nebo prodajnost. Ale v Sovětském svazu si na tyto květy měšťácké kultury zvykat nebudou. Jejich semena tam zanáší z cizích pařeňišť bídy a úpadku vítr nepřátelství k socialismu. Je třeba je ihned a všude vytrhnout se všemi kořínky.

Stalin promluvil a varoval: Vítězný proletariát nesmí zpychnouti svými úspěchy, oddávat se sebeklamu, že už je všecko zabezpečeno, opájet se svou velikostí až k ztrátě obezřetnosti, dokud všude kolem jsou hnízda nepřátel socialismu a lidu; ta jsou stále také oporou zrádců a útočištěm korupčníků. Především lid sám musí býti na stráž, lid, který nestrpí, aby s ním bylo žertováno. André Gide se ovšem domnívá, že s „opozičníky“ v Sovětském svazu má býti diskutováno. Lidé, jejichž hlavním a často jediným nástrojem je slovo, věří příliš rádi v jeho samospasitelnost. Mezi spisovateli je ovšem hojně diskutováno, ale je-li při tom někdo příliš sprostý, je naň podána žaloba. Také na spolkových schůzích a valných hromadách bývá statečná diskuse, ale poškozují-li někdo spolek a jeho zájmy, je vyloučen a poslán ke všem čertům. A také bývá vyloučen ten, kdo poškozuje nějakou stranu přímo nebo svým nepřiměřeným chováním. Má tedy snad dělnický stát jen diskutovat se sabotéry, teroristy a spiklenci, s „opozicí“, která už dávno přešla od diskuse k nenávisným skutkům a organizuje po celém světě odpor proti dělnickému státu a nový rozvrat v dělnické třídě? Ach ne, deset životů takových inteligentčků nestojí za život jediného poctivého dělníka, který by zahynul při jejich sabotáži v továrně nebo na železnici.

Jiný inteligent, Ferdinand Peroutka, muž také hodně sentimentální, běží-li o protisovětské teroristy, méně už, běží-li o pouhé domácí děl-

níky, míní zase, že Lenin to s opozicí dělal rozvážně, kdežto Stalin to dělá hrubě. Ale za Lenina běželo opravdu jen o opozici jednotlivých inteligentů, kteří diskutovali, neodvažovali se jiného a podrobili se jakž takž většině. Kdežto po vypovězení Trockého se ukázalo, že šetrnost se nevyplácí ani proletariátu, jako se republikám nevyplácí, vyprovodí-li jen sesazeného potentáta přes hranice. Kolik krve nevinné už teklo pro takový omyl s jedním člověkem nebo s jednou rodinou! Kolik krve nevinné mohlo by tu stále ještě téci pro pí Zitu nebo Ottu Habsburského? Miska humanismu musí padat na váhu s nevinnými sty a tisíci, i když jsou to „jen“ dělníci, a letět vzhůru s jednotlivci, jimž běží jen o to, aby prorazili se svou, i když jsou to filozofující inteligentčtíci nebo pomazaní tajtrlíci. Ale inteligentům, kteří dělají noviny a „veřejné mínění“ (aspoň někdy, neboť dělají tyto věci mohou dnes i úplní pitomci), půjde spíše o jejich kastu a jejich pány, než o „anonymní“ proletáře.

Uražení inteligenti se počali tedy mezinárodně organizovat za vůdcovství Trockého. Nikoli k diskusi. Nediskutují, šíří rozvrat všude, kam nasadí své buňky. Od toho nejmenšího až po toho největšího jsou to neomylníci, s nimiž nelze fakticky spolupracovat na ničem. Měl jsem, kamaráde, o jednotlivcích z počátku také iluze, aspoň v kulturní práci, brzy mě z nich vyvedli. Kdo není s proletariátem na sto procent, je proti němu, o tom mě přesvědčili i ti, jimž bylo až příliš mnoho důvěřováno, ale o nichž jsem měl ihned pochybnosti, jakmile jsem zpozoroval zarytost jejich inteligentských zájmů. Odešli už a odcházejí. Prodají proletariát za „avantgardní“ boudu nebo nějakou literární perversi. A rozvrat je přímo jejich vášní. I ta A. Pospíšilová, „trockistka“ velmi zelená ještě, vystoupila z Bloku, když jsme odmítli její rozvratný návrh, aby ve sborníku U, který má sloužit koncentraci socialistické literatury, byla diskuse – o moskevských procesech.

Bylo mnoho lidí, kteří o moskevských procesech měli rozličné pochybnosti. Nejčastěji domněnka, podporovaná ovšem tiskem měšťáckým i trockistickým, byla ta, že se tu Stalin zbavuje „svých odpůrců“. Ne, *sovětský proletariát se zbavuje záškodníků*. Po tom, co provádějí trockisté ve Španělsku, musí být už každému jasno, o jakou sortu lidí

běží. Agitují tu snad pro nějakou lepší obranu proletariátu proti fašistickým banditům? Nikoli. Agitují proti Sovětskému svazu a všem ostatním stranám, agitují pro jakousi revoluci podle receptu Lva Davidoviče, o níž André Malraux, muž jistě nejčistší a nejobětavější, Trockým ovšem dodatečně teď pomlouvaný, prohlásil podle svých španělských zkušeností, že je nemožná a neproveditelná. Lev Davidovič posílá ovšem své fermany z větší dálky.

* * *

Znám několik mladších „trockistů“, kteří vyšli z literatury, v literatuře jsou na svém místě a mohli by tu býti prospěšní. V literatuře a literární kritice lze při snesitelné formě a úrovni jíti k posledním důsledkům teorie. Zde se nestane konečně nikdy nic příliš povážlivého, a vždycky se lze z toho poučiti. Ale život sociální a politický není papír a psací stroj, v tomto životě je inteligentský radikalismus opravdu nemoc nebezpečná a žel nikoli vždy jen dětská, zabíjí často to, co chce zachránit nebo osvobodit. Přesto však, že tento inteligentský radikalismus je zcela nemarxistický, je příznačný pro „marxismus“ těchto mladých „trockistů“ i ve věcech politických. (Dávám ty „trockisty“ do uvozovek, běží-li o společnost velmi pestrá i co do názorů, i co do cílů.) Jejich politické názory jsou však jen podvržená vejce, vysedávaná za psacím stolkem. Čtou Trockého brožury a články, a jsouce zvyklí na radikalismus v literárních úvahách, vidí tu jen papír, popsany teoriemi šikovného spisovatele, ale nevidí jeho hloupých, falešných, provokatérských dedukcí, poněvadž znají skutečnou politiku stejně málo, jako znají proletariát. Pokládají dobrodružné teorie za přímou, nekompromisní linii. A poněvadž v každém radikálovi je kus romantika a utopisty, imponují jim pučistické skoky do neznáma více než houževnatá, prozaická práce socialistické výstavby.

Marx, který varoval pařížské dělníky několik měsíců před Komunou a pokládal jejich připravovaný pokus za „výron zoufalé hlouposti“, Marx by dnes nazval práci trockistů ve Španělsku a ve Francii výronem vztekliny. Člověk opravdu těžko chápe, jak inteligentní lidé u nás, kteří nemají osobního zájmu na dnešních bojích a nemohou se pokládat ani

za zneuznané, ani za uražené, mohou např. neviděti, že v tomto momentu bylo by trockistické falzum bolševické revoluce ve Španělsku nebo ve Francii nejučinnější prací pro Hitlera a Mussoliniho a vražednou věcí pro proletariát celého světa, a to právě v nejasné, ale nadějně době, ve které vytrvalá protifašistická činnost sjednocovací může přinést proletariátu velké výhody pro všechny případy, utajené v nejbližších dnech nebo měsících nebo letech, kdežto trockistický recept (nehledíc k tomu, že ve skutečnosti může působiti jen rozkladně a jen v měřítku velmi omezeném) by zcela jistě prodlužoval jen krvavé a anarchické zmatky, za nichž celý kapitalistický svět by se nakonec aktivně spojil proti demokracii a proletariátu.

A ještě nesnadněji pochopíš, jak může takový „marxista“ a inteligentní člověk, je-li nakažen bězeneckou nenávisť, klesnout tak hluboko, že na venkovské schůzi prohlásí Sovětský svaz za oběť „židovské internacionály“. Potlesk fašistů a jeho vlastní hloupost a neznalost lidu ho při tom nepřesvědčí, že na tohle už žádný poctivý dělník nenaletí žádnému pražskému panáčkovvi.

* * *

Ještě jedna věc přispívá nemálo k pohádce, že v Sovětském svazu socialismus selhává, a ke „zklamání“ inteligentů. Jsou to utopické představy, které má většina inteligentů o socialismu ze špatných knih, z měšťáckých polemik a z úplné neznalosti marxismu.

Muž velmi vzdělaný, o jehož dobré vůli nemohu ani trochu pochybovat, historik a docent, který nahlédl do Sovětského svazu s Intouristem, je zklamán, že nenašel v Sovětském svazu rovnost. Zdvíhá u sklenky vína ukazováček: o to prý běží.

Ano, o to běží. Ale běží také o mnoho jiných věcí, běží na počátku vždy také především o potlačení vykořisťovatelů, a pak také víme, že rovnost, která by dávala stejné nestejným lidem, by nebyla žádnou rovností, a rovnost práva, která dává každému podle jeho potřeb, může býti provedena teprve tehdy, když je všeho dost a lidé už nemají příležitosti ani

vůle blahobytu zneužívat. Jak by se s pány demokraty krásně debatovalo, kdyby jen chtěli poznat socialistickou, tj. marxistickou abecedu.

„Marx, vyvraceje Lasallovu maloměšťácky nejasnou frází o rovnosti a spravedlnosti, poukazuje na postup vývoje v komunistické společnosti, jež je nucena nejdříve odstranit nespravedlnost, že jednotlivci se zmocňují výrobních prostředků. Komunistická společnost není z počátku s to odstranit i ostatní nespravedlnosti, které vězí v tom, že rozdělení spotřebních prostředků se děje na základě práce (a nikoli podle potřeb).“ (Lenin.)

„Marx nejen hledí nejpodrobněji k nezbytné nerovnosti lidí, nýbrž všímá si i toho, že přechod výrobních prostředků ve vlastnictví celé společnosti („socialismus“ v obyčejném smyslu slova) neodstraňuje nedostatků rozdělení a nerovností „občanského práva“, které vládne dál, dokud jsou spotřební prostředky rozděleny podle práce.“ (Lenin.)

„... Ale tyto závady jsou nezbytné v první fázi komunistické společnosti, jak právě vyšla ze společnosti kapitalistické po dlouhých bolestech porodních. Právo nemůže být nikdy výš než hospodářský útvar a jím podmíněný kulturní vývoj společnosti.“ (Marx.)

„Tyto závady jsou podle Marxe nezbytné v první fázi komunismu, neboť nechceme zabíhat v Utopie, věřit, že se lidé s pádem kapitalismu naučí náhle pracovat pro společnost bez jakýchkoliv právních norem. Odstranění kapitalismu neposkytne *naráz* hospodářských předpokladů pro takovou změnu.“ (Lenin.)

„... Ve vyšší fázi komunistické společnosti, až zmizí zotročující podřízenost lidí v dělbě práce, a tím i rozpor mezi prací duševní a tělesnou, až se stane práce nejen prostředkem k životu, nýbrž vlastním požadavkem života, až vzrostou se všestranným vývojem lidí i produkční síly a všechny prameny pospolitého bohatství poplynou hojněji – teprve tehdy může býti překročen úzký občansko-právní obzor a společnost může napsati na svůj prapor: Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb.“ (Marx.)

„... Expropriace kapitalistů způsobí nepochybně obdivuhodný vývoj výrobních sil lidské společnosti. Jak rychle tento vývoj bude postupovat,

jak rychle dospěje k zavržení zásady pracovní výkonnosti, k odstranění rozdílu mezi prací duševní a tělesnou, k proměně práce v ‚první životní požadavek‘ – to nevíme a nemůžeme vědět.“ (Lenin.)

„Je důležité, aby nám bylo jasno, jak nekonečně prolhaná je obvyklá měšťácká představa, že socialismus je něco mrtvého, strnulého, provždy hotového, zatímco se socialismem teprve nastane ve skutečnosti rychlý, opravdový pokrok davů na všech polích veřejného i osobního života, nejdříve za účasti většiny obyvatelstva a později za účasti všech.“ (Lenin.)

Marxismus je nauka vývojová, protože také dialektika přírody, objektivní skutečnosti je evoluční. Revoluce je toliko koncentrovaný vývoj.

* * *

Když ve známé české kolonii na kirgizské stepi vypukl spor, mají-li budovati dále své hospodářství jako kolchoz, nebo už jako komunu, poslali ke Stalinovi a Stalin jim odpověděl: „Máte-li už všeho dost, hospodařte komunisticky; nemáte-li ještě všeho dost, setrvejte při kolchoznictví.“

* * *

Lenin praví o porevolučním období socialistickém: „Celá společnost se stane kanceláří a továrnou se stejnou prací a stejnou mzdou. Ale tato tovární disciplína, kterou vítězný proletariát rozšíří po pádu kapitalistů, po odstranění vykořisťovatelů na veškerou společnost, není nikterak náš ideál, náš konečný cíl. Je toliko malým stupněm nutným k radikálnímu odstranění špíny a sprostoty kapitalistického vykořisťování a k budoucímu pokroku.“

Netřeba, myslím, nikterak želeť toho, že se tato stará a strohá představa „tovární disciplíny“, přenesené na celou společnost, ukázala ve skutečnosti zbytečnou. Není-li heslo stejné práce a stejné mzdy heslem pravé rovnosti, nelze-li tímto způsobem pravou rovnost uskutečnit, nýbrž je-li to jen nutný stupeň k dalšímu pokroku, je pro socialistickou společnost lépe, není-li nucena prováděti jej s „tovární disciplínou“. Rozkvět jejich nových sil je tím podnícen, a usnadňuje-li snad ostřejší

forma nerovnosti práci jejím pomlouvačům, získává uvnitř co do pevnosti a radostnějšího života pro velikou většinu.

Upřímně zklamáni tímto dočasným stavem nerovnosti mohou být jen utopisté a jen snílkové bez kontaktu se soudobou skutečností, jako je André Gide, mohou jít do Sovětského svazu hledat ještě méně než utopii, totiž společnost z iluzorních představ. Sovětská skutečnost nás učí, že když proletářský stát potlačí vykořisťovatele, odstraní vykořisťování člověka člověkem, tj. nedovolí, aby jednotlivci strhovali na sebe výrobní prostředky, když rozděluje spotřební prostředky na základě práce a zavede jednotné socialistické vzdělání, musí být jeho nejbližším cílem, aby jeho socialistická pospolitost dosáhla skutečného blahobytu. Očividný růst blahobytu v proletářském státě je mnohem lepší vychovatel, než tovární nebo kasárenská disciplína. Vývoj Sovětského svazu k blahobytu je nejsilnější zbraní proti vnitřním nepřátelům, nejlepší propagandou navenek a nejpevnějším tmelem nové pospolitosti. Ostatní má prozatím jen podřadný význam. Nesentimentální proletariát jako celek chápe velmi dobře, že schopný a pilný člověk má blahobyť, ale lenoch a nekňuba jen to nejnnutnější. Chápe také velmi dobře, že nepolepšitelný alkoholik jen živoří vlastní vinou. Rovněž chápe velmi dobře, že např. negramotná dívka z venkova nebo z dalekého východu, která vydává lístky na elektrické dráze, má minimální plat – ale také okamžitou možnost se vzdělávat a postupovat. A proletářský stát, který má neuhasitelnou potřebu kvalifikovaných pracovníků, na nichž napřed závisí jeho vývoj i vývoj k pravé rovnosti, neukazuje se pochopitelně příliš shovívavým k lenochům, hlupcům a nedbalcům. Ještě není všeho dost, ještě není všude překonána morálka z dob kapitalistických...

* * *

Dosti rozruchu způsobily a také byly „trockisty“ náležitě využity nové sovětské zákony proti potratu, na ochranu dětných žen a rodin, proti homosexualitě. Poněvadž běží o zjevy, jejichž problematiku znám dosti dobře v minulosti i v dnešní době, neposlouchal jsem jen jedním uchem.

Nelze popřít, že protipotratový zákon zní našemu uchu velmi nepřijemně. Ale nehledíc k tomu, že paragrafy sovětského zákona jsou celkem velmi mírné, musíme uvážit několik věcí. Nebývá to právě totéž, dělají-li dva stejnou věc. Především je tu sovětská ochrana těhotných žen a šestinedělek bez rozdílu, jsou-li vdané, nebo svobodné. Za druhé každý potrat je ultimo ratio, tj. poslední krajní prostředek, jemuž lépe se vyhnouti. Za třetí sovětský zákon je důsledek velké porevoluční pohlavní zvěle a zneužívání žen. Za čtvrté nemá Sovětský svaz nadbytek populace, sovětský proletariát má zájem na vzrůstu svých socialistických sil i své proletářské armády. Sovětský svaz je však také jediné území, kde stát sám a celá ideologie jeho vládnoucí třídy podporují zásadně integrální rovnost ženy s mužem, a otázka ochrany před nevíтанým početím i otázka dětnosti jsou především věci ženské rovnosti, inteligence a kultury. Zákon ustupuje vždycky před životem. Sovětské ženy zregulují si tyto věci podle svého se vzrůstajícím uvědoměním a hospodářským blahobytem.

Otázka homosexuality je také poněkud složitější. Pro nevelké, na celém světě přibližně stejné procento lidí je homosexuální odchylka věcí jejich přírody, a tito lidé bývají velmi nadaní a dobří. Je nesmyslné a nespravedlivé, jsou-li pronásledováni ať posměchem, ať zákonem; mají býti spíše chráněni před vydíráním. Ale vedle této přirozené homosexuality je homosexualita naučená, homosexualita rozličných kasáren a internátů, homosexualita překultivovaného ovzduší a konečně homosexualita i v kruzích, kde pohlavní věci ztrácejí veškeru jemnost a kulturní tvář a stávají se zvířecí zábavou neplodného, hrubého a sadistického cynismu. Bylo mi také řečeno, že na východě Sovětského svazu jsou území, kde z několika příčin hospodářských a sociálních, které jsou nyní odstraňovány, se stala homosexualita jakýmsi národním morem a ohrožuje existenci národa. Není důvodů proti akcím, které potlačují růst homosexuality naučené, v kulturním smyslu neplodné i škodlivé. Jen svobodný život pohlavní je velikou mocností kulturotvornou a zdrojem plodných radostí; je však ohrožen stejně moralistní pavýchovou modlářů jako cynismem a zvrhlými choutkami dekadentů.

Zbývá jen otázka, zda všeobecný zákon, stejný aspoň v teorii pro nestejně lidi, je v pohlavních věcech nutným a spravedlivým prostředkem sebeobranu, pro každou kulturní společnost nezbytné. Proletářský stát, právem podporující ve svém zájmu zdravou radost i subjektivní odpovědnost, bude ovšem často nakloněn řešiti zákonem i ony nesnáze, které je lépe řešit jinak. Ale proletářský stát je také ve stavu vývoje tak zdárného a frenetického, že účinné trvání takových nesnází a takových zákonů je více než problematické.

* * *

A teď ještě, kamaráde, několik slov o dvou koníčcích inteligentských teoretiků a pomlouvačů. Předně o tom budování socialismu v jedné zemi. Každý, tedy i Lev Davidovič, má právo se dívat na skutečnost nějakými brýlemi vlastní výroby, každý tedy má právo se domnívat, že nelze budovat socialismus v jedné zemi a že třeba s tím čekat, až bude komunistická revoluce provedena ve všech zemích. Ale nikdo nemá slušného práva mařit nenávistně skutečnou a čestnou práci lidem, kteří se nedívají na věci jeho brýlemi. Poctivý socialista nebude podkopávat žádnou socialistickou výstavbu, i kdyby opravdu věřil, že běží jen o pochybný experiment. Socialismu může i takový experiment více prospět než teoretická zatvrzelost a „revoluční“ vyčkávání.

Zmínil jsem se již o tom, že Marx neschvaloval před Komunou pokus pařížských dělníků svrhnout vládu. Když však Komuna přesto vypukla v březnu 1871, „pozdravil Marx proletářskou revoluci s největším nadšením“. „Marx neustrnul na pedantském odmítnutí tohoto „nečasového“ hnutí jako Plechanov a „nespokojil se jen nadšením pro hrdinství komunardů“, nýbrž „spatřoval v revolučním hnutí davů, třebaže nedosáhlo cíle, dějinný pokus ohromného dosahu, *praktický krok, důležitější než tisíc programů a výkladů*“. (Lenin.)

Jak vidíš, jednal Marx poněkud jinak než pan Lev Davidovič, který z různých končin svého exilu nejen kritizuje a pomlouvá nenávistně Sovětský svaz a Stalina, nýbrž organizuje i neurvalý odpor proti nim.

A jestliže Marx vykládá velmi obšírně, co měli komunardi činit a co činit neměli, a stejně obšírně komunu analyzuje a činí z jejích bojů závažné dedukce pro celé revoluční hnutí dělnické, a jestliže Lenin dává popud k „nepu“, zahajuje výstavbu Sovětského svazu a stará se více o elektrizaci sovětského území než o teorie pp. Trockého a Bucharina – je zjevno, že teorie o nemožnosti socialismu v jedné zemi je nemarxistická a neleninská a stejně nerealistická, zbrklá a ve svých důsledcích kontrarevoluční jako trockistické „nesmiřitelné nepřátelství“ k dnešní republikánské vládě španělské. Anarchisté, slepí fanouškové svobody, pochopili ve Španělsku aspoň částečně, že společný nepřítel může být poražen jen sjednocenými a zdisciplinovanými silami, že válku nelze vyhrát bez jednotného vedení a železné kázně. Trockisté, slepí fandové revoluční fráze, nechápou ani tolik, a situační dialektika sociálních zápasů jim zůstává a zůstane cizí. Aspoň tak dlouho, dokud budou vedeni zločinnou nenávisť domyšlivých uraženců.

Je nesnadno zjistit, kdo z nich je toliko zajatcem teorie a kdo je veden pomstychtivostí nebo jagodovštinou; musíme je tedy házet do jednoho pytle. V důsledcích se neliší jejich činnost ničím od činnosti agentů gestapa nebo oněch šmoků s doktorátem nebo bez doktorátu, kteří zásobují tiskové podniky fašistické nebo „demokratické“ svými „zkušenostmi z Ruska“.

Druhá věc, o které se třeba ještě zmínit, je sovětská byrokracie, zvláště oblíbený koníček trockistů. Byrokracie má na celém světě svou zvláštní mentalitu, byrokracie státní byrokracie v dělnických stranách; její psychologie není vždy příjemná občanu obecnému. Cesta k nadlidem nebyla ještě vynalezena a byli bychom patrně velmi šťastni, kdyby lidská pospolitost byla složena aspoň ze samých lidí slušných. Nějaké ty kastovní vady bychom jim už rádi odpustili. Dokud nebude odstraněn rozpor mezi prací duševní a fyzickou, dokud společnost nebude fungovat bez registrace a kontroly, dokud „základní pravidla společenského soužití se nestanou následkem nutnosti zvykem“, – dotud budeme mít to, co je nazýváno byrokracií, a dotud si také budeme bezpochyby stěžovat na její psychologické zvláštnosti.

Ale trockistické útoky na proletářskou byrokracii sovětskou jsou neupřímné. Tam, kde všichni funkcionáři jsou *voleni* lidem, nemohou existovat trvale jako kasta od lidu oddělená a jeho zájmům protivná. To je vlastně likvidace pravé byrokracie. Jenže „trockisty“ vůbec nezajímá, je-li sovětská byrokracie nad pracujícím lidem, či nikoli. Jejich skutečné zájmy nejsou lidové, nýbrž inteligentské. Brojí proti „stalinovské byrokracii“, poněvadž to není jejich byrokracie, jejich ochránce, nýbrž jejich protivník.

Také André Gide se obírá s několika lapáliemi byrokratického původu – obírá se ostatně vůbec jen s lapáliemi, srovnáme-li jeho záporné příběhy se sovětskými klady obecně známými a pro socialismus opravdu důležitými. A pokud se neobírá jen s lapáliemi, zůstává individualistou, který nikdy nic nepochopí z nutností proletářského státu.

Ostatně, kamaráde, hovořili jsme před chvílí o utopických představách, jimiž jsou lidé zamořeni a pak nutně „zklamáni“ realitou. I André Gide vyznává bez rozpaků, že Sovětský svaz měl uskutečnit, „o čem jsme snili, več jsme se sotva odvažovali doufat, k čemu směřovaly naše vůle, naše síly“, a že Sovětský svaz měl býti zemí, „kde *utopie se stává skutečností*“. To je ovšem omyl, za nějž Sovětský svaz nemůže. Sovětský svaz nevznikl, aby uskutečňoval utopie nebo sny intelektuálů, nýbrž aby osvobodil pracující lid ze jha nepřátelské kapitalistické třídy a uvolnil cestu k dalšímu vývoji. Je nám těžko posoudit, vykonal-li už něco pro utopii; nemáme již dávno kdy se obírat s inteligentskými a intelektuálskými hříčkami. Zato víme, že vykonal veliké věci pro socialismus – nikoli utopický, nýbrž marxisticky realistický – a jeho budoucnost, pro lepší osud mezinárodního proletariátu.

A vůbec: v dnešních dnech běží o tolik velikých věcí na pěti šestinách země obývané lidmi, které musí být vybojovány, aby vůbec ještě něco na zemi zbylo z lidských práv, a napřed vybojovány, aby se vůbec život mohl hnout z nesnesitelné bažiny, která se možná mnoho netýká povzneseného a hmotně nezávislého intelektuála, ale jde na kůži a nervy statisícům, které nefilozofují, ale chtějí lidsky žít –, že uprostřed nesmírných běd, krveprolití a násilností je nám opravdu jedno, nechce-li

v Moskvě nebo Leningradě nějaký „byrokratický“ vrátný vpustiti proti předpisu a ani za peníze venkovského sedláčka do cizineckého hotelu. Byrokrati, kteří dodržují předpisy, nejsou věru to nejhorší ze své kasty. Mnohem horší je byrokracie, která je sbratřena s korupcí. Mnohem horší je jagodovština. Ale tu v Sovětském svazu odstřelují. A Sovětský svaz je jediný stát na světě, kde se to děje. A kde korupce není nezbytnou složkou hospodářského systému a nezbytným rubem byrokracie.

* * *

A teď se ti, kamaráde, přiznám, že také mně vzal vývoj věcí v Sovětském svazu jednu iluzi. Ale řeknu hned, že to byla iluze věru nemarxistická. Až do dnešní doby jsem si totiž představoval rád, jaký to byl krásný, vybraný, teorií i praxí geniálně vyzbrojený hlouček revolucionářů, kteří s Leninem a kolem Lenina řídili ruskou revoluci a zakládali Sovětský svaz, a že se už snad ani nenajde jinde na světě podobná slavná a nezištná marxistická garda. O tuhle iluzi jsem tedy přišel, iluzi, kterou jistě neměl Lenin, jenž s mnoha těmi revolucionáři musil stále zápasit o velké i menší věci.

Není třeba teď, post festum, tvrdit trochu byrokraticky, že to revolucionáři nebyli, revolucionáři v obecně užívaném smyslu slova. I to byla jen iluze, kdybychom se domnívali, že všichni revolucionáři dělají revoluci jen z nezištného zájmu o věc; co znamená rčení o mladých revolucionářích, starých hofrátech¹⁷ jiného než empirický poznatek, že mnozí revolucionáři bojují bezděčně nebo vědomě jen za věc své kasty nebo kariéry. A vůbec revolucionář může býti přece všelicos. Francouzská revoluce nám zanechala velmi pestrou galerii revolucionářů všech odstínů co do cílů i co do poctivosti. Řekněme raději, že ti, kdož se v Sovětském svazu proletariátu zpronevěřili, kdož nepokládali vítězství proletariátu za vítězství své věci, byli praví inteligentčíci. Opakuji, Lenin věděl, proč mluví s trochou ironie nebo despektu o „pánech inteligentech“. Není to nic divného. Při vší úctě, kterou máme ke skutečné

¹⁷ Dvorních radech. *Pozn. red.*

vzdělanosti a zvláště k oné inteligenci, která se dovede orientovati dobře v pravé skutečnosti, musíme klidně hledět do tváře pravdě, že jen málo vzdělců je bezpodmínečně tak nezištných, aby mysli vždy především na lid a lidu se nebáli, lépe řečeno: aby dovedli zájmům lidu a jeho osvobození obětovati vrtochy, výsady, iluze, bludy, ješitnost a pýchu své kasty nebo svou vlastní.

Vzpouira inteligentů proti lidu existuje. Počala také u nás. Nepřátelství měšťanské třídy a souputnického maloměšťáctva se prodlužuje o jednu novou linii. Je to duch měšťanské epochy, který se bouří proti lidu v těchto inteligentech s protiburžoazním nátěrem. Je to zdobnělá gidovština. Hromadná kalandrovština. Nic světoborného, toliko něco nepřijemného jako vši.

Bud'me připraveni.

A teď ještě něco o literatuře a umění

Socialismus, kamaráde, vznikl z lidu pro lid, nikoli pro inteligentské experimenty. Největší zásluhou Marxovou a Leninovou je, že jej jednou provždy vymanili nejen z maloměšťáckého oportunistu, ale i z inteligentského utopismu a „čistého“ teoretizování. Nám socialistům má tedy běžeti o lid, o jeho osvobození a povznesení. Na lid máme tedy myslet, na jeho dobro a emancipaci, rozhodujeme-li se; pro lid máme pracovat, jednáme-li. Všude a v každém oboru. Všude je to také možné. I tam, kde v naší kapitalistické společnosti vznikají jakési přehrady mezi námi jako dělníky odbornými a mezi širokými vrstvami lidu, máme myslet a jednat tak, jako by těchto přehrad nebylo. Však se výsledky jednou ukáží.

Je třeba ustavičně myslet na nejbližší cíle socialistické, je třeba být stále v kontaktu aspoň nepřímém s pracujícími třídami, s jejich boji a zápasy, s objektivní skutečností soudobou, je třeba mít stále na mysli naši subjektivní odpovědnost, abychom – zvláště tehdy, pracujeme-li v oborech „duševní“ práce – setřásli ze sebe důsledky dělby práce, inteligentské zájmy o pověry „čisté“ tvorby. „Čistá“ tvorba teoretická, filozofická, náboženská, morální, literární a umělecká je ten Marxův „neřád“, vyplývající z rozporů mezi výrobními silami, společenským stavem a lidským vědomím, rozporů, které socialista musí v sobě překonávat. „Čistá“ tvorba je rejdiště nejpustších frází a hříček, subjektivismu a individualismu, zcela vykořeněných z řádů věcí lidských.

Tohle nesmíme pustit z mysli, chceme-li dospět k nějakému socialistickému konci v rozhovoru o literatuře, o umění, a běželi nám ovšem o literaturu a umění socialistické.

O všelijaké recepty nebyla a není nouze. Máme také už znamenité studie Lukacsovy z oboru dialekticko-materialistické kritiky literární, z nichž lze získati i mnoho užitečného pro literární tvorbu samu. Ale my, ty i já a mnoho těch kamarádů, kteří počínají svůj veřejný život

literaturou, chceme především vědět, co máme dělat, chceme, abych tak řekl, praktikovy pokyny pro naši socialistickou tvorbu.

Nepomohou nám mnoho nálady, předpisy, hesla střídajících se dnů. Máme dělati např. poezii subjektivní, nebo objektivní? Individuální, nebo kolektivní? Nekonformní, nebo chvalořečnou? Pesimistickou, nebo optimistickou? Romantickou, nebo realistickou? André Gide pokládá za pravé jen slovesné umění nekonformní. Baťa chce vydupati optimistickou literaturu (nikoli ovšem protikapitalisticky optimistickou). Literární žurnalista dokazuje vehementně, že není optimistického umění. Čert vezmi to všecko. Jsou to samé chatrné polopravdy.

Socialismus chce ovšem od socialistického spisovatele kázeň. Ale zralý socialismus nebude přitom znásilňovat jeho osobnost a její problematiku. V tom není rozpor. Stručně bych to řekl: *Chceme za každou tvorbou socialistického spisovatele vidět silnou a vzdělanou vůli k člověku opravdu socialistickému.* To je pro nás podstatné.

Vedle nadání a svědomitosti především socialistickou vůli. My všichni, kteří nechceme dělat měšťáckou literaturu ani pohodlný a zábavný pragmatismus ani ještě pohodlnější kýčářství katolické ani módnost a exkluzivnosti dekadentní, zůstaneme všichni asi polotvary, jsme všichni poznamenáni přechodností doby. Socialistická kázeň vězí v tom, jak bojujeme s minulostí v sobě, jak odoláváme měšťáckým svodům, které nás pokoušejí v literárních i neliterárních pověrách měšťanské epochy, v osobních stycích, které si vybíráme, i ve způsobu života, který vedeme. A tuto kázeň chceme viděti nikoli v pouhých slovech, nýbrž v poctivých tvarech.

Není pravda, že nám lahodí jen určitý obsah. Naopak, před socialistou leží ještě celá objektivní skutečnost ve stavu téměř panenském. Není tu nikde ani kout, který by byl už po socialistickou vyčerpán. Ani erotický konflikt, to nejobyčejnější na světě, nebyl ještě socialisticky opravdu zpracován hluboce a v celé své mnohotvárnosti. Dialektický materialismus není jen pro kritiky, je také povolán, aby byl hnací silou tvárné metody v umění. A v té funkci je sotva ještě znám. Není také pravda, že můžeme socialistickému umění předpisovat formu, nějaký -ismus. Forma

musí tvořiti s obsahem dialektickou jednotu, aby vzniklo umělecké dílo, ale pravý socialistický obsah hledá teprve své Balzacy, a tudíž i svou svrchovanou formu. Socialistický realismus je toliko pokyn, výstraha před dekadentními formami měšťácké epochy. Socialistické zpracování obsahu může býti ovšem jen realistické, ale v nejširším smyslu slova, který poskytuje velikou formální volnost. A mezi obsahem a formou je pro nás právě to nejdůležitější, co je prolíná, co z jejich dialektické jednoty má šeptat nebo volat, dýchat nebo šumět, žalovat nebo jásat; socialistický „duch“ díla.

Osobnost rozhoduje o síle uměleckého díla, nikoli -ismus. Měšťácké -ismy jsou také jen důsledkem rozporů ve společnosti, důsledkem izolace umělců mezi výrobními silami a stavem společnosti. Měšťácké -ismy jsou karikaturou slohů. Největší slohy byly vždy projevem vnitřní jednoty. Také socialistická společnost dojde bezpochyby ke svému slohu, ale to předpokládá, aby byla skončena její první etapa a vývoj beztrždní společnosti se ustálil na normálních kolejích. Ve slohové době je síla tvůrčí osobnosti stejně zřetelná, aniž to překáží dílu kolektivnímu. O tvůrčí osobnosti socialistické jde nám ovšem už nyní, ale v kapitalistických zemích budou asi vzácné v čistém projevu. Boj s módami je tu těžký i v umění. Jíti s proudem socialistickým znamená, jíti proti protilidovému proudu měšťáckému, který se vyzbrojil avantgardní firmou, má zdroje reklamy a výsad a kořeny v inteligentském snobismu.

V jistém smyslu stojíme jako socialisté před smazanou tabulí a máme znova hledat. Ne, že by snad minulost nemohla nás povzbuzovat a učit, ne, že příroda pro nás umlkla, ne, že už vyprchala síla z tvorby lidové, naopak. Ale to všecko jsou prozatím jen pokyny z dálky, a mezi nimi a námi stojí džungle tvorby z konců měšťánské epochy, z období imperialistického, jejíž výpary omamují tak snadno všecko slabé. Musíme to překonat, musíme zastavit a zničit tuto kontinuitu, hledat znovu na vlastní pěst, prorazit si cestu tou temnou a otravnou džunglí znova k jasné přírodě, k čistým zdrojům umění lidového a ke kázni klasiků, naslouchat u nich hudbě zdravé krásy, očistit své vnímání od falše dekadentních brýlí a pak, v těsném styku s přírodou, lidem a objektivní

skutečností se dát do socialistické tvorby. To je naléhavý úkol pro mladé socialistické spisovatele a umělce.

* * *

Zvláštní, téměř po japonsku opičácká povaha maloměšťácké inteligence české a poměrný nedostatek silných osobností tvůrčích způsobily, že se u nás protilidové doktríny, směry a pověry umělecké rozšířily i v kruzích, do nichž vůbec nepatří. Sofistika, která spojila v Paříži část dekadentní teorie a praxe s „marxismem“, nezůstala u nás mimo socialistickou a komunistickou aktivitu, nýbrž se stala téměř jedním článkem její víry. Jakýsi komplex méněcennosti u dělnických inteligentů a žurnalistů, strach před halasnou teigovštinou, která prováděla u nás několik let svá kouzla s marxistickými citáty, dětinská domněnka, že tzv. umělecká avantgarda je částí revolučního předvoje proletářského a musí býti za každou cenu podporována a ctěna, zavedly nekritický a nemarxistický kurz do sloupců socialistického tisku.

Řekněme si ihned, že tento „kurz“, který na štěstí už pomalu přestává, hlavně proto ovšem, že se část dekadentních literátů a umělců staví již docela zřejmě proti lidovému režimu v Sovětském svazu, nepřinesl proletariátu a socialismu vůbec žádný zisk, vůbec nic dobrého a způsobil jen škody, které bude nutno dlouho napravovat.

Socialistická mládež je zmatena. Nemůže býti zároveň socialistickou podle Marxe a Lenina a „avantgardní“ podle dekadentních vzorů pařížské provenience. Dekadentní umění v ní podporuje izolaci od výrobních sil a společenského stavu. Jako proletářští funkcionáři, žurnalisté nebo lidé prostě činní mají býti marxisty a jíti s lidem; jako literáti už tvořící nebo teprve v plenkách si osvojují inteligentské pověry, dekadentní subjektivismus, protilidový individualismus a lhostejnost k subjektivní odpovědnosti. Laco Novomeský, který ještě není dekadent, ale odklání se od socialistické tvorby, nadepíše svou básničku o Španělsku „Agitka“: to znamená stydlavé, a přece provokativní upozornění, že udělal něco „tendenčního“, něco pod svou básnickou dů-

stojnost, něco jen tak mimochodem a pro dobrou vůli, ačkoliv básnička je čistě lyrická.

* * *

Toliko hluboká neznalost marxismu a nesoudnost vůbec, jen protilidové cítění a záměrná sofistika nebo úplná lhostejnost klidovému obsahu socialismu mohou spojovat tzv. uměleckou „avantgardu“ z dnešního období kapitalistického a její miláčky, velké dekadentní básníky francouzské z druhé poloviny minulého století, jako zjevy domněle revoluční s protiburžoazní revolucí socialistickou a vykládati chlad, jež proletariát nutně pociťuje k tomuto umění dělníkům zcela cizímu jako nedostatek proletariátu, jako následek jeho nevyspělosti, který zmizí a obrátí se v nadšené pochopení, až dělnická třída bude zcela osvobozena. Tohle teď opakují po nich mnozí redaktůrkové kulturních hlídek v dělnickém tisku, ale je to klam, je to úplné nepochopení mentality osvobozeného lidu. Osvobozený, zdravý, praktický a nesentimentální proletariát bude nad tímto uměním státi nutně jako nad nejsmutnějším poblouzněním měšťácké epochy. A je jednou příčinou vzpoury inteligentů proti Sovětskému svazu, že tito páni vidí, jak vítězný proletariát se odvrací od všech úpadkových hříček modernistických a vrací se ke klasikům, u nichž může ovšem mnohem více pochytiti pro své vlastní budoucí umění. Proletariát nemůže prostě udržovat kontinuitu s uměním buržoazní epochy, jako buržoazie neudržovala kontinuitu s uměním panstva feudálního, nemůže navazovati na konce měšťáckého umění, nýbrž musí se vrátiti k přírodě a k objektivní skutečnosti a poučení hledat bez brýlí u umění lidového a u nejlepších klasiků. Pro nás není také pouhou náhodou, že Lenin měl rád Puškina, a nikoli „moderní básníky“, tj. dekadenty.

* * *

Jestliže v měšťáckém světě se nějaký veliký směr umělecký vyžil, ztratil schopnost obrozovat svůj pohled na objektivní skutečnost a vyjadřovat ji synteticky, poněvadž se změnila jeho sociální základna, počínala na nové základně reakce, nový směr umělecký nebo celá tříšť experimentů, for-

mální i ideologické hledání něčeho nového a „lepšího“ to však není docela žádná revoluce, i když je to provázáno literárními boji a kavárenskými rvačkami. Je to nejvýše „revoluce“ pro úzký kruh odborných interesentů. To jsme zažili po pádu tzv. impresionismu, jehož klasická díla představují téměř poslední výtvary zdravého a silného, byť už rozkouskovaného poměru k přírodě a objektivní skutečnosti v měšťácké epoše. Pak už to šlo s uměním měšťácké epochy z kopce. Nastala cesta „do tmy“, izolovanost tvůrčích duchů stoupala se vzrůstem imperialistického období kapitalistického, nic už nebylo prosté a jasné, osamělý člověk tápal bez možnosti dorozuměti se s ostatními, neznalost příčin a následků lidského jednání byla pokládána za „hloubku“, výraz se stával stále méně artikulovaným, stále subjektivnějším a „záhadnějším“. Význam intelektu byl popřen, iracionální pudy nabyly vrchu. Objektivní skutečnost se změnila umělci v chaos subjektivních dojmů, umělecká kompozice byla rozbita v tříšť obrazů, v libovolné „blití metafor“. A to všecko je tak dekadentní, jako je dekadentní dnešní kapitalismus s fašistickým ničením všech hodnot, kterých si lidstvo dobylo.

Ani formální dokonalost díla, ani sympatický námět nemohou nás smířit s rozbitým vesmírem umělce, uvězněného mezi nicotné zájmy maličké kasty a se svou ješitností osamocенého uprostřed ješitnosti a rozmarů stejně marných a izolovaných od velikého „světonázorového“ zápasu.

* * *

Je-li něco uměním, neznamená to pro nás ještě, že to musíme uctivě přijímat jako posvátný „dar boží“ (jak by si přáli páni katolíci) nebo že to nesmíme odmítnout z hygienických důvodů jako opium nebo kokain nebo denaturovaný špiritus (jak si zase přejí liberálové). To, co je v umění nadáním, je dar a někdy také jen omyl přírody, který nás může udivit svou silou, jako třeba průtrž mračen nebo víchř, který dělá v lese polom, nebo také pohnouti jen k opatrnosti, jako nadání zlodějovo nebo talent diplomatův, ale není vůbec důvodu, abychom si mysleli, že nadání samo je i v nejšťastnějších případech mnohem více než schopnost některých ptáků krásně zpívat nebo některých bylin krásně kvést.

Jsou ostatně i ptáci, jejichž zpěv nám trhá uši, a jsou také kulturní květiny, jejichž zahradnické „nádhery“ se raději vyhneme.

Abychom my mohli umělecké dílo opravdu ctít a milovat, aby proletariát se naučil umění ctít a milovat – pokud je to v kapitalistických poměrech vůbec možno, když z jedné strany je zasypáván rafinovaným brakem a na druhé straně má buď hlad, nebo dostává sousta nestravitelná –, musí za dílem státí nejen nadání a formální obratnost, ale také ona tvůrčí síla volní, která dovede (metodami tvorby, o nichž se tu netřeba šířiti) zobrazovati objektivní skutečnost jasně a takovým způsobem, abychom z uměleckého díla čerpali povzbuzení, poznávat ji ještě více co do šíře i hloubky a bojovat za lidské vítězství nad jejími kazy.

Slovesné nebo jiné dílo umělecké, které je toliko umělou hříčkou nebo projevem subjektivismu žalostných karikatur člověka pospolitého se vším tím jejich „svinstvem“ (Marx) prázdných „záhad“ a „hloubek“, může nám býti zcela lhostejné, ba máme právo je odmítat a potírat. Nemůžeme nikdy pokládat pracujícího člověka za nevyspělého jen proto, že jsou mu cizí a hloupé takové produkty rozvratu, způsobeného tlejícím kapitalismem. Toto „umělé“ umění se rodí ve skleníkových mozcích a v pověstných „věžičkách ze slonoviny“, které jsou vlastnictvím dekadentních synků měšťáckých a maloměšťáckých, těch rozmazlených a „zázračných“ dětí, které „mají kromobyčejnou básnivost, tj. schopnost si stvořit svůj neskutečný, *sprostotou* skutečného nepodmíněný svět“, jak nám vypravuje a podtrhuje jeden domácí dekadent v předmluvě k Poeovým povídkám (vydal ovšem Melantrich).

Zde není prostě možná žádná diskuse, žádný smír. Nám jako socialistům může a musí běžeti jen o tuto „sprostotu skutečného“ a na neskutečné světy umělecké i jiné upřímně kašleme. Také na „věžičky ze slonoviny“. Náhodou čtu právě, jak se jich zastává Závaš Kalandra jménem „svobody“ v obchodním podniku bratrů Altschulů. Jene Noho, básníku a proletáři, chápeš už, kam se řítí vzpoura inteligentů? A jak je to nutné a logické i u těch „zázračných dětí“ a intelektuálů, kteří

studovali marxismus, nemajíce kladného vnitřního poměru k proletariátu?

* * *

Jako „zklamal“ komunismus podle Jana Čepa katolíky, poněvadž dokázal, že proletariát nepotřebuje k radostnému životu náboženského opia, tak zklamal Sovětský svaz zatvrzelé intelektuály a maloměšťácké inteligentčičky, poněvadž tu proletariát neprojevil více zájmu o jejich dekadentní světce a subjektivistické hříčky než buržoazie, ba nechce si je ani pěstovat, poněvadž cítí, že do jeho světa nepatří, že mu nemají co říci. Pánové se domnívali, že proletářská revoluce se děje především proto, aby jim konečně také kvetla pšenice, když v jejich rodném světě kvete jim jen oves, oves shovívavosti otců k nedomrlým a potrhkým dětem. Ale jaký omyl i tam, kde to byla jen upřímná naivnost! Kastička výrobců a konzumentů poválečné (u nás powolkerovské) „avantgardy“, nehledíc k několika architektům opravdu moderním a k lidovějším projevům uměleckým, jako je u nás např. Osvobozené divadlo, se tak vžila do svého domnělého revolucionářství, že úplně zapoměla na svou skutečnou provenienci.

Odkud jsou tito pánové a dámy, jaký vzduch dýchají? Už jsme si to vlastně řekli. Majíce nad hlavou „rozbitý vesmír“, dýchajíce výpary oněch zákoutí měšťácké džungle, kde se vyrábí „kultura“ pro snoby jako alchymistické scanky pro knížecí a královské parazity, izolování od vlastní třídy nekonformismem, jehož zdroj je v rozporu mezi ideály a praxí kapitalistického měšťáctva, i od proletariátu, jímž ve skutečnosti opovrhují, poněvadž jejich několikatuctová kasta „individualit“ pokládá všecko ostatní za méněcenný dav – jsou produktem osamělosti, která může býti pyšná, ale opravdu se může honositi jen popřením jasného intelektu, bezuzdnou anarchičností v myšlení i tvorbě, neschopností k pospolitému životu a jeho zápasům. Třebaže měšťácká pravice politická je pokládá za cizí, „nenárodní“ element, třebaže její žurnalistická chamrad' je lecjak i pronásleduje, když koketují v zájmu své „svobody“ s některou levicovou ideologií, jsou přece způsobem

svého života i rázem své tvorby jen mykologickou „květenou“ měšťáckých pařenišť, typickým zjevem tlejícího kapitalismu, hrůzné tříště, která zbývá z měšťáckého světa. Přesto, že tu a tam jsme i od nich slyšeli názory, které by mohly svědčiti o tom, že tohle všecko vědí, např. starší teigovsko-nezvalovský projev o surrealistické malbě, že je útekem z rozbitého měšťáckého světa do harmonie snové, nejsou ve skutečnosti takhle skromní, nepokládají svůj odpor k objektivní skutečnosti soudobé za nehrdinský útek, nýbrž spíše za „revoluci“, které je souzeno dobýti celého světa, a velmi jsou udiveni nebo pohoršeni, že Sovětský svaz se před touto „revolucí“ uzavřel. Není to sice od nich logické, ale na logice dnes pánům nic nezáleží.

My však musíme, žel, zůstat v mezích logiky a materialistické dialektiky, a nemůžeme tedy nevidět, že veškerá subjektivistická, individualistická, „čistá“ a dekadentní tvorba literátů a umělců, kteří tím jen pokračují na posledních izolovaných výbězcích umělecké tvorby měšťánské epochy, nemá opravdu místa v dělnickém světě a v dělnickém státě, který obnovuje pospolitost, a nutně tedy bojuje proti všemu, co od ní odvádí. Iluze, které z počátku spojují dekadentní „avantgardu“ uměleckou s revolucí sociální a politickou, jsou právě jen iluze, nemohou míti trvání, a proto je také třeba míti se před nimi na pozoru. *Jen jasný kulturní program proletariátu, zdůrazňující nutnost vůdčí úlohy intelektu, vnější a vnitřní pohyb k lidovosti a návrat k přírodě a objektivní skutečnosti* může zabránit nedorozuměním a hlučnému „odpadlictví“, nikoli oportunistické politikaření, které se vždy vymstí. Socialistická revoluce nemá nic společného s dnešními estetickými „revolucemi“ v inteligentské skleničce vody, která je toliko velkoměstskou, kavárenskou, vlašnou, špatně filtrovanou, všelijak slazenou, parfumovanou a barvenou tekutinou pro zkažený žaludek izolované kasty; estetická revoluce socialistická vězí v tom, že společnost bude očištěna i v tomto směru a osvobozená třída počne pomalu znova a po svém. V okamžiku, kdy je pocítěna potřeba umění pro všechny, kdy i umění se stává jediným článkem výchovy k nové pospolitosti, propukává rozpor mezi „revolučními“ hříčkami z dob tlejícího kapita-

lismu a mezi revolucí proletářskou zřejmě a ostře. Tomu se nelze a netřeba vyhýbat.

Můžeme ovšem počítati s rozmanitostí lidských povah. Je-li většina dekadentních spisovatelů a umělců naší doby dekadentní, jak přirozeno, nejen svou tvorbou, nýbrž i celou svou lidskou fyziognomií, existují také výjimky robustní umělci s velikou tvůrčí silou, která byla stržena proudem formálního vývoje měšťanského umění.

Představuji si, že takovým umělcem je na příklad slavný Pablo Picasso. Jaká to ohromná, jedinečná tvůrčí síla! Jací skřetové jsou vedle něho ti salonní virtuosoři, kteří ho napodobují až do té kytary! Jakou úžasnou moc ukázal teď i těm „surrealistickým“ příživníkům, kteří perverzními nápady zastírají svou nedovednost, postavit aspoň figuru na nohy, a přitom se domnívají, že jsou „avantgardní“! Neobviníme ho, že on to vlastně byl, který vrhl do poimpresionistického zmatku výbušnou látku, která roztrhala objektivní skutečnost na stavebnici pro velké hravé děti. Dověřil jen vnitřní rozklad měšťácké epochy. Nikdy ho jistě nenapadlo, že by mohl tvořiti ze své mnohotvárné síly pro proletariát a že ve skutečnosti hraje jen do rukou měšťáckých obchodníků s obrazy a pomáhá rozbíjet půdu pod sebou. Byl unášen proudem, po němž se vezla celá kasta, k níž se domníval patřit, kterou však nesmírně převyšuje. Jeho neklidný a hloubavý génius, který po orgiích modernismu dovede odpočívat v klasicizující kresbě a malbě, a miluje-li, ponechává objektivní skutečnosti její vlastní kouzlo, mohl by jistě také vybědnout ze vší té problematiky zapadajícího věku a jediným rozmachem se vrhnout na cestu zcela novou a splývající se zájmy proletariátu, bojujícího za nový svět. Dnešní zápas španělský mohl by ho poučit a jeho tvůrčí síla by jistě dobyla i tohoto nejkrásnějšího vítězství, očekávaného mnoha.

To je ovšem jen můj sen. Ale poněvadž silnými a zdravými osobnostmi bude podobná věc jistě jednou uskutečněna tak nebo onak, bylo by stejně nemoudré odpuzovat šmahem každého, kdo svou tvorbou je dosud cizí proletariátu, jako je neprozřetelné a neopatrné, přisvojuje-

me-li si ihned každého zdvořilého člověka nebo oslavujeme-li hlučně každý „dárek“ proletariátu, hýčkáme-li slabochy nebo „hvězdy“.

* * *

Velké umění socialistické, sloh nové pospolitosti lidské jistě vzniknou. Poněvadž však nejsme utopisty, nemůžeme kladně odpovědět na otázky, kdy vzniknou nebo jak budou vypadat. Tušíme jen, že to nebude dotud, dokud na příslušném území, teď tedy v Sovětském svazu, nebude blahobyt a vnitřní klid, nikoli var všeho, nýbrž stálá pohoda a „normální teplota“, která dává dozrát vzácnému ovoci. Jako je nemarxistické a vůbec směšná hloupost, domnívá-li se někdo, že by do Sovětského svazu měly nebo mohly být přesazeny bylinky ze skleníků měšťáckého soumraku, třeba jen jako učivo, tak je nemarxistické a bláhové, naříká-li někdo, že nové umění nového dělnického státu se nemůže ještě ani co do všestrannosti, ani co do umělecké hodnoty měřit s uměním starých kultur. Bylo by patrně správnější, kdybychom řekli, že tu vůbec ještě není a nemůže být v nějaké pravé, klasické podobě. Že to všechno dobré a vznikající, co už vzniklo v tomto osvobozeném světě, např. v produkci filmové a románové, a co přesahuje už i „světový průměr“, je stejně slibem jako výrazem přechodného stavu pospolitosti ještě nedobudované. Z hlediska doby a půdy pro umění je hlavní rozdíl mezi nimi a námi v sociální základně, ale nikoli ve skončené přípravě. Co do času nás ovšem nemálo předhonili a nás čeká ještě mnoho, co oni mají za sebou. Sejí už jař, my chodíme ještě bosí po strništi.

Jak pokračuje nezbytná roztržka mezi zbytky měšťácké moderny a mezi skutečnými potřebami lidu, jeví se tu dokonce zdánlivý pokles proti letům porevolučním. Vítězná třída se teď obrací k domácím klasikům a částečně i k cizím a k lidové tradici, hltá všechno, co za dob svého otroctví nemohla poznat, papír nestačí, stroje nestačí tisknout: to je *setba*. Setba na vlastní půdě nové dělnické pospolitosti. Setba, která teprve v „normální teplotě“ vydá pravou a typickou úrodu. Už jsem řekl, že nevíme a nemůžeme vědět, jaká bude. Snad některá od-

větví umělecká zajdou; jiná, dnes opuštěná nebo zanedbaná, budou obrozena. Ale to není pro dnešek vůbec důležité. V Sovětském svazu jde teď všechno od chudého a primitivního k bohatému a složitému; zdraví, silní, praktičtí lidé o tom rozhodují a rozhodnou i o budoucnosti. Rady a pokyny z kapitalistického světa se s díky odmítají. Něco mnohem, mnohem silnějšího, mocnějšího a živelnějšího, než jsou estetické teorie a výrobci -ismů, bude uvnitř mnohotvárného území shromažďovat utajené síly osvobozeného lidu k nové, neznámé tvorbě.

Musíme mít jistě upřímnou radost z každého úspěchu Sovětského svazu, musíme také všechny jeho úspěchy náležitě propagovati, ale nesmíme zároveň zapomínat, že v něm je situace pracujících už zcela jiná než u nás: jeho tvorba z oboru slovesného i ostatního umění je se svými úspěchy nebo omyly produktem poměrů, k jakým jsme se ještě nepovznegli, a má také jiné národní a územní podmínky i zdroje. Jako oni, také my si své zápasení musíme dobojovat sami.

* * *

Bude dobře, kamaráde, povšimneme-li si zde ještě, jaksi mimochodem, zvláště jednoho rozdílu mezi Sovětským svazem a námi, vůbec zeměmi kapitalistickými, tj. poměrů Sovětského svazu k vědě. Je-li u nás skutečná věda úplnou Popelkou, které chybí často i to nejnnutnější, je-li jinde tu a tam, např. v USA, podporována mecenáši z velké buržoazie, aby sloužila především zájmům jejich třídy, v Sovětském svazu „je věda senzací“ neboli řečeno méně duchaplně a žurnalisticky, je středem zájmu nejširších vrstev a zároveň také podstatným spolupracovníkem na jejich úplném osvobození i ze žaláře nevědomosti a pověr. Právě čteme v novinách, jak se na východě Sovětského svazu tísní lidé na přednáškách prof. Hrozného o lingvistických problémech chetitských, tedy o tématu velmi speciálním, na jaké by se u nás jistě lidé nehrnuli, ani kdyby běželo např. o lingvistiku slovenskou. Milionové náklady sovětského tisku se starají docela jinak o povzbuzení a nasycení vědeckých zájmů než naše lidová žurnalistika, kde pologramotní lidé vyrábějí nesmyslné senzace a „kachny“ z nejhorsích pověr a nestrávených pavě-

deckých odpadků i myšlenek. Popularizace vědy je u nás stále ještě pokládána za cosi nedůstojného a neužitečného, a je-li prováděna, nemá valného smyslu, poněvadž naši domnělí popularizátoři buď při tom odpuzují kýčářskou „básnivostí“ a ledabylostí, nebo nedovedou posoudit míru toho, co náleží všem, a toho, co je toliko věcí laboratorní. (Úspěch geniálního a statečného de Kruifa měl by je trochu poučiti.) A lze si u nás představit, že by bylo v městě nebo na venkově přerušeno školní vyučování (nádeničina často tak iluzorní), aby bylo žactvo dovedeno na vědeckou přednášku, která je v místě právě konána! Le-daže by běželo o nějaký oficiální projev, frázovitý jako celá tzv. občanská výchova.

Kde však skutečná věda se stává vlastnictvím všech a svobodnou a jednotnou pákou národního vývoje ve všech oborech, tam se musí nutně změnit pomalu i mentalita a citovost národů, jak si to dosud nedovedeme ani představit (německý národ, pokládáný dosud za nejvědeckější na světě, zhroutil se nejvíce právě v tomto směru a dokázal, že jednak není věda jako věda, a jednak, že v kapitalistickém státě je také věda buď něco zcela izolovaného od společenského stavu, nebo sloužícího jen zájmům vykořisťovatelů), tam to musí mít vliv také na poměr ke slovesnému a ostatnímu umění.

Chtěl bych se, kamaráde, věru dočkat toho, co vzejde jednou v Sovětském svazu i z tohoto vlivu, jaká oprostěnost od pověr a iluzí intelektuálštiny a literátštiny, od prázdných „hloubek“ „čistého“ umění!

* * *

Co tedy dělat u nás?

Obrátit se čelem k pracujícím lidu, k pracujícím národu, každý ke svému, a všichni společně ke všem v této republice.

My přece nemáme nad hlavou „rozbitý vesmír“ jako ty mozky připravené skepticismem a výpary měšťáckého rozkladu; máme nad sebou a kolem sebe zákonitou dialektiku objektivní skutečnosti, kterou poznáváme, proti které nereptáme bezmocně, které se dobrovolně podrobujeme s vědomím své subjektivní odpovědnosti a které se zároveň zmoc-

ňujeme, abychom mohli změnit svět, osvobodivše pracujícího člověka ode všech vyžírání.

My přece nejsme už izolováni od výrobních sil a společenského stavu jako ti hysterikové a pozěři, nadutci a originálkové z kaváren a „věžiček ze slonoviny“, naše vědomí splývá s velikými zápasy doby, a toužíme-li po něčem, tož po zdravých, silných, statečných, čestných a poctivých buřičích z lidu a pro lid, nikoli po inteligentčících, kteří zrazují pro nějaký -ismus nebo z uražené ješitnosti.

My chceme jít s třídou pracujícího lidu a víme proč, a nesmí na tom být ani stín sprostého sobectví. Nejsme z těch, kteří jsou-li nuceni si vydělávat v cizích službách, lezou hned do zadnice svému chleboďárci více, než si sám přeje. A nenazýváme prodané svědomí, prodanou subjektivní odpovědnost, svědomím probuzeným.

Budeme tvořit tak, jako by už byly na nás upřeny zraky všech pracujících. Jako by už nyní čekaly na každou naši knihu zástupy, jako čekají v Sovětském svazu. A bude nám běžeti o to, abychom jen pro ně psali a jen jimi mohli být chápáni. Co je nám po malé kastě, plné pověr, vrtochů a protilidových zájmů, plné slabošství, intrik a korupce.

Nečekej, kamaráde, od nikoho recept na způsob své tvorby. Naslouchej lidu, jeho zápasům a svému srdci. Miluj přírodu a objektivní skutečnost, které jsou tisíckrát krásnější a vznešenější než nejvzácnější „vysněné ráje“ velkých dětí a velkých alkoholiků nebo kuřáků opia. Nepochybuji o osvobozovací a budovatelské schopnosti intelektu, ale nedbej filozofů, jejichž doba už minula. Chceš-li studovat objektivní skutečnost, máš k tomu přírodní vědy a vývojovou nauku, především však velikou nauku Marxovu a Leninovu, ve které je vše, čeho potřebuješ, abys poznal svět a lidstvo metodicky a aby ses naučil správně bojovat se svou třídou za jejich lepší budoucnost. Pro dnešek nalezněš v tomto boji největší impuls a největší lidské štěstí. Nehoň se za přílišnou složitostí a nepřirozeností výrazovou, nechtěj být „záhadný“. Největší umění všech dob bylo jasné a prosté. Čti živé klasiky všech časů, abys pochopil smysl kompozice a znechutil si libovůli a nekontrolovatelnost. Dívej se hodně hluboko do umění lidového. Není to žádné umění „národní“, nedá se to a nesmí se to

vůbec imitovat, a přece právě pro nás vede odtud nějaká cesta. Znáš lidové balady slovenské? Jaká krása, jaké povzbuzení!

Nepokládej četbu za žákovskou povinnost, nýbrž za svátek a radost. Nedej si nic namluvit kritiky, jsou to většinou špatní čtenáři a lidé, kteří vykládají především sebe a jsou plni pověr, ale vybírej si podle svého srdce a rozumu z toho, o čem čteš, to, co máš čísti. Nepřecpávej se holou beletrií, měj se na pozoru před nakladatelskou a kamarádkou reklamou. Je to dnes jako povodeň. Čti raději dobrou literaturu naučnou a reportážní než literaturu intelektuální, v jejíž strojenosti je veškerá měšťácká bída. Pomni, že socialistický spisovatel má „mysliti v kontinentech“ a v desetiletkách, nikoli se patlat v individualistické problematice.

Buď ukázněným soudruhem bojujícího proletariátu. Zkoumej každý svůj nápad a každé vnitřní nutkání, může-li býti prospěšno tvému čtenáři a v jaké podobě mu prospěje. Vyhazuj ze sebe i ze své tvorby všechny odpadky ze styků s měšťáckým světem; čisti občas své hnízdo jako pták, když se na jaře vrátí. Ale neznásilňuj svého srdce do té míry, abys měl pocit, žes otrokem nějaké doktríny. Už jsem řekl, nerozhoduje ani obsah, ani forma, ale socialistický „duch“, poctivá, upřímná, silná, zdravá socialistická osobnost, která je za ním.

Nekoketuj se žádným -ismem, jsou všechny cizí, žádný není náš; snaž se mluvit, jak ti narostl zobák (to mi jednou radil i Vítězslav Nezval), ale neodpusť si tvárnou kázeň, nebud' lajdák.

Nikdo neví, kde a kdy se objeví náhle nějaký Jéhan Rictus nebo nějaký Bezruč; nikdo netuší, že právě vzniká kdesi Thylbert Ulenspiegel nebo Nikola Šuhaj. Možná, že právě ty, kamaráde, dáš nám z hlubin lidu a ze svého srdce knihu, která rázem vyvede naši literární mládež ze zmatku.

* * *

Vím, kamaráde, že nepůjdeš cestou André Gida, které se vzpírá všecko v těchto listech, poněvadž je to intelektuálština, která je ti zcela cizí. Je třeba však, abys také sám se vzepřel svodům příbuzné kasty domácí, vzpouře inteligentů, kteří míří na Stalina, Sovětský svaz a Třetí internacionálu, ale ve skutečnosti zasahují a chtějí zasáhnout dělnickou třídu,

poněvadž vidí, že po svém vítězství netancuje a nebude tancovat podle inteligentské píšťalky. Vzepři se jí také tím, že zůstaneš i ve své činnosti literární nebo umělecké věren pracujícím lidu a nepůjdeš cestičkami dekadentů, slabochů a filistrů v rouše vlčím.

Každý příští den ti znova ukáže, komu bys to pomáhal a že by ses octl na lodi, která se potopí do vlastního bahna.

* * *

Budeme, kamaráde, pateticky obviněni, že jsme se postavili proti „modernímu umění“, což je největší zločin v představách „zázračných dětí“ z jistých pařížských a pražských kaváren. Pánové a dámy si pletou modernost s módami a nechápou, zdá se, že je asi také nějaký maličký rozdíl mezi moderností estetických „revolucionářů“ v mezích vývojové kontinuity měšťanského umění a mezi moderností revolučního světa socialistického. O tom rozdílu jsme už mluvili. Jednou třeba Bergson, po druhé třeba nestrávený Freud, nebo dokonce padělaný Marx – to jsou jen módy. Modernost může být pro nás jen v oněch tendencích a snahách doby, které směřují k vyšší fázi sociálního vývoje, ven ze zbabělé anarchičnosti kapitalistické, která se zrcadlí také v subjektivistické zvůli dekadentního a formalistního umění. Podstatou modernosti v naší době jej tedy jednak akutnost třídního boje, představovaná zápasem demokracie s fašismem a pracujícího lidu s vyžírání, jednak vývoj věcí v Sovětském svazu. Tyto dvě podstatné věci rozhodnou o nové tváři světa, opravdu nové; podle stanoviska k těmto dvěma věcem podstatným se dělí lidé na moderní nebo nemoderní nebo polovičatý, diplomatický střed. Nikoli podle toho, jezdí-li aeroplánem, nebo zakládají-li si na „záhadnosti“ a nekontrolovatelnosti své poezie.

A svět opravdu moderní potřebuje zdravých, silných, statečných lidí s jasným intelektem. Marx, Lenin, Stalin, tito tři vůdci z různých období moderního socialismu jsou tvůrci našeho obnoveného vesmíru, jasné oblohy nad sjednocenou třídou dělných lidí, k níž náležíme a pro níž chceme pracovat. Jen pro ni a proti všem, kdož ji vykořisťují nebo – rozbíjejí ze živnostenských zájmů inteligentských.

Stanislav Kostka Neumann
Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a iluzí

Edice E-knihovna
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 21. 5. 2018

ISBN 978-80-7587-982-0 (epub)
ISBN 978-80-7587-983-7 (pdf)
ISBN 978-80-7587-984-4 (prc)
ISBN 978-80-7587-985-1 (html)